

Elina Hakala

KEHITYKSEN PROSESSI VAI HANKKEEN OFFENSIIVI-
TAPAUSTUTKIMUS HANKKEEN VAIKUTUKSISTA

Pro gradu- tutkielma

Sosiologia

Kevät 2010

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Työn nimi: Kehityksen prosessi vai hankkeen offensiivi – tapaustutkimus hankkeen vaikutuksista
Tekijä: Elina Hakala
Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiologia
Työn laji: Pro gradu -työ_X_ Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__
Sivumäärä: 73 + liitteet 2
Vuosi: Kevät 2010

Tiivistelmä:

Tutkielma on tapaustutkimus kehittämishankkeen vaikutuksista ja vaikutusten todentumisen edellytyksistä. Tapauksena on Itä- ja Pohjois-Lapin etäoppimisympäristöjen kehittämishanke, joka toimi vuosina 2004–2007 seitsemän kunnan alueella, joista neljään Itä-Lapissa tutkimus kohdistuu. Tutkielmassa kysytään, mitä hankkeesta on jäänyt elämään noin vuosi hankkeen päättymisen jälkeen ja miksi toisten käytäntöjen on ollut mahdollista juurtua ja toisten ei. Lisäksi pohditaan millaista yhteiskuntaa hankkeilla muokataan.

Vaikuttavuuden toteaminen tieteellisesti edellyttää mitattavuutta sekä mittausten vertailtavuutta, mikä ei hankkeiden alati muuttuvassa ympäristössä ole mahdollista. Vaikuttavuuden käyttö argumentoinnissa on kuitenkin poliittisesti houkuttelevaa sillä vaikuttavuusnäyttö tekee päätöksenteosta rationaaliselta vaikuttavaa valintaa erilaisten taloudellisten vaikutusten välillä. Samalla toimenpiteistä tulee neutraaleja ja häivytetään yhteiskuntapolitiikkaan liittyvät arvot ja valinnat.

Etähankkeen tapauksessa hankkeella oli kolmenlaisia vaikutuksia: osa vaikutuksista todentui jo hankkeen aikana (muutostyökalu), osa jäi elämään hankkeen jälkeen osaamisena ja uusina käytänteinä (osaamisen kehittäjä) ja osa ei vielä löytänyt paikkaansa (tienraivaaja).

Vastakkain asettuvat hankkeiden ja pysyvien instituutioiden, kuten kuntien erilaiset edellytykset toimia. Merkittävää uusien toimintojen juurtumiselle oli Etähankkeen tapauksessa se, millainen tulkinta kehitykselle annetaan. Hankkeiden vaikutuksilla on edellytyksiä juurtua, jos kuntatoimijat kokevat ne välittämättömänä osana kehityksen prosessia. Sen sijaan offensiivinen tulkinta hankkeen toiminnasta voi tarkoittaa, että hankkeen uudet toimintatavat koetaan uhkana tai haasteena perustoiminnalle eivätkä ne löydä paikkaansa hankkeen päätyttyä.

Avainsanat: arviointi, vaikuttavuus, projektiyhteiskunta, etäopiskelu

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_X_
Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi__
(vain Lappia koskevat)

1.	JOHDANTO	
	Yhteiskunnallinen konteksti.....	4
	Tutkimusasetelma.....	5
	Tutkimuksen rakenne.....	6
2.	TAPAUSTUTKIMUS HANKETOIMINNASTA	
	Tapaustutkimus tutkimusstrategiana.....	8
	Yhteiskunnallisen muutoksen konteksti.....	10
	Tutkimuksen aineisto ja sen rajoitukset.....	14
	Tapaustutkimuksen yleistettävyys.....	17
3.	HANKE JA SEN VAIKUTUKSET	
	Tapauksena Etähanke.....	20
	Vaikutus vai vaikuttavuus näkökulmana tapaukseen?.....	21
	Tavoitteista vaikutuksiin	
	25
	Verkko- ja monimuoto-opiskelun oppimis- ja opiskeluvalmiuksien ja	
	-mahdollisuuksien edistäminen.....	27
	Verkko- ja monimuoto-opiskelun tukipalvelujen ja ohjauksen kehittäminen	
	29
	Seutukuntien tarpeiden mukaisten korkea-asteen opintojen tarjoaminen.....	36
	Vaikutuspajatso ja hankkeiden epäjatkuva jatkuvuus.....	39
4.	KEHITYKSEN PROSESSI VAI HANKKEEN OFFENSIIVI?	
	Hankepuhe kulttuurintutkimuksen silmin.....	43
	“Jos meillä olis ollu tarve” - toimijuuden ottaminen.....	48
	“Sattu hyvään saumaan” - hankkeen osuuden suhteellistaminen.....	50
	“Kyllä se näin on että kyllä se tavallaan kun rahat loppuu niin keinot löytyy,	
	näin se aina on” kehityksen luonnollistaminen.....	52
	Se ainakin viritti ihmiset semmoseen... - aktiivinen toimijuus.....	56
	“Oli hienoja visioita mutta ei kerjetty mukaan” -	
	aloitteellisuuden rajoittaminen.....	58
	”Kyllä se minusta menee liian pitkälle” – offensiivin torjuminen.....	60
	Tulkintojen ja asemien vaihtelu.....	63
5.	PROJEKTIYHTEISKUNTA HAHMOTTAMASSA	
	Projektityhteiskunnan oireita.....	67
	Mitä Etähankkeesta on opittavissa?.....	71
	Kirjallisuus:.....	73
	Ei painetut lähteet:.....	77
	Liite 1. Haastateltavat.....	78
	Liite 2. Haastattelun aiheet.....	79

1. JOHDANTO

”Kun projekti tulee, niin projekti on aina projekti, se alkaa ja loppuu. Ja sitten näin, niin se ei ole lukujärjestykseen sidottu.” (M1,S)

”Sehän on semmonen juuri että hanketyöntekijät poistuu ja sitten tulee joku ja kyselee. (nauria) Niin, hyvä näinkin mutta sitä me jäähään oottamaan että mitä nyt tapahtuu tämän jälkeen.” (N1, Sa)

Projektit tai hankkeet sarjana “ainutlaatuisia, monimutkaisia ja toisiinsa kytkeytyviä toimintoja, joilla on yksi tavoite tai päämäärä ja jotka pitää toteuttaa määrättyssä ajassa, määrättyllä budjetilla ja määrättyjen spesifikaatioiden mukaan”¹ ovat aikamme yhteiskunnallisia ja “sosiaalisia innovaatioita”(vrt. Heiskala 2006b). Hanke, projekti ja arviointi toistuvat arkipuheessa niin julkisessa keskustelussa, mediassa kuin työpaikoilla. Kehittämisen- ja vaikuttavuuspuheen varjoon jää kuitenkin joukko kokemuksia, joista alun haastattelusitaatit antavat viitteitä. Näissä kokemuksissa hankkeet tuovat mukanaan väliaikaisuuden ja epäjatkuvuuden tunteen vaihtuvine ihmisineen ja rooleineen. Hankearvioinnit ovat arkisia rituaaleja, joiden merkitys hanketoiminnan kehittämisen kannalta kyseenalaistetaan. Kriittisten äänten koetaan hukkuvan. Sitaatista välittyvä kyllästymisen ja turhautumisen tunne herättää kysymään, ketä hankkeet ja niiden arvioinnit palvelevat?

Projektimuotoinen kehittämistyö on yleistynyt niin, että sosiologi Pekka Sulkunen (2006) rohkenee kutsua nyky-Suomea “projektityhteiskunnaksi”. Projektityhteiskunnassa hierarkkisesta keskushallinnosta on siirrytty valtio- ja paikallistoimijoiden kumppanuuksiin ja sopimuksellisiin suhteisiin. Määräaikaisista ja määrärahoihin rahoitetuista projekteista on tullut hallintamuoto, jolla toteutetaan erilaisissa ohjelmissa määriteltäviä tavoitteita. Arviointi on tällöin projektityhteiskunnan oikeudenjakaja, joka vaikuttavuuden käsitteellä neutralisoi ja teknistää hankkeisiin liittyvän vallan, poliittisuuden ja arvot. Tämän tutkielman tavoitteena on tarkastella Sulkusen

¹Google haulla “projektin määritelmä” 293 000 osumaa, joista poimittu lainaus Helsingin yliopiston kielitieteen sivuilta, <http://www.ling.helsinki.fi/kit/2006k/clt310pro/yleista/maaritelma.shtml>, lähteenään Project Management Body Of Knowledge eli PMBOK 1996

hahmottelemaa moninaisen toimeliaisuuden ja runsaana vellovan kehittämispuheen projektiyhteiskuntaa yksittäisen hankkeen kautta. Projektiyhteiskunnan käsite on mielenkiintoinen ja virittävä aikalaisdiagnoosi (vrt. Noro 2000) julkishallinnon toimintaympäristöstä 2000-luvun alun Suomessa. Projektiyhteiskunta tuntuu osuvalta tulkinnalta arkikokemuksen valossa mutta tutkimuksen kannalta se on kuitenkin vasta keino herättää mielenkiinto ja avata keskustelu.

Tutkielmassa projektiyhteiskunnan käsitteellinen avaus kiedotaan empiriaan ja käytäntöön tapaustutkimuksen avulla. Tutkimuskohteena on ”Itä- ja Pohjois-Lapin etäoppimisympäristön kehittämishanke”, *Etähanke*, jonka tavoitteena on ollut osaamisen parantamisen kautta tukea aluekehittämistä. Hanke toteutettiin vuosina 2004–2007 seitsemän kunnan alueella Itä- ja Pohjois-Lapissa, joista neljään, Kemijärven, Sallan, Savukosken ja Pelkosenniemen kuntiin tutkimus rajoittuu. Yhtenä hankkeen rahoittajana oli Euroopan sosiaalirahasto (ESR), jonka toimenpidekokonaisuuteen ”1B.2.6 Osaamisen kehittäminen maaseudulla” hanke kuului. Tavoitteena oli kehittää oppimis- ja opiskeluvalmiuksia, opintojen ohjausta, järjestää opetusteknologista koulutusta ja -tukea, sekä turvata seutukuntien tasa-arvoisuutta ja kilpailukykyä tarjoamalla seutukuntien tarpeiden mukaisia korkea-asteen opintoja. Hakkeessa toteutettiin 21 erilaajuista koulutusta aina yhden illan yleisöluennosta kasvatustieteen syventävien opintojen suorittamiseen. Opintojen tukemista ja ohjaamista varten koulutettiin opiskelijatutoreita niin nuoriso- kuin aikuisopiskeluun sekä tuotettiin kirjallista materiaalia tutortoimintaan. Lisäksi kuntien kirjastoihin järjestettiin opiskelutiloja ATK-laitteineen. (Itä- ja Pohjois-Lapin oppimisympäristön kehittämishanke, Loppuraportti 2007).

Tapaustutkimuksen ideaa hyödyntäen yritän yksittäisen esimerkin ruodinnalla lisätä ymmärrystä laajemmista ilmiökokonaisuuksista. Tapaustutkimuksen traditiossa erotetaan toisistaan varsinainen tutkimuksen kohde ja tapaus, joka sitä empiirisesti ilmentää. Tutkimuskohteesta on tarkoitus sanoa jotain teoreettista tai konkreettista tutkittavan tapauksen avulla (esim. Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 10–11). Kokonaisuuden hahmottamiseksi ilmiötä lähestytään monilta kulmilta, mutta ei niinkään yritetä esittää universaaleja lainalaisuuksia. Konstruktivistiseen perinteeseen nojaten ilmiöön vaikuttavista tekijöistä etsitään ennemminkin merkityssuhteita kuin kausaalisia syy-seuraussuhteita. (esim. Häikiö & Niemenmaa 2007).

Tämän tutkimuksen tutkittava tapaus on Etähanke, ja varsinainen tutkimuskohde se, millaisten yhteiskunnallisten ehtojen ja kulttuuristen jäsenysten varassa projektit toimivat. Lähestyn tutkimuskohdettani kahdelta suunnalta. Ensinnäkin tutkin, mitä Etähankkeen jäljiltä on paikannettavissa noin vuosi hankkeen päättymisen jälkeen. Tukeudun analyysissä vaikutuksen käsitteeseen vaikka pohdinkin käsitteen käytettävyyttä ja rajoituksia kriittisesti. Toisekseen lähestyn tutkimuskohdettani kulttuuritutkimuksen analyysivälinein. Kysyn, millaisten kulttuuristen jäsenysten varassa hankkeen vaikutuksien on mahdollista tai mahdotonta realisoitua. Toisin sanoen tutkin, miten haastattelupuheessa tuotetaan asemia ja toimijoita, miten toimintaa oikeutetaan ja kielletään. Lähestymistavat ovat lähtökohdiltaan erilaisia mutta rakentavat yhdessä kuvaa siitä, mitä kaikkea projektiyhteiskunta voisi olla.

Yhteiskunnallinen konteksti

Hankkeet ja projektit ovat tapa organisoida toimintaa, jota usein nimitetään kehittämiseksi. Yhteiskunnan kehittämistä ohjanneiden ajattelutapojen muutosta Suomalaisessa hyvinvointivaltiossa on kuvattu siirtymiseksi 1960-luvun suunnittelurationalismista vaiheittain 2000-luvun kehittämisprojekteihin ja - ohjelmiin (Seppänen-Järvelä 2007). Muutokseen on liitetty uuden hallintoajattelun (*new public management*) omaksuminen julkishallinnossa (esim. Rajavaara 2007, Sulkunen 2006). Uudella hallintoajattelulla tarkoitetaan hallinnon konsultoivaa ja ohjeistavaa roolia tiukan normiohjauksen sijaan. Uuden julkishallinnon periaatteisiin kuuluu toimijoiden sitouttaminen yhteisiin päämääriin tarkkojen ylhäältä tulevien ohjeistusten sijaan. Tuloksista annetaan mittauksiin perustuvaa palautetta, kun taas päätökset keinoista, millä tavoitteisiin päästään jätetään toteuttajille. (esim. Alasuutari & Lampinen 2006)

Tutkimuksen tapauksena olevan Etähankkeen tavoitteena oli aluekehittäminen osaamista parantamalla. Se voidaan nähdä osana valtiollista aluepolitiikkaa. 1960-luvulta Suomalainen aluepolitiikka oli osa hyvinvointivaltion rakentamista. Aluekehittämistä varten säädettiin lakeja, joilla rahoitusta ohjattiin "kehitysalueille". 1990-luvun alun loma, uuden julkishallintoajattelun omaksuminen ja viimein liittyminen Euroopan unioniin edesauttoivat aluekehittämisen muuttumista ohjelmavetoiseksi. Alueellisten kehityserojen tasaamisesta siirryttiin innovaatioiden ja alueiden omista lähtökohdista ja

tarpeista nousevan kehityksen tukemiseen. Euroopan unionin mukana aluekehityksen näkökulma laajeni kansallisesta koko Euroopan kattavaksi. Aluepolitiikan välineinä ovat rahastot, tärkeimpinä Euroopan aluekehitysrahasto (EAKR) ja Euroopan sosiaalirahasto (ESR), joiden varojen käyttöä suunnataan ohjelmakausittain. (esim. Jankkila 2008, 38–47, Suikkanen 2007, ei painettu lähde)

Samaa tahtia projektien kanssa on lisääntynyt myös yhteiskuntatieteellinen arviointitutkimus jopa niin, että Pekka Sulkunen (2002) on puhunut “evaluaatiotutkimuksen aallosta”. Arviointitutkimuksen alku sijoitetaan useimmiten (Pawson & Tilley 1997, Uusikylä 1999, Rajavaara 2007) 1960-luvun Yhdysvaltoihin ja siellä toteutettujen sosiaaliliberaalien uudistusten perustelemiseen, jolloin valtion lisääntyneitä menoja koulutuksessa ja sosiaaliturvassa oli perusteltava kustannus-hyöty-analyyseillä. Arvioinnin “toisena tulemisena” pidetään puolestaan 1980-luvun alusta alkanutta uuden hallintoajattelun leviämistä samoin Yhdysvalloista. Jos 60-luvun arvioinnin tavoitteena oli perustella kasvavia menoja ja valtion sosiaalisen roolin lisäämistä, oli päämäärä 80-luvulla uuden hallintoajattelun mukaan päinvastainen. Uusliberalistista talousajattelua seuraten valtion sekaantuminen markkinoihin oli minimoitava ja arviointitutkimuksia käytettiin perustelevaan leikkauksia ja supistuksia julkisen sektorin menoissa.

Tutkimusasetelma

Tutkimusasetelmani rakentuu tapaustutkimuksen tradition varaan. Avaan yhtä yksittäistä tapausta kahdelta toisistaan täydentävältä suunnalta, ensinnäkin hankkeen vaikutuksia hahmottelemalla ja toisekseen vaikutuksien realisoitumisen ehtoja etsien. Yksinkertaisimmillaan vaikuttavuus on muutoksen aikaansaamista jossain asiantilassa toteuttamalla toimenpiteitä. Ei kuitenkaan ole yhtä vaikuttavuuden ideaa, vaan useita tapoja järkeillä vaikuttavuutta. Marketta Rajavaaran (2007, 172–173) mukaan suomalaisessa kontekstissa vaikuttavuutta on arvioitu muun muassa toimenpiteiden tarkoituksenmukaisuuden kautta, tavoitteiden saavuttamisena, kausaalisuhteiden osoittamisena, toimenpiteiden onnistumisina, merkityksinä ja niiden luomina edellytyksinä sekä tieteellisen näytön kautta. Arviointitutkimuksen kriitikoiden mukaan arviointi ei kuitenkaan ole yksiselitteistä ja neutraalia hyvin käytäntöjen osoittamista ja

huonojen karsimista. Erityisesti arviointien metodologisiin ja eettis-poliittisiin ongelmiin on kiinnitetty huomiota.

Methodiset ongelmat liittyvät arviointien tyypistymiseen vain olosuhteiden kuvailuksi, jolloin yleistettävää tietoa ei kerry. Ilkka Kankare (2006) on nimennyt hankkeiden ja niiden arvioinnin toisiaan ruokkivan käytännön “syntiseksi liitoksi”. Hankkeiden tavoitteet ja toteutukset “kelluvat”, samalla kun kritiikki jopa huonoista tai epätoivottavista käytännöistä käännetään puheeksi kehittämiskohteista. Joustavuuden, paikallisuuden ja räätälöityjen toimenpiteiden tuloksena on informaatiotulva, joka ei ole minkään viranomaisen hallittavissa. Lisäksi vaikuttavuuden osoittaminen voi olla poliittisesti houkuttavaa vaikkakin tutkimuksellisesti lähes mahdotonta. Vaikuttavuus on keino ohittaa arvokeskustelu poliittisessa päätöksenteossa vaikka vaikuttavuuden osoittaminen tieteellisesti edellyttäisi vertailuasetelmia ja kenttäkokeita, mikä harvoin onnistuu (Warpenius 2006).

Rajavaaran mukaan arviointien lisääntyminen on osoitus siitä että poliittisessa keskustelussa yksimielisyys hyvinvointivaltion tarpeellisuudesta ja ylläpidosta on alkanut repeillä. Jos ajatellaan, että toimivia ja hyväksytyjä järjestelmiä ei tarvitse jatkuvasti perustella, on lisääntyvä hyvinvointipalvelujen arviointi merkki jostain muusta. “Vaikuttavuutta koskevan tiedonhalun lisääntymisestä päätellen epävarmuus hyvinvointivaltiollisten toimintojen, palvelujen ja etuisuuksien tehtävistä, merkityksestä ja ylläpidon edellytyksistä on lisääntynyt yhteiskunnassa” (Rajavaara 2007, 19).

Tavoitteenani on hahmottaa hanketoimintaa julkisen vallan uudelleen järjestelyn kontekstissa ja pohtia, mitä projektiyhteiskunta tarkoittaa julkisten palvelujen tuotannossa pidemmällä aikavälillä. Tapaukseni kautta pohdin, mitä hanketoiminta tarkoittaa toisaalta organisaatiolle ja toisaalta niille, jotka organisaatioissa työskentelevät. Rajaan siksi tutkielman ulkopuolelle hankkeen vaikutukset yksittäisten opiskelijoiden elämään. Esimerkiksi kasvatustieteen syventävät opinnot etäopiskeluna suorittaneille opintojen merkitys elämänkulkuun olisi sinänsä mielenkiintoinen ja arvokas tutkimuskohde. Tuolloin vaikutuksia voitaisiin pohtia esimerkiksi Aikuiskoulutusneuvoston (2001) aikuiskoulutuspolitiikan seurannan ja arvioinnin kriteereillä, yhteiskunnassa tunnustettavien osaamisen kasvun mittarein. Toinen lähestymistapa voisi olla osaamisen parantumisen ja omalla kotipaikkakunnalla

toimimisen mahdollisuuksien tuomat voimavaraistumisen ja osallisuuden lisääntymisen kokemukset (ks. esim. empowerment arvioinnista Haverinen 2003). Esimerkiksi tutkimani Etähankkeen edeltäjän, Yliopisto Itä-Lapissa arvioinnissa tutkittiin hankkeen vaikutuksia siihen osallistuneiden osaamiseen ja työhön sekä etäopiskelun vaikutuksia naisten elämänlaadun ja hyvinvoinnin kokemuksiin (Pöyliö 2005, Kivelä 2003).

Tutkimuksen rakenne

Tutkielman aluksi hahmottelen tapauksen yhteiskunnallista ja teoreettista viitekehystä tapaustutkimuksena hanketoiminnan vaikutuksista. Pohdin, mihin laajempiin kehityskulkuihin ja millaiseen yhteiskunnallisen järjestäytymisen muutokseen hanketoiminta on mahdollista liittää.

Kolmannessa luvussa liitän laajemman yhteiskunnallisen viitekehysten konkreettiseen tapaukseen, Etähankkeeseen. Haastattelu- ja tilastoaineiston avulla hahmottelen tapahtumien kulkua, mitä hankkeessa on tehty ja mitä kunnissa on hanketoiminnasta jäljellä kun hankkeen päättymisestä on kulunut noin vuoden päivät. Pertti Alasuuri nimittää tällaista lukutapaa faktanäkökulmaksi (1999, 90–91). Aineistoa luetaan kuvauksina todellisuudesta mutta väittämiin ei suhtauduta totuutena vaan niiden todenmukaisuutta on mahdollista epäillä. Tässä apuna ovat olleet muut aineistolähteet, raportit ja tilastot. Keskeinen käsite tapahtumien ja seurausten hahmottamisessa on vaikutuksen käsite. Vaikutuksen ja vaikuttavuuden käsitteet ovat yksi mahdollisuus lähestyä hankkeita ja arvioin kriittisesti käsitteen hyödynnettävyyttä sen moninaisten painolastien takia.

Neljännessä luvussa haen selityksiä sille, miksi joidenkin hankkeen toimenpiteiden on mahdollista vakiintua siinä määrin, että ne näkyvät vielä vuosi hankkeen päättymisen jälkeen ja toisten ei. Toisen lukukerran näkökulmaa voi Alasuutarin tapaan nimittää näytenäkökulmaksi (mt., 114–115). Näytenäkökulmassa aineistoon suhtaudutaan palana todellisuudesta. Aineisto muodostaa kokonaisuuden sinänsä, mistä on mahdollista analysoida vihjeitä laajemmasta yhteiskunnallisesta todellisuudesta ja sen kulttuurisista jäsennyksistä. Taustalla on sosiologisen kulttuuritutkimuksen oletus todellisuuden merkitysvälitteisyydestä. Se, miten orientoidumme arkielämässämme, perustuu maailmasta tekemillemme merkitystulkinnoille ja näiden tulkintasääntöjen

hahmottaminen auttaa ymmärtämään, että tulkinnat ovat aina sopimuksenvaraisia. (Esim. Alasuutari, 1999). Viidennessä luvussa liitän analyysin tulokset takaisin laajempaan keskusteluun ja pohdin millaista tietoa tutkimuksella on annettavanaan projektiyhteiskunnan ymmärtämiseksi.

2. TAPAUSTUTKIMUS HANKETOIMINNASTA

Tapaustutkimus tutkimusstrategiana

Suomalaisten tapaustutkijoiden, Markus Laineen, Jarkko Bambergin ja Pekka Jokisen mukaan tapaustutkimuksen englanninkielinen nimi *case study method*, saattaa harhaanjohtavasti antaa ymmärtää, että tapaustutkimus olisi metodi, tutkimusmenetelmä, jolla tutkimus tehdään. Sen sijaan heidän mukaansa tapaustutkimus tulisi ymmärtää tutkimusstrategiana, joka käyttää erilaisia aineistoja ja menetelmiä vastatakseen tutkimuskysymyksiinsä. (Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 9). Tapaustutkimuksen omaksuminen tutkimuksen lähestymistavaksi asettaa tutkimukselle suuntaviivat ja motivaation. Se ei sinänsä anna valmiita työkaluja itse tutkimuksen tekemiselle, menetelmille tai käytettäville käsitteille, eikä mikä tahansa tapaus ole välttämättä tutkimuksellisesti mielenkiintoinen. Seuraavassa hahmottelen, mitä tapaustutkimus on ja mitä se tutkimusstrategiana on tarkoittanut tässä tutkimuksessa.

Tapaustutkimuksen juuret ovat empiirisessä sosiaalitutkimuksessa ja esimerkiksi Chicagon koulukunnan, antropologian ja ranskalaisen perhehistorian tutkimuksissa. Chicagon koulukunta tarttui nopean kaupungistumisen ja muuttoliikkeen aiheuttamiin ajankohtaisiin sosiaalisiin ongelmiin kiinnittämällä huomiota ihmisten sosiaaliseen todellisuuteen, joka jäi virallisten dokumenttien ja tilastojen ulkopuolelle. Tätä todellisuutta tavoiteltiin empiirisen kenttätutkimuksen keinoin. Antropologiasta tapaustutkimukseen on omaksuttu tapa lähestyä tutkittavaa ongelmaa tietyn rajatun kokonaisuuden kautta. Antropologisessa tutkimuksessa usein osallistuvan havainnoinnin keinoin luotiin kokonaiskäsitys pienten, eristettyjen yhteisöjen kulttuurisista ominaispiirteistä. Ranskalaisen perhehistorian ideana oli puolestaan kuvata yhteiskunnan tilaa pieniä mikrososiaalisia yksiköjä tutkimalla. Perheen valinta sopivaksi tutkimusyksiköksi on herättänyt kritiikkiä tutkimustraditiota kohtaan. Kuitenkin sen menetelmälliset ratkaisut faktojen havainnoiteineen, havaitsemattomista asioista kyselyineen ja tutkimusyksikön ulkopuolisen informaation keräämisineen ovat uudemman tapaustutkimuksen perusaineksia. “Yhteistä edellä mainituille lähestymistavoille on, että ne ovat pyrkineet kuvaamaan yhteiskuntaa tietystä

näkökulmasta ja jonkin ihmisryhmän kokemuksia tulkitsemalla.” (Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 13–19)

Tutkimuksen kannalta mielenkiintoisten tapausten erottamiseksi tapauksista voidaan käyttää erilaisia määrittelyjä. Tapaus voi olla *kriittinen*, jolloin se on tutkittavan ilmiön kannalta mitä epätodennäköisin tai todennäköisin. Tapauksen kautta voidaan tarkastella ilmiön ehtoja, missä olosuhteissa ilmiön pitäisi toteutua ja missä siitä esitettyjen väitteiden pitää paikkaansa. *Äärimmäisessä* tai *paradigmaattisessa* tapauksessa yhteiskunnan vallitsevat piirteet kärjistyvät erityisen huomattavasti. *Ainutlaatuinen* tapaus on juuri erityisyytensä ansiosta tutkimisen arvoinen. *Tyypillinen* tapaus puolestaan yhdistää ilmiöön keskimääräiset ominaispiirteet. *Paljastava* tapaus avaa oven ilmiöön, josta ollaan tietoisia mutta, jota ei ole tutkittu ja *tulevaisuudesta kertova* tapaus on jotenkin oireellinen siitä, mitä tuleman pitää. (Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 32–34).

Tutkimuskohteeni Itä- ja Pohjois-Lapin etäoppimisympäristöjen kehittämishanke eli Etähanke voisi olla tyypillinen tapaus julkisyhteisön toteuttamasta, rahasto-rahoitteisesta kehittämishankkeesta. Se yhdistää hanketoiminnan keskimääräiset ominaispiirteet; määräraikaisuuden ja rajatun tavoitteen ja rahoituksen muttei tarjoa äärimmäisyyksiä tai ainutlaatuisuuksia. (Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 32–34).

Tapaustyyppiä olennaisempaa lienee kuitenkin sen hahmottaminen, mistä yhteiskunnallisesta ilmiöstä tai teoreettisesta ideasta se kertoo. Tapaukseen on liityttävä jonkinlainen laajempi teoreettinen mielenkiinto, jotta siitä saataisiin aikaan mielenkiintoinen tutkimus. Olennainen on Hedrik Wagenarin (2005, lainattu Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 10) esittämä kysymys “Mistä tämä tapaus on tapaus?”. Mistä ilmiöstä tapauksessa on kysymys? Mihin laajempaan kontekstiin tai keskusteluun tapaus liittyy? Tai kuten Robert E. Stake (1995, lainattu mt.) kysyy “Mitä voimme oppia tapauksesta?” Projektien ja hankkeiden ja niitä edeltävien hakemusten ja niitä seuraavien arvontien ja raporttien oravanpyörä on arkea julkisen hallinnon instituutioissa, työpaikoilla ja arjessa. Mitä se tarkoittaa karusellissa pyörivien ja sitä pyörittävien kokemuksissa ei aina ole tavoitettavissa tilastoista tai virallisissa

raporteissa. Näihin kokemuksiin tapaustutkimuksellisella otteella on mahdollista päästä käsiksi. Yksittäinen projekti antaa toisaalta mahdollisuuden paikantaa ja konkretisoida hanketoiminta johonkin ymmärrettävään kokonaisuuteen ja toisaalta avata näkökulmia laajempiin yhteiskunnallisiin kehityskuluihin.

Yhteiskunnallisen muutoksen konteksti

Risto Eräsaari (2007) on kuvannut kontekstin hahmottamista mahdollisuutena sekä ilmiön ihmettelyyn että problematisointiin. “Tämä tarkoittaa, ettei astuta tapahtumien yli eikä vetäydytä tapahtumista. Tällöin ei tavoitella täydellistä ymmärrystä tutkimuksen kohteesta tai luoteta jonkinlaiseen yhtenäisyyttä luovaan supermetodiin. Sen sijaan otetaan ihmettelyn mahdollistava askel taaksepäin, jotta nähdään enemmän ja paremmin” (mt., 150). Seuraavassa hahmottelen mistä laajemmasta yhteiskunnallisesta muutoksesta on hanketoiminta voi olla oire ja miten sitä on tulkittu.

Risto Heiskala (2006a) sijoittaa yhteiskunnallisen muutoksen 1980- ja 1990-lukujen vaihteeseen, jolloin julkisella sektorilla siirryttiin hänen mukaansa suunnitelmataloudesta kilpailutalouteen. Tuolloin toisesta maailmansodasta asti kasvatettua julkista sektoria alettiin rahoitusvaikeuksien takia supistaa. Muissa OECD-maissa hyvinvointivaltion kuluja oli kavennettu jo kymmenisen vuotta aiemmin, mutta Suomessa leikkauksiin päädyttiin kertarysäyksellä maan ajauduttua 1990-luvun alun lamaan. Suomen talous oli ollut riippuvainen idänkaupasta, joka Neuvostoliiton kaaduttua kuihtui olemattomiin. Samaan aikaan maailman talouden esteistä oli alettu purkaa Yhdysvaltojen ja Britannian johdolla, mikä johti yhä jatkuvaan talouden globalisaatioon. Seurauksena oli, että niin yksityinen kuin julkinenkin sektori joutuivat uudelleen arvioimaan toimintansa edellytyksiä. Yritysten kohdalla tämä tarkoitti toiminta- ja samalla kilpailualueen muuttumista koko maailman laajuiseksi. Valtioille tämä merkitsi siirtymistä kansallisten etujen vartioimisesta kilpailukyvyyn ja kansainvälisen taloudellisen toiminnan edistäjäksi.

Edellytyksinä suomalaisen yhteiskunnan loikkaan suunnitelmataloudesta kilpailukyky-yhteiskunnaksi Heiskala(mt.) näkee paitsi taloudellisen laman luoman muutosalttiin ilmapiirin myös suunnittelutalouden marginaalissa vaivihkaa kehittyneen, kilpailua korostaneen diskurssin. Se murtautui esiin 1990-luvun laman aikana ja sillä oli “syvälle

käyvä vaikutus suomalaiseen kulttuuriin, julkisen sektorin sekä liiketoimintajärjestelmän ja kansalaisyhteiskunnan kehitykseen 1980- ja 1990-luvuilla” (mt., 24). Suunnittelun sijaan alettiin vannon markkinoiden nimiin, suljetusta ja säännöstelystä taloudesta siirryttiin avoimiin ja kilpailuun perustuviin markkinoihin. Aiemmat tavoitteet sosiaalisesta ja alueellisesta tasa-arvosta vaihtuivat tehokkuuden, innovatiivisuuden ja kilpailukyvyn vaatimuksiin. Samalla kansalaisten rooli muuttui hallintoalamaisista palveluasiakkaiksi. Julkisella sektorilla rakennemuutos tarkoitti siirtymistä yritystaloudesta mallinsa saaneen uuden hallintoajattelun (*new public management*) mukaiseen julkiseen johtamiseen. “Siirtymä suunnittelutaloudesta kilpailukyky-yhteiskuntaan on ymmärrettävä nimenomaan suuntautumistavan muutoksena, joka muuttaa käsitystämme siitä mikä on asioiden normaali kulku” (mt., 36–37).

Heiskalan (mt., 41–44) mukaan on hämmästyttävää, miten helposti ja ilman merkittävää vastustusta rakenteelliset muutokset suomalaisessa yhteiskunnassa toteutettiin. Hän löytää murroksen mahdollistajiksi viisi syytä. Ensinnäkin kyseessä oli ylhäältä tuleva vallankumous. Eliittien saavutettua yhteisymmärrys muutoksista, ne markkinoitiin kansalle välttämättömyyksinä. Toisaalta 1990-luvun alun lama vakuutti kaikki muutoksen tarpeesta ja kilpailukyky valikoitui puhettavaksi. Yksityisellä puolella uudistuksiin oli jouduttu jo aiemmin ja julkishallinnon muutospainneiden arviointi samoilla kriteereillä tuntui luontevalta. Lisäksi julkisensektorin työntekijät, joiden elämään muutokset vaikuttivat, alkoivat tulkita todellisuutta kilpailukyvyn kielellä muotoillakseen identiteettiään uudelleen ja kokeakseen elämänsä taas mielekkäänä. Edelleen avautuminen kansainvälisille vaikutteille lisääntyvien henkilökohtaisten ja ammatillisten yhteyksien kautta, sai suomalaisen yhteiskunnan näyttämään erityisen valtiokeskeiseltä, mistä pois pyrkiminen tuntui suotavalta. Jos rakenteellista muutosta tarkastellaan pitämällä bruttokansantuotteen kehitystä mittarina, voidaan Suomen katsoa olevan menestystarina. Muutos ei ole kuitenkaan tapahtunut ongelmitta, eikä seurauksitta. “Menestyksen hintana on kuitenkin ollut, että samanaikaisesti bruttokansantuotteen voimakkaan kasvun kanssa yhteiskunnallinen jakomalli on muuttunut vinommaksi laman aikana suureksi nousseen työttömyyden jäätyä pysyväksi ongelmaksi ja alueellisten erojen jyrkentyessä” (Heiskala 2006, 35).

Yhteiskunnallinen rakennemuutos näkyy monella tasolla. Esimerkiksi samaa muutoksen aikakautta 1980-luvun lopusta 2000-luvulle on tarkastellut myös Riitta Seppänen-Järvelä (2007) työelämän kehittämismenetelmien näkökulmasta. Hänen mukaansa 1960-luvulla vallinneesta suunnittelurationalismista siirryttiin 1980-luvulla orastavan uuden hallintoajattelun ja kokeiluhankkeiden sekä managerialistisen tulosjohtamisen kautta 1990-luvun verkostomaiseen projektikehittämiseen. 2000-luvun suuntausta kehittämisessä Seppänen-Järvelä (mt., 21) nimittää post-managerismiksi, johon kuuluvat ohjelmaperustainen kehittäminen, vaikuttavuusarviointi ja laatusuosituksat. Työelämän kehittämisessä merkittävä murroksena Seppänen-Järvelä pitää siirtymää johtaja- ja asiantuntijakeskeisestä suunnittelusta kehittämisosaamista painottavaan uuteen ammatillisuuteen. Uudella ammatillisuudella tarkoitetaan työntekijän taitoa oman työnsä jatkuvaan tutkimiseen, arviointiin ja uudistamiseen (Sommerfeldt 2005, lainattu Seppänen-Järvelä 2007, 29). Hierarkkisessa työelämässä, missä työn johtaminen, suunnittelu ja toteutus pidettiin erillään, ei kehittämisosaamiselle ollut tarvetta. Kehittämistyön edellytyksenä on kuitenkin työhönsä sitoutuneiden yksilöiden lisäksi rakenteet, joihin uudet käytännöt voivat kiinnittyä. Tälle Seppänen-Järvelä näkee edellytysten parantuneen, kun kehittämistyön strateginen merkitys niin organisaatioiden sisällä kuin poliittis-hallinnollisena ohjauksen välineenä on vahvistunut (mt., 31).

Marketta Rajavaara (2007) on kuvannut julkishallinnon muutosta ja "vaikuttavuusyhteiskunnan" syntyä arvioinnin järkeilytyyliä kehittämisen kautta. Rajavaaran mukaan hyvinvointiyhteiskunnallisten toimien vaikuttavuutta on tutkittu läpi 1900-luvun. Sen sijaan tiedon kohteet, arvioinnissa käytetyt käsitteet samoin kuin tiedonhalun perusteet ovat vaihdelleet. Erilaisten arvioinnin motiivien, tarpeiden ja menetelmien ymmärtämisen apuna toimii Rajavaaralla Ian Hackingilta peräisin oleva järkeilytyylin käsite. Järkeilytyylillä Hacking (2002, lainattu Rajavaara 2007, 68–69) tarkoittaa tutkimuksen, luokittelujen ja nimeämisen kokonaisuuksia, jotka suuntaavat tiedonhalua sekä tarjoavat keinot tiedon pätevyyden ja luotettavuuden kriteerien asettamiselle. Rajavaara on löytänyt suomalaisen sosiaalipoliittikan arvioinnin historiasta seitsemän erilaista järkeilytyyliä. Viimeisimpänä variaationa on hänen mukaansa näyttöperustaisen järkeilytyylin ilmaantuminen 1990-luvulla ja voimistuminen 2000-luvun alussa. Järkeilytyylin tiedon kohteena ovat sosiaalipoliittisten interventioiden vaikutukset ja arvioinneilla niille haetaan tieteellistä näyttöä. Näyttöperustaisen järkeilytyylin taustalla on Rajavaaran mukaan rationaalisen valinnan sävyttämä käsitys

hyvinvointivaltion hallinnasta ja on oire yhteiskunnallisen ajattelun muutoksesta. “Arvioinnin laajeneminen hyvinvointivaltion hallinnoinnissa saattaa ilmentää perustavanlaatuisia muutoksia yhteiskunnan ymmärtämisessä, sekä yhteiskunnallisen hallinnan ja tietämisen tavoissa” (Rajavaara 2007, 17).

Pekka Sulkunen (2006) selittää edellä kuvattua yhteiskunnallista muutosta ja siitä hahmottelemansa projektiyhteiskunnan syntyä Luc Boltanskiin (1999) viitaten kapitalismin hengellä, tai tarkemmin sen kolmannen vaiheen hengellä. Kapitalismin toisen vaiheen eetos, viime vuosisadan vaihteesta alkaen rakentui hierarkkisesti organisoidun massatuotannon, suunnittelun ja valtiokeskeisyyden varaan. Sitä muovasivat toisaalta protestanttinen etiikka oikeudenmukaisuuden ja turvallisuuden vaateineen ja toisaalta “romanttinen etiikka” (Cambell 1987) kapitalistisen tavaratuotannon vieraannuttavuuden ja byrokraattisuuden kritiikkeineen. Sulkusen (mt., 23) mukaan kapitalismin toinen henki oli kuitenkin ennen kaikkea yksilöllisyyden henkeä. Yhteiskuntaa rakennettiin paitsi yhteisen, kansallisen hyvän varaan myös kansalaisuuden varaan. Kun lupaukset yksilöllisyydestä eivät olleet toteutuneet kapitalismin toisen vaiheen ehtiessä kypsään vaiheeseen 1960–1970-luvuilla, alkoi se kääntyä itseään vastaan. Yhdenmukaisuutta, valtiokeskeisyyttä ja byrokratiaa alettiin purkaa ensin työpaikoilla luomalla työpaikkademokratiaa, joustoja ja itsenäisempää työnkuvaa. Valvonta siirtyi yritysten keskusjohdolta yksiköiden omiin tulostavoitteisiin, äärimmillään itse itseään valvovaan työntekijään. Liike-elämästä malli omaksuttiin vähitellen myös julkiseen hallintoon.

Sulkusen (2007, 31) mukaan kapitalismin kolmannen vaiheen — eli toisin sanoen projektiyhteiskunnan tai vaikuttavuusyhteiskunnan tai kilpailuyhteiskunnan — teoria ja kritiikki ovat vielä epäselviä ja jäsentymättömiä. Hän esittää kuitenkin projektiyhteiskunnan seisovan kolmen fiktion varassa. Näitä ovat *tavoitteiden abstraktisuus*, *vaikuttavuuden vaatimus* ja *toimijuuden korostuminen*. Tavoitteiden abstraktiudella Sulkunen tarkoittaa tavoitteiden muotoilemista niin yleisellä tasolla että ne ovat kaikkien hyväksyttävissä. Taktiikkaa Sulkunen on kutsunut kantaaottamattomuuden etiikaksi. Tällöin vastuu toteutussuunnitelmista ja käytännön ratkaisuksista jätetään yleisiä tavoitteita yhteiskunnallisiksi käytännöiksi muotoileville paikallistoimijoille, hankkeille, projekteille ja kehittämisorganisaatioille. Vaikuttavuuden vaatimukseen sisältyy sekä projektiyhteiskunnan toimintaa oikeuttavia,

että sitä kritisoiavia aineksia; projektimuotoisen hallinnan oletetaan olevan vaikuttavaa tai ainakin vaikuttavampaa kuin jokin muu hallinnan muoto, ja toisaalta vaikuttamattomia toimia pitäisi arviointitiedon avulla pystyä karsimaan rationaalisesti pois. Kolmas fiktio liittyy toimijuuteen. Projekti antaa lupauksen luovasta, itseään toteuttavasta toimijasta, mutta todellisuudessa toimijuus usein törmää epävarmuuteen ja epäjatkuvuuteen.

Hanketoiminnan lisääntymistä voidaan pitää oireena yhteiskunnan organisoitumisen muutoksesta. Muutosta voidaan tarkastella diskursiivisena muutoksena hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioksi (Heiskala 2006) tai hyvinvointipalvelujen järjestytylin muutoksena suunnitteluvaltiosta vaikuttavuusyhteiskunnaksi (Seppänen-Järvelä 2007, Rajavaara 2007) tai työn- ja tuotannon järjestelyjen muutoksena kapitalismin toisesta vaiheesta sen kolmanteen vaiheeseen (Sulkunen 2006). Etähanke on tapausesimerkki tästä muutoksesta ja tutkimukseni yritys hahmotella millaista kokemusmaailmaa hankkeet yhteiskunnallisena uudelleenjärjestelynä tuottavat.

Tutkimuksen aineisto ja sen rajoitukset

Tutkimuksen pääasiallisena aineistona ovat ryhmä- ja yksilöhaastattelut hanketta toteuttaneiden, sitä ohjanneiden ja hankkeen toimenpiteisiin osallistuneiden kanssa. Haastateltaviin kuuluivat hanketyöntekijä ja vastuhenkilö, Pelkosenniemen, Sallan, Kemijärven ja Savukosken kuntien sivistystoimenjohtajat hanketta ohjanneen ohjausryhmän jäsenenä (4), lukioiden rehtorit (2), koulutuksiin osallistuneita opettajia (3) ja kansalaisopiston (3) sekä kirjastojen (5) henkilökuntaa. Lisäksi taustatueksi haastattelin hankkeen tietoteknisenä tukena olleita kuntien tietotekniikasta vastaavia henkilöitä (4). Haastattelut sovin ja tein lokakuussa 2008 haastateltavien ehdottamissa paikoissa: koulujen opettajain huoneissa, neuvotteluhuoneissa ja työpaikoilla. Kaikkiaan haastatteluja oli 12 ja ne kestivät puolesta tunnista tuntiin. Haastateltavat ja haastattelujen päivämäärät ovat liitteessä 1.

Osalle haastateltavista lähetin pyynnöstä haastattelussa käsiteltävät teemat etukäteen sähköpostitse. Haastattelurungon muotoilussa käytin apuna aiempaa arviointitutkimusta ja hankkeen dokumentteja. Tutkimuksen alussa ongelmaksi muodostuikin se, että aloitin

hankkeeseen tutustumisen siitä kirjoitetun loppuraportin avulla. Hankkeisiin kuuluva raportoinnin formaali kieli ja muotoilut hämäsivät. Hankeraportin kansien väliin koottu viimeistelty ja tarkoin muotoiltu todellisuus on jotain aivan muuta kuin eletty ja koettu elämä. Lähtökohtana haastattelulle oli käsitellä aiheita, jotka oli nimetty hankkeen tavoitteissa kohteiksi, joihin haluttiin vaikuttaa. Haastattelun alussa kysyin, mitä uutta Etähanke haastateltavien mielestä toi. Toimenpiteiden mieleen palautuksen jälkeen haastateltavat pohtivat, mitä hankkeesta oli mahdollisesti jäänyt elämään ja lopuksi yritin hahmottaa, millaisen roolin haastateltavat antoivat koulutushankkeille aluekehityksessä yleisemmällä tasolla. Kriittisesti arvioiden ei minulla ollut haastatteluihin ryhtyessäni juurikaan käsitystä siitä, mitä hanketyö oikeastaan on, eivätkä kaikki kysymykset suinkaan onnistuneita. Edelleen, varsinaiset tutkimuskysymykset muotoutuivat vasta analyysin edetessä, joten kaikki hankittu aineisto ei loppujen lopuksi ollut kiinnostavaa. Haastatteluissa käsitellyt teemat ovat liitteessä 2.

Jos laadullisen aineiston tavoitteena on antaa mahdollisuus mahdollisimman monenlaisille tulkinnoille ja kysymyksenasetteluille, olisi ihanteellista luonnollisesti syntynyt aineisto (*naturally occurring data*), jolloin tutkittavia ei mitenkään häiritäisi aineistoa tuottaessa (*unobtrusive methods*) (Webb et al. 1966, lainattu Alasuutari 2001, 84). Kuitenkin sosiaalitutkimuksessa on vahva osallistuvaan havainnointiin ja haastatteluihin perustuva aineiston tuottamisen traditio (ks. esim. Alastalo 2005). Haastattelutilanteessa aineistoa tuotetaan nimenomaan tutkimusta varten ja aineisto koostuu dokumentoiduista tilanteista (Alasuutari 2001, 85). Haastattelu aineistonhankintatapana tarkoittaa tiedon keräämistä kasvokkaisen vuorovaikutuksen keinoin ja tuotettu kommunikaatio on osapuolten yhteistyön tulos. Tavallisesta keskustelusta haastattelua eroaa siinä, että haastattelulla on erityinen päämäärä: haastattelijan tiedonintressi. Lisäksi haastattelussa on institutionalisoituneet kysyjän ja vastaajan roolit ja tapa tallentaa vuorovaikutustapahtuma. Vuorovaikutus rakentuu haastattelijan kysymysten ja haasteltavan vastausten varaan, jolloin vastaajalla on vastausvelvollisuus. Jos vastaaja ei pysty vastaamaan, hän rikkoo tätä velvollisuutta ja on selityksen velkaa. Keskustelun eteneminen odotetulla tavalla on moraalisesti latautunutta. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 22, 27)

Haastattelut olivat ensimmäiset tekemäni tutkimushaastattelut avoimin kysymyksin ja vain väljästi strukturoidussa kehyksessä. Aloittelevalla haastattelijalle haastattelu vuorovaikutustilanteena voi olla vaativa ja huomasinkin haastattelutilanteessa varovani spontaaneja miksi- ja miksi ei-kysymyksiä, joihin haastateltavien voisi olla vaikea vastata. Erityisesti kun hankkeen aloittamien toimien jatkaminen oli jäänyt kuntien vastuulle, en halunnut asettaa vastaajia asemaan, jossa he ikään kuin olisivat joutuneet puolustelemaan tilannetta “no miksi ei jatkunut?” -kysymysten paineessa. Tarve molemminpuoliseen kasvojen säilyttämiseen on johtanut jälkeinpäin katsottuna liialliseenkin arkuuteen. Paljon arvokasta tietoa, syitä ja selityksiä varmaan jäi haastatteluissa saamatta varovaisuuteni ja arkuuteni takia.

Ryhmässä tapahtuva haastattelu tuo vuorovaikutukseen oman värinsä. Ryhmähaastattelun etuna voidaan pitää mahdollisuutta saada tietoa samanaikaisesti usealta vastaajalta. Ryhmässä ryhmädynamiikka ja sen valtahierarkiat voivat vaikuttaa siihen, mitä sanotaan ja miten sanotaan. Haastattelijan tehtävänä on tällöin tilan antaminen kaikille puhujille ryhmässä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 63). Tutkimuksessani tein sekä yksilöhaastatteluja asiantuntijoille että täsmäryhmähaastatteluja (*focus group interview*), johon olin kutsunut haastateltavat asiantuntemuksensa ja hankkeeseen osallisuutensa perusteella. Ryhmähaastattelujen etuina huomasin olevan, että menneiden tapahtumien mieleenpalauttaminen oli helpompaa ja haastateltavat saattoivat tarkentaa ja kommentoida esitettyjen tietojen oikeellisuutta. Samoin tulkinta tapahtumien merkityksestä ja arvosta muotoutui dialogissa, täydentäen, korjaillen, myötäillen ja kieltäen. Koska ryhmähaastatteluihin osallistuneet olivat jo ennestään toisilleen tuttuja, kommunikointi oli suhteellisen vapautunutta. Taustalla vaikuttavia valta- ja hierarkia-asemien aiheuttamia tekijöitä en kuitenkaan pysty erittelemään.

Teemahaastattelu tarkoittaa yksinkertaistetusti haastattelua haastattelijan määrittelemien teemojen ympäriltä. Se on lähempänä strukturoimatonta, avointa haastattelua siinä, että vastausvaihtoehtoja tai tarkentavia kysymyksiä ei ole enakkoon määritelty. Kuitenkaan se ei ole avoin haastattelu siinä mielessä, että haastattelijalla pyrkii pitämään keskustelun ennalta määrättyjen teemojen ympärillä. Puolistrukturoidusta haastattelusta se eroaa siinä, että kaikille haastateltaville ei välttämättä esitetä kaikkia kysymyksiä tai kysytä kysymyksiä samassa järjestyksessä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48). Tutkimukseni haastatteluja varten laadin yleisen tason kysymykset, joita kuitenkin tarkensin ja

muotoilin kuhunkin haastatteluun erikseen kunkin haastateltavan erityiseen asiantuntijuuteen nojautuen. Esimerkiksi kirjastojen henkilökunnalta en kysynyt samoja asioita kuin kuntien sivistystoimesta vastaavilta. Toisaalta oletin, että kirjastohenkilökunta pystyy paremmin antamaan tietoa siltä osalta kuin hanke oli koskenut kirjaston työtä kuin esimerkiksi sivistystoimen johtajat. Toisaalta taas oletin että sivistystoimenjohtajilla olisi virkansa puolesta kokonaisvaltaisempi näkemys kunnan koulutuspalvelujen järjestämisestä, kuin esimerkiksi osa-aikaisilla kirjastovirkailijoilla.

Arviointikäytäntöjen juurtuminen ja tavanomaistuminen tuli esille haastateltavien kommentteissa ja asennoitumisessa haastatteluun. Toisaalta haastatteluun suhtauduttiin varauksella ehkä tietoisena siitä, miten hankearvioita voidaan käyttää seuraavia hankkeita perusteltaessa tai puolustettaessa. Toisaalta hankeraportoinnin byrokraattisuuteen oli ylipäänsä kyllästytty ja arviointien hyödyllisyyteen hanketoiminnan kehittämisen kannalta suhtauduttiin epäilevästi.

Paitsi että haastattelu on aineiston hankintaa tutkimusta varten, on se yhtä lailla myös interventio vallitsevaan todellisuuteen. Erityisesti arviointitutkimuksessa tutkimuksen tarkoitusperä voi kiinnostaa haastateltavia. Haastattelujen tulosta voidaan käyttää perustelemaan seuraavia hankehakemuksia ja edelleen resurssien jakoa. Joissakin haastatteluissa koin, että tutkimukseni motiiveja ja päämääriä haluttiin selvittää tarkemmin, ennen kuin minkäänlaisia lausuntoja hankeen toiminnasta haluttiin antaa. Ruusuvuori ja Tiittula (2005, 25) huomauttavatkin että se, miten tarkoin tutkija kertoo tutkimuksestaan ja sen motiiveista, riippuu osapuolista ja tutkimuksen tarkoituksista. Haastatteluja tehdessä kuvasin lyhyesti, että Etähanke vain sattui olemaan esimerkki hanketoiminnasta ja että sen edeltäjääkin oli arvioitu, joten jatkon seuranta oli kiinnostavaa. Jälkeenpäin ajateltuna olisin voinut reilummin tuoda esille, että arviointi oli tilattu ja kuka tilaaja oli.

Tapaustutkimuksen yleistettävyys

Millaista tietoa tapaustutkimuksessa on mahdollista saada, on tapaustutkimuksen kriittinen kysymys. Kriitikoiden mukaan tapaustutkimus tuottaa tietoa vain tapauksesta,

eikä sillä ole laajempaa yleistettävyyttä tai tieteellistä merkittävyyttä (esim. Abercrombie et al. 1984, lainattu Peuhkuri 2007, 130). Tapaustutkijoiden vastaukset yleistettävyyden kritiikkiin ovat vaihtelevia. Toisten mielestä yleistettävyys on joko kaiken kaikkiaan lähes mahdoton odotus, tietyin ehdoin mahdollinen tai sitten koko kysymyksenasettelu on nähty turhaksi. (Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 28). Yleistettävyyden vertailukohtana ja mittapuuna ovat olleet luonnontieteiden yleistämislle ja tieteelliselle laille asettamat kriteerit. Esimerkiksi Abraham Kaplan (1964, lainattu Lincoln & Guba 2000) on esittänyt, että tieteellisen yleistyksen on oltava ajasta ja paikasta riippumaton, toisin sanoen säännönmukaisuuden pädeittävä aina ja kaikkialla edellyttäen, että laille asetettujen olosuhteiden vaatimukset täyttyvät. Yvonna S. Lincoln ja Egon G. Guba (2000) käyvät Kaplanin yleistyksen määritelmää vastaan viidellä teesillä. Heidän mukaansa yleistämisen määritelmä on muun muassa riippuvainen oletuksesta, että lainmukaisuudet ovat deterministisiä, väistämättömiä luonteeltaan ja yleistäminen aina induktiivista, yksittäisestä havainnosta yleiseen lakiin etenevästä päättelystä. Lainmukaisuuksia ei heidän mukaansa kuitenkaan löydy havainnoista sinänsä, vaan ne ovat aina inhimillisen ajattelun tuotetta, johdettu yksittäisistä tapauksista vaikkakaan ei koskaan ainoalla mahdollisella tavalla. Lisäksi yleistämisen periaate perustuu oletukselle riippumattomuudesta ajasta ja paikasta, vaikka Lincolnin ja Guban (mt., 31) mielestä kokemus ja yhteiskuntatieteellisen teorian kehitys osoittavat kaiken inhimillisen toiminnan ja tiedon olevan kontekstissaan syntyneitä.

Robert E. Staken ajatteluun viitaten Lincoln ja Guba (2000, 36–37) esittävät vaihtoehdoksi “naturalistista yleistämistä”. Staken (2000) mukaan naturalistinen yleistäminen on sekä intuitioon, eli “hiljaiseen tietoon”, että empiriaan perustuvaa muuttujien yhteisvaihtelun ja säännönmukaisuuksien havaitsemista ja tulkitsemista. Koska luonnonlakien tyyppisten määritelmien antaminen ei Lincoln ja Guban (2000, 38–40) mukaan ole mahdollista he käyttävät mieluummin Lee Cronbachin (1975) “työhypoteesin” (*working hypothesis*) käsitettä. Teoreettiset päätelmät toimivat havainnoinnin työkaluina, eivät tutkimuksen lopullisina tuloksia. Lincolnin ja Guban (mt.) mukaan huomiot jossain tilanteessa ovat siirrettävissä toiseen tilanteeseen niin pitkälti kuin kahden tilanteen kontekstit ovat yhteneväisiä. Yrjö Haila (2007) on käyttänyt havaintojen siirrettävyyden apuna työhypoteesia täsmällisempää analogian käsitettä. Analogialla matematiikassa tarkoitetaan George Pólyan (1971, lainattu Haila

mt.) määritelmän mukaan objektien yhdenmukaisuutta vastaavien osiensa tiettyjen suhteiden osalta. Analogiamallien hyöty yhteiskunnallisessa tutkimuksessa on Hailan (mt., 187) mukaan kahtalainen: kahden toisiaan muistuttavan tapauksen vertailu auttaa tunnistamaan paitsi yhtäläisyyksiä myös merkityksellisiä eroja. Analogioiden käyttämisessä on kuitenkin rajoituksensa. Analogiseen päättelyyn aihetta antava yhdenmukaisuus on oltava täsmällisesti määritelty. Vaarana ovat sekä väärinymmärrykset ilmiöiden luonteesta kuin kategoriavirheet siitä, minkä tasoisia ilmiöitä ollaan vertaamassa (mt., 189–190).

Tapaustutkijoiden tapa luoda tai testata teoriaa tutkimuksessaan perustuu oletukseen yksittäisen tapauksen kyvystä kertoa jotain laajemmasta ilmiöstä (Peuhkuri 2007, 133). Tapaus sinänsä ei ole kiinnostava, vaan sen mielenkiinto rakentuu paikallisten tapahtumien ja ympäröivän maailman vuoropuhelulle (Peltola 2007, 111). Yhteiskuntatieteellisen tiedon ei tarvitse olla tyystin kontekstiinsa sidottua (vrt. Flyvberg 2006), mutta tapaustutkimuksessa sen pätevyysalue on usein ainakin historiallisesti ehdollista (Paige 1999, lainattu Peuhkuri 2007, 131). Suhtautumista teoriaan voisi tiivistäen kuvata instrumentaaliseksi, jolloin “teoria on mielivaltainen merkkikieli, joka helpottaa havainnoista puhumista” (Töttö 2004, 232). Tutkimuksen luotettavuus ja kasautuvan tiedon mahdollisuus perustuu valittujen käsitteellisten avauksien uskottavuudelle.

3. HANKE JA SEN VAIKUTUKSET

Tapauksena Etähanke

Tutkimuskohteeni Itä- ja Pohjois-Lapin etäoppimisympäristön kehittämishanke eli Etähanke toimi vuosina 2004–2007 kaikkiaan seitsemän kunnan alueilla, joista neljään, eli Sallaan, Savukoskeen, Pelkosenniemen ja Kemijärveen tutkimus kohdistuu. Ne muodostavat Itä-Lapin seutukunnan, jonka vapaaehtoinen yhteistyöelin on Itä-lapin Kuntayhtymä. Tutkimuksen rajaus perustuu tutkimustaloudellisiin realiteetteihin. Aineistojen keruu ja analysointi seitsemän kunnan alueelta olisi ollut sekä kustannuksiltaan että työmäärältään liian vaativa ja toisaalta tutkimus oli mahdollista toteuttaa rajatummallalla alueella ilman, että sen tulokset rajauksesta jotenkin muuttuisivat, koska Itä-Lappi ja Pohjois-Lappi muodostavat omanlaisensa kokonaisuudet.

Etähankkeen tavoitteena oli edistää aikuis- ja toisen asteen opiskelijoiden oppimis- ja opiskelunvalmiuksia ja -mahdollisuuksia erityisesti verkko ja etäopetuksessa ja järjestää mahdollisuuksia pääosin verkko- ja monimuoto-opetuksena toteutettavien arvosanojen ja opintokokonaisuuksien suorittamiseen. Toisena tavoitteena oli kehittää opintojen ohjausta, järjestää opetusteknologista koulutusta ja tukea verkko- ja monimuoto-opetuksena toteutettavaa opetusta varten. Kolmantena tavoitteena oli turvata seutukuntien tasa-arvoisuus ja kilpailukyky tarjoamalla seutukuntien tarpeiden mukaisia korkea-asteen opintoja. Kaikkiin tavoitteisiin sisältyi ajatus koulutuksen toteuttamisesta yhteistyössä alueen koulutusta toteuttavien organisaatioiden kanssa. (Loppuraportti, 2007, 7)

Hankkeen toiminta-alueen fyysiset ja inhimilliset reunaehdot auttavat ymmärtämään hankkeen tavoitteita. Tutkimusalueena olevat neljä kuntaa muodostavat hallinnollisesti Itä-Lapin seutukunnan, joka on pinta-alaltaan suuri (n. 17 500 km²), mutta väestöltään pieni (15 553 asukasta vuonna 2007). Kunnista Salla, Savukoski ja Pelkosenniemi ovat harvaan asuttuja maaseutukuntia, joissa asukkaita on alle 1 neliökilometriä kohden. Seutukunta on kärsinyt jo liki parin vuosikymmenen ajan väestökadosta samalla kun alueen keski-ikä on noussut. Ikääntymisestä ja huonosta työllisyydestä johtuen alueen

huoltosuhde on yli 2,1 työelämän ulkopuolella olevaa henkilöä yhtä työllistä kohden, kun muualla maassa vastaava luku on 1,2. Alueen pääasiallisia työllistäjiä ovat julkisten ja yksityisten palvelujen lisäksi alkutuotanto. Teollisuuden työpaikat ovat vähentyneet rajusti viimeisten vuosien aikana tuotannon siirryttyä halvemmän työvoiman maihin. Pitkät etäisyydet, harvalukuinen asutus ja alhainen koulutustaso ovat motivoineet kehittämään niin etäteknikan hyödyntämistä kuin osaamistason parantamista. (Itä-Lapin kuntayhtymä 2006, Tilastokeskus 2008)

Itä-Lapin Kuntayhtymä on alueen vapaaehtoinen yhteistyöelin, joka organisoitiin kuntayhtymäksi vuonna 1993. Kuntayhtymän tehtävänä on alueen kuntien edunvalvonta ja aluekehittäminen. Aluekehittäminen on pääasiassa hankkeita, jotka ovat vaihdelleet sisällöltään yrittäjäys-, koulutus- ja tietoyhteiskuntahankkeista aina rajan yli Venäjälle tehtävään lähialueyhteistyöhön. Hanketoiminta on ollut vilkasta ja alueen saama valtion ja EU:n rahoitus vuosina 2000–2006 on ollut 39,8 miljoonaa euroa. Itä- ja Pohjois-Lapin etäoppimisympäristöjen kehittämishanke on ollut yksi Kuntayhtymän hallinnoimista hankkeista. (Kuvaja 1.10.08, Kuntayhtymä 2006, Laakkonen 25.2.08).

Vaikutus vai vaikuttavuus näkökulmana tapaukseen?

Vaikuttavuus on näkökulma hankkeiden arviointiin siinä missä prosessin, laadun tai tilivelvollisuuden arviointi (esim. Warpenius, 2006). Yksinkertaisimmillaan *vaikuttavuudella* tarkoitetaan muutoksen aikaansaamista jossain asiantilassa toteuttamalla toimenpiteitä. *Vaikutuksia* voidaan etsiä eri suunnista tarkastelemalla asiakas- ja yhteiskunnallisia vaikutuksia, määrällisiä ja laadullisia vaikutuksia, subjektiivisia ja objektiivisia vaikutuksia, lyhyt- ja pitkäkestoisia vaikutuksia, ulkoisvaikutuksia, myönteisiä ja kielteisiä vaikutuksia, odotettuja ja odottamattomia vaikutuksia (Meklin 2001, lainattu Rajavaara 2006, 32–33). Marketta Rajavaaran (mt., 33) mukaan ei ole paljoa pohdittu vaikutus- ja vaikuttavuus-käsitteiden eroa. Hänen mukaansa käsitteiden ero voi olla siinä, että vaikuttavuus on teleologinen käsite, joka viittaa paitsi selvittelyn kohteeseen myös päämäärään, jota tavoitellaan. Paitsi, että ollaan kiinnostuneita hankkeen erilaisista vaikutuksista, niin halutaan pystyä mittaamaan myös abstraktia, mutta todelliselta tuntuva hankkeen vaikuttavuutta, ominaisuutta itsessään.

Vaikutus- tai vaikuttavuusajattelun taustalla on oletus jonkinlaisen riippuvuuden olemassaolosta toimenpiteen ja tuloksen välillä. Kausaalisuhde, eli sen osoittaminen, että jokin asiantila on seurausta jostain toisesta, on ollut tieteenfilosofian kannalta ongelmallinen. Englantilaisen filosofin David Humen mukaan kausaalisuhdetta ei pysty paljaalla silmällä näkemään, mutta on olemassa keinoja sen suuntaisten väliaikaisten johtopäätösten tekemiseen, että kausaalisuhde on olemassa. Ensinnäkin ilmiöiden, mahdollisen syyn X ja seurauksen Y on esiinnyttävä yhdessä. Toisekseen syyn X on esiinnyttävä ennen seurausta Y. Lisäksi tarvitaan hyvä teoreettinen selitys sille miksi X voisi olla syynä Y:hyn. Neljänneksen, tarvitaan empiirinen osoitus näiden kahden, X:n ja Y:n välisestä yhteydestä. (Esim. Dahler-Larsen 2005, 10–11)

Pawsonin ja Tilleyin (1997, 32–37) mukaan kausaalisuhteeseen voidaan suhtautua kahdella tavalla “sukcessionistisesti” ja “generatiivisesti”. “Sukcessionistisella” suhtautumisella he tarkoittavat ajattelua, jossa kausaalisuhde ei ole tutkijalle havaittavissa tai tavoitettavissa. Taustalla on Humen huomio siitä, miten vaikka Y näyttäisi seuraavan X:ää, emme voi tietää, onko näin myös tulevaisuudessa. Kausaalisuuden olemassa olo pysyy piilossa ilmiön “mustassa laatikossa”. Jos kausaalisuus nähdään “generatiivisena”, oletetaan, että syy-seuraus linkki on todellinen ja sen mekanismi selvitetävissä. Dahler-Larsen (2005, 12) valaisee ajatusta seuraavasti: “Lähtökohdaksi otetaan selitys siitä, mikä X:ssä voisi aiheuttaa muutoksen Y:ssä. Kun ymmärretään X:n ja Y:n välinen prosessi, voidaan ymmärtää niiden aineellinen ja sisällöllinen yhteys. Mukaan otetaan tietoja, jotta voidaan eritellä, mikä voi olla se generatiivinen mekanismi, jonka vaikutuksesta X:stä seuraa Y.” Pawson&Tilleyin (1997) vaikuttavuuden malli on siis muotoa: TULOS = MEKANISMI + KONTEKSTI.

Vaikuttavuuden käsitteen moninkertaisten merkityslastien ymmärtämiseksi on syytä sijoittaa se ensinnäkin osaksi arvioinnin tutkimustraditiota ja niiden tietoteoreettisia ehtoja. 1960-luvun yhdysvaltalainen arviointitutkimus oli pitkälti empirististä, ideaalinaan luonnontieteet ja arvojen ja tosiasioiden pitäminen tutkimuksessa erillään. Empiristille havaintomaailma on yhtä kuin todellisuus ja teoria vain yleistystä havainnoista. Mitään havaintojen ulkopuolista todellisuutta ei empiristille ole olemassa. (Esim. Töttö 2004, 232–234) Empiristien kriitikkojen mielestä suoraviivainen, luonnontieteiden kaltainen kausaalisuus istuu huonosti yhteiskuntatieteisiin koska, “[i]

hmisillä on vapaa tahto, ja kausaalisuusoletuksiin näyttää sisältyvän tämän kieltävää determinismii” (Mäntysaari 1999, 61). Konstruktivistinen arviointi nousi kritiikkinä empirismin traditiota vastaan väittäessään, että sen ongelmana olivat olettamukset tieteen objektiivisuudesta ja arvovapaudesta. Konstruktivistisen ontologian mukaan todellisuus on relativistinen, paikallisesti ja erityisesti konstruoitu (ks. esim. Denzin & Lincoln 2004). Taustalla on huomio kaikkien havaintojen teoriapitoisuudesta; jo sinun ja minun kokemus todellisuudesta on eri (Mäntysaari 1999, 54–57).

Toisaalta äärimmäistä relativismia ja kaiken tiedon sosiaalisesti tuotettua olemusta ja toisaalta puhtaan empirististä havaintojen luettelua vastaan asettuu realistinen arviointi. Nimensä mukaisesti se perustaa käsityksensä todellisuudesta realistiseen koulukunnan traditioon. Realistien mukaan maailmassa on havaittavan, aktuaalisen, maailman lisäksi ei-havaittava, mutta yhtä todellinen rakenteiden taso, jonka kausaaliset voimat vaikuttavat havaittavan maailman toimijoihin. Tutkimuksen tavoitteena on paljastaa näitä kausaalilakeja esimerkiksi tilastollisten menetelmien avulla. (Esim. Kaidesoja 2007, Töttö 2004). Realistien koulukunnan sisältäkin löytyy useita ratkaisuja kausaalisuuden ja teorian ongelmaan. Esimerkiksi Barnes, Bloor & Henry (lainattu Mäntysaari 1999, 57–58) esittävät että tieto on indeksikaalista: kaikki tieto riippuu kontekstista missä se syntyy. Havainnoitsijasta riippumaton kausaalilakien maailma on olemassa mutta eri tieteillä on eri tapoja lähestyä ja tulkita sitä.

Vaikuttavuuden tutkiminen kausaalimekanismien paljastamisena edellyttää realistista käsitystä todellisuudesta. Realistisen arviointitutkimuksen mukaan vaikutusten mitattavuus otetaan lähtökohdaksi, vaikka niiden soveltuvuuden rajoitukset yhteiskuntatutkimuksessa tiedostetaankin. “On hyvin mahdollista että interventioon sisältyy monia osatekijöitä, jotka vaikuttavat usein eri mekanismien kautta. Mekanismi on jopa huono kielikuva, koska kyse on tosiasiaa elävistä ihmisistä, jotka käsitysten, kielen ja toiminnan avulla saavat asioita tapahtumaan.” (Dahler-Larsen 2005, 9-12).

Hanketoiminnan häilyvä ja muuttuva todellisuus asettaa pulmia kausaalimekanismien paikantamisen metodologialle. Esimerkiksi Katariina Warpenius (2006) on väittänyt, että tieteellisesti vakuuttava vaikuttavuuden osoittaminen on hankkeissa vaikeaa, lähes mahdotonta. Vaikuttavuuden osoittaminen edellyttäisi vertailevaa koeasetelmaa toimenpiteitä edeltävine ja seuraavine mittauksineen, sekä vertailua koetilanteen ja

vertailutilanteen välillä. Tähän kehittämishankkeiden joustavat toimintamallit, epämääräiset tavoitteet ja muuttuvat päämäärät eivät taivu. Lisäksi paikallinen kehittämisprojekti ei toimi yksin, vaan yhdistyy muihin samanaikaisiin kehityskulkuihin luoden ainutkertaisen kokonaisuuden. “Koska yksittäistä interventiota on mahdotonta eristää paikallisten prosessien kokonaisuudesta, myös yksiselitteisten syy -seuraus -suhteiden kiistaton todistaminen on ylivoimaista. Erilaisten toimintojen yhteisvaikutusta voidaan kyllä tutkimuksessa seurata, mutta vaikutusmekanismien yksityiskohdan jäävät arvoitukseksi” (mt., 156). Tuloksena projektien moninaisuudesta ja paikallisesta ainutkertaisuudesta on metodisesti ja sisällöllisesti yhteismitattomia arviointeja, eikä ymmärrys tutkittavista *ilmiöistä* sinänsä lisääntynyt. Sen sijaan “[v]aikuttavuusarviointi edustaa objektivoivaa mittausvaltaa puhtaimmillaan ja asettaa välineellisen kysymyksen: muuttaako projekti ihmisten käyttäytymistä tarkoitetulla tavalla ja näkyykö tämä muutos tulostilanteissa” (mt., 146).

Vaikuttavuuden kriteerien asettaminen on lisäksi kaikkea muuta kuin neutraalia toimintaa. Marketta Rajavaaran (2006, 13) mukaan vaikuttavuuskäsitteet ovat sopimuksenvaraisia, toimintaympäristöön sitoutuvia ja historiallisesti muuttuvia. Esimerkiksi Päivi Pylkkänen (2008) on tarkastellut maaseudun toimintaryhmien itsearviointikäytäntöjä ja väittää, että vaikuttavuuden indikaattorit eivät ole vain puhtaita informantteja, kuten vaikuttavuusajattelun kannattajat haluaisivat ajatella. Hallinnan tutkimuksen näkökulmasta ne ovat hallintamenetelmiä, jotka vaivihkaa muovaavat arvioitavien ajattelua ja päämääriä. “Indikaattorit pelkkinä toistuvina avainsanoina välittävät ‘globaalin talouden välttämättömyyksiä’ ja toimivat siten ehdollistavana ja normalisoivana säätelytekniikkana” (mt., 222). Indikaattorit tai mittarit näkevät vain sen, mitä varten ne on rakennettu. Kärjistetysti voi sanoa, että mikä ei ole mittarin asteikolla, ei ole olemassa (Rajavaara 2007,183). Kysymykset siitä, mitä kaikkea muuta hankkeet ovat sosiaalisen toiminnan kokonaisuudessa, jäävät mittarien tarkastelujen ulkopuolelle.

Metodologisten vaikeuksien lisäksi vaikuttavuusarvioinnin käyttöön liittyy eettis-poliittisia ongelmia. Arvioinnin kriitikoiden mukaan vaikuttavuuden osoittaminen ja hyvien käytäntöjen paikantaminen on keino ohittaa arvokeskustelu poliittisessä päätöksenteossa. Vaikuttavuusnäyttö tekee päätöksenteosta rationaaliselta vaikuttavaa valintaa erilaisten taloudellisten vaikutusten välillä. Samalla toimenpiteistä tulee

neutraaleja ja häivytetään yhteiskuntapolitiikkaan liittyvät arvot ja valinnat. (Esim. Sulkunen 2006, Warpenius 2006). Kriittisesti tarkasteltuna on kuitenkin mahdollista kysyä, ketä vaikuttavuuspuhe palvelee ja mihin se perustuu. “Miten tärkeää on se, että palvelu, etuus tai ohjelma toimii vaikuttavasti (*what works*)? Miten vaikuttavuusnäyttöjä voidaan aikaansaada ja hyödyntää? Millaista olisi vaikuttavuusnäyttöihin perustuva yhteiskuntapolitiikka? Mihin poliittista argumentointia tarvittaisiin?” (Rajavaara 2007, 28).

Vaikuttavuuden käsite ja sen tutkiminen näyttävät edellisen keskustelun valossa ongelmallisina. Ensinnäkin vaikuttavuuden arvioimiseksi todettiin tarvittavan oletus kausaalisten syy-yhteyksien olemassaolosta sekä oletus vaikuttavuuden mitattavuudesta (esim. Dahler-Larsen 2005). Kuitenkin huomautettiin edelleen, että tieteellinen mittaus edellyttäisi koeasetelmaa, joka on hanketodellisuudessa jokseenkin mahdotonta toteuttaa (Warpenius 2006). Lisäksi mittauskriteerit ovat sopimuksenvaraisia ja sinänsä tulkittavissa hallintateknikoiksi (Rajavaara 2006, Pylkkänen 2008). Onko hankkeiden tarkastelu tutkimuksellisessa umpikujassa ja mahdottomuus? Miten vaikutuksiin voitaisiin suhtautua toisin? Jotta vaikuttavuuden käsitteeseen voitaisiin tutkimuksessa suhtautua hedelmällisesti, olen käyttänyt sitä Lincolnin ja Guban (2000) tavoin ”työhypoteesinä”. Arkijärjen mukaista on olettaa, että hankkeet toiminnallaan saavat aikaan jotain. Jotta siihen ”johonkin” päästäisiin käsiksi, tarvitaan ”vaikutuksen” käsitettä. Vaikutuksiin ei kuitenkaan ole tarve suhtautua yksistään realistien näkökannan mukaisesti paljastettavina vaikutusketjujen lakeina. Sen sijaan työhypoteesi-tulkinta tarkoittaa, että vaikutus on teoreettinen apuväline ihmisten havaitsemiin johdonmukaisuuksien ja ilmiöiden jatkuvuuksien ymmärtämiseksi.

Tavoitteista vaikutuksiin

Tutkimustehtävänani on selvittää, millaisia vaikutuksia tapausesimerkilläni Itä- ja Pohjois-Lapin etäoppimisympäristön kehittämishankkeella on paikannettavissa noin vuosi hankkeen päättymisen jälkeen ja miksi toiset käytännöt jäävät elämään ja toiset eivät. Vaikutuksen ja vaikuttavuuden käsitteet osoittautuivat kuitenkin haastaviksi käytännön tutkimuksen kannalta. Aloitin tutkimuksen hahmottelun hankkeen päättymisen jälkeen, jolloin vertailevaa koeasetelmaa suhteessa hanketta edeltävään

aikaan oli mahdotonta rakentaa (vrt. Warpenius 2006) mutta kuitenkin niin arkijärjen kuin yhteiskuntatieteenkin mukaan on ymmärrettävää että Etähanke teki ja sai jotain aikaan kontekstissaan (vrt. Dahler-Larsen 2005). Päädyinkin seuraavassa käyttämään vaikutuksen käsitettä ”työhypoteesin” tavoin apuna havaintojen järjestämisessä (vrt. Lincoln&Guba 2000). Se, että haastateltavat liittävät olosuhteiden muutokset Etähankkeeseen, on riittävä peruste havainnoille ”vaikutuksesta”. Tarkoituksena ei ole löytää lainomaisia kausaaliketjuja toimenpiteiden ja olosuhteiden muutosten väliltä, vaan hahmotella havaintojen kautta mahdollisia vaikutuksia, yhteisvaikutuksia tai vaikuttamattomuuksia.

Tavoite 1.	Verkko- ja monimuoto-opiskelun oppimis- ja opiskeluvalmiuksien ja -mahdollisuuksien edistäminen
Tavoite 2.	Verkko- ja monimuoto-opiskelun tukipalvelujen ja ohjauksen kehittäminen
Tavoite 3.	Seutukuntien tarpeiden mukaisten korkea-asteen opintojen tarjoaminen

Kuvio 1. Etähankeen tavoitteet

Yllä olevaan kuvioon on koottu Etähankkeen tavoitteet. Tavoitteiden saavuttamiseksi hanke toteutti monenlaisia toimenpiteitä. Toimenpiteiden seurausten erilaisten ajallisten ulottuvuuksien hahmottamisessa auttaa Pertti Ahosen (2001, 73–75) jaottelu evaluaation tarkastelukohteista. *Tuotokset* ovat hankkeen toimenpiteitä, sitä mihin myönnetty rahoitus on käytetty ja *tulokset* se, mitä toimenpitein on saatu aikaiseksi. *Varsinaiset vaikutukset* ovat se, mitä hankkeesta jää jäljelle, kun aikaa kuluu. Etähankkeen tuotoksia ovat niin järjestetyt koulutukset, luennot ja seminaarit kuin julkaistut oppaatkin. Tuloksia ovat suoritettavat opinnot ja arvosanat mutta yhtä lailla käyttöön otetut toimintatavat, kasvanut osaaminen ja tietoisuus. Varsinaisiksi vaikutuksiksi tulkitsen tässä tapauksessa sellaiset käytännöt ja toimintatavat, joiden esiintymisen tai yleistymisen haastateltavat liittävät Etähankkeeseen vielä hankkeen päättymisen jälkeenkin. Koska mielenkiintoni kohdistuu nimenomaan hanketoiminnan ja pysyvien rakenteiden kuten kuntien suhteeseen, kiinnitän huomiota nimenomaan rakenteellisiin muutoksiin ja niiden pysyvyyteen. Yksilötasolla lisääntynyt osaaminen esimerkiksi

suoritettujen arvosanojen muodossa tai henkilökohtaisten ahaa-elämysten kautta, eivät siten ole niinkään mielenkiinnonkohteina.

Hankkeen tulokset ja vaikutukset voivat realisoitua eriaikaisesti ja olla luonteeltaan erilaisia. Esimerkiksi kaikista hankkeen tavoitteista tai toimenpiteistä ei ole mainintoja haastatteluaineistossa lainkaan, toisten katsottiin olleen merkityksellisiä hankkeen alussa ja toisten koko hankkeen ajan. Tilanteen voi tulkita siten, että joko toimenpiteiden tulokset ja vaikutukset ovat haihtuneet, olleet heikkoja tai sitten haastateltavien lausunnot kuvaavat tulosten ja varsinaisten vaikutusten suhdetta olennaisella tavalla. Erilaisten jatkuvuuksien ja jatkumattomuuksien hahmottamisessa olen käyttänyt vaikutusten selitysmallien typologisoitua. (vrt. Alasuutari 2001, 92–95). Olen pohtinut, mikä erilaisia vaikutuksia yhdistää ja erottaa ja muodostanut kolme vaikutusselitysten luokkaa. Ensimmäinen hankkeen tulokset ovat voineet toimia *muutostyökaluna* opeteltaessa uutta toimintatapaa, jolloin ne ovat olleet kertaluonteisia täsmätyökaluja tai toimenpiteitä, jotka ovat muuttuneet tarpeettomiksi toimintaympäristön muuttuessa, eivätkä siten ole toimintamalleina jatkuneet pysyvissä organisaatioissa. Toiseksi tulokset ovat voineet juurtua arkiseen toimintaan, jolloin hanke on ollut pitempivaikutteinen *osaamisen kehittäjä*. Kolmanneksi osa toimenpiteistä on aikaansa edellä oleva *tienraivaaja*, jolloin vaikutusten realisoituminen estyy, kun niillä ei ole paikkaa, mihin kiinnittyä.

Verkko- ja monimuoto-opiskelun oppimis- ja opiskeluvalmiuksien ja -mahdollisuuksien edistäminen

Oppimis- ja opiskeluvalmiuksia sekä etäopiskelumahdollisuuksia pyrittiin parantamaan sekä nostamalla yksilöllisiä opiskeluvalmiuksia että luomalla opiskelulle teknisiä edellytyksiä. Opiskelijan oman oppimisen tueksi järjestettiin Oppimismenetelmäkurssi. Ajatuksena oli parantaa aikuisopiskelijoiden opiskeluvalmiuksia kun edellisistä opinnoista saattoi olla kulunut pidemmänkin aikaa. Tukea tarvittiin opintojen alkuun, erityisesti, kun etäopiskelu on pääosin itsenäistä työtä.

Verkko- ja monimuoto-opiskelun edellytysten parantamiseksi Itä- ja Pohjois-Lapin kirjastoihin järjestettiin etäopiskelijoita varten opiskelutilat, jotka varustettiin

kannettavin tietokonein sekä tulostusmahdollisuuksin ja nettiyhteyksin. Kirjaston mahdollisuuksista riippuen tila sijoitettiin joko rauhalliseen nurkkaukseen kirjastosaliin, erilliseen huoneeseen tai kirjastohenkilökunnan työtiloihin. Opiskelupisteiden käyttö perustui varauslistaan, johon merkittiin milloin ja kuinka kauan opiskelupisteellä haluaa työskennellä. Käyttö vaihteli kunnittain. Kemijärvellä, Sallassa ja Pelkosenniellä käyttö oli hankkeen aikana ajoittain vilkastakin kun taas Savukoskella käyttäjiä oli vain muutamia. Opiskelupisteiden käyttäjät olivat sekä aikuisopiskelijoita että nuorisosaasteen opiskelijoita.

Opiskelupisteet olivat tutkimushetkellä vaihtelevassa käytössä. Hankkeen päättymisen jälkeen opiskelupisteiden käyttöä ei ollut seurattu varauskirjoin, kuten hankkeen aikana. Kirjastovirkailijoiden tuntuman perusteella käyttö kuitenkin näytti vähentyneen. Käyttäjiä oli Sallassa kymmenkunta kuukaudessa, Pelkosenniellä kuukausittain muutama ja Savukoskella oli ollut aivan hiljaista koko syksyn. Selitykset käytön vähentymiselle liittyivät haastateltavien mukaan toimintaympäristön kehittymiseen. Verkkoyhteydet kotitalouksissa ovat vuoden 2004 jälkeen parantuneet. Lisäksi syinä opiskelupisteiden vähentyneeseen käyttöön nähtiin, että tutkimushetkellä ei ollut mitään erityisiä kursseja tai koulutuksia. Ne, jotka olivat hankkeen aikana koneita käyttäneet, olivat jo oletettavasti valmistuneet eivätkä koneita siten enää tarvinneet.

Tuotos	Tulos	Varsinainen vaikutus	Selitys
Oppimismenetelmä-kurssi	Osallistujia Itä-Lapista 20	Ei mainintoja aineistossa, opiskelutaitojen kehittyminen?	[Muutostyökalu]
Oppimispisteiden perustaminen kirjastoihin	4 oppimispistettä, alussa käyttö runsasta	Käyttö vähentynyt	Muutostyökalu

Kuvio 2. Ensimmäisen tavoitteen vaikutukset

Haastateltavien selitysmalli kirjastojen oppimispisteiden käytön vähentymiselle on tulkintani mukaan olosuhteiden muutos. Muutosta osaltaan selittävinä tekijöinä voidaan pitää Etähankkeen kanssa samanaikaisesti toteutettuja tieto- ja viestintäteknii-

infrastruktuurin parantamiseen tähdänneitä hankkeita. Lapin liiton laatiman Lapin laajakaistastrategian mukaisesti Itä-Lapin seutukunnan haja-asutusalueille asennettiin laajakaistayhteydet vuosina 2005 ja 2006. Maakunnallisen strategian taustalla oli hallituksen tietoyhteiskuntapolitiikkaan kuuluva periaatepäätös kansallisesta laajakaistastrategiasta vuodelta 2004. Vaivattomien tiedonvälitysedellytysten luominen nähdään strategiassa kansallisena etuna. Käytännön toteutus jätetään strategiassa kuitenkin maakunnille ja kunnille, jotka valtion tuella voivat luoda vastaavia edellytyksiä alueilla, joilla “ei synny laajakaistapalvelujen kaupallisen tarjonnan edellyttämää kysyntää”. (Lapin laajakaistastrategia 2004, 4). Huomiota kotitalouksien parantuneista verkkoyhteyksistä tukevat myös tilastotiedot laajakaistaliittymien lisääntymisestä vuodesta 2004 vuoteen 2007. Vuonna 2004 liittymiä oli koko maassa 785459 ja vuonna 2007 1732594. Lisäystä koko maan tasolla oli kolmen vuoden aikana 121 % (Tilastokeskus 2008).

Kemijärven kirjastossa tilanne opiskelutilojen ja Internet-yhteyksien suhteen oli muuttunut huomattavasti hankkeen päättymisen jälkeen. Kirjasto oli liittynyt Lapin kirjastojen yhteiseen langattomaan verkkoon, joka mahdollistaa verkkoyhteydet kirjaston asiakkaiden omien kannettavien tietokoneiden kautta. Lisäksi kirjaston koulutus- ja näyttelytila oli varustettu opetustilaksi usein kannettavin tietokonein ja videoyhteyksin. Pääasiassa opetustila on tarkoitettu kirjaston omaan koulutukseen, kirjaston palvelujen ja tietokantojen käytön opettamiseen. Koulutustilaa voi tarvittaessa varata myös opiskelua ja muuta tietoverkkoyhteyksiä vaativaa työskentelyä varten. Hankkeella nähtiin olleen roolinsa erityisesti kehityksen alkuvaiheessa virikkeenä ja pontena. Kirjasto alkoi nähdä itsensä opiskelupaikkana, jonka opiskelumahdollisuuksiin oli syytä panostaa.

Verkko- ja monimuoto-opiskelun tukipalvelujen ja ohjauksen kehittäminen

Etähankkeen toisena tavoitteena oli luoda etäopiskelua tukevia palveluita sekä kehittää etätekniiikan hyödyntämistä opetustyössä. Verkko- tai etäopetus ovat käsitteinä uusia ja muodikkaita mutta sisällöltään epämääräisiä. Verkkovälitteistä opiskelua tutkineen Seija Jämingin (2008, 26–27) mukaan aiheen ajankohtaisuuden ja tuoreuden kannalta on kuvaavaa, ettei tietoverkoissa tapahtuvan opetuksen käsitteistö ole vakiintunutta, ja eri alojen toimijat voivat puhua samasta ilmiöstä eri käsittein. Hänen mukaansa

todennäköistä on, että ajan myötä muodikkaat termit virtuaalikoulutuksineen ja “eOppimisineen” unohtuvat ja palataan puheeseen oppimisesta, joka vain tapahtuu erilaisten välineiden avulla. Tällä hetkellä kuitenkin voidaan puhua verkko-opetuksesta kun tarkoitetaan opettajan toimintaa verkko-opetusjaksolla. Verkko-opetusjakso puolestaan voi olla osa verkkokoulutusta yhdessä verkko-oppimateriaalin ja verkossa toimivien verkkotuutorien kanssa. (Jäminkin 2008, 24–25)

Etähankkeen toisen tavoitteen toimenpiteet oli suunnattu niin opiskelijoille kuin heidän opettajille ja ohjaajille. Kuntien opetushenkilökunnalle tarkoitettuja, tietoverkkojen opetuskäytön edistämiseen ja verkko-opetustaitojen kehittämiseen tähdänneitä kursseja oli useita. Lisäksi hankkeen toiminta-aikana Opetusministeriö edellytti kunnilta opetuksen tieto- ja viestintästrategian luomista, jonka tueksi räätälöitiin TVT-strategiakoulutus. Opetustaitojen kehittämisen lisäksi haluttiin parantaa opintojen ohjausta. Niin opettajille kuin muillekin opiskelijoiden ohjaustyötä tekeville tarkoitettuja kursseja tarjottiin useita. Ohjauskoulutuksiin, Ohjauskurssille, Etäopiskelun oppimisvalmiudet sekä Etäohjaus-kursseille osallistuivat opettajien lisäksi niin kirjastojen kuin kansalaisopistojen henkilökuntaa.

Vertaistueksi oppimisen ohjaamiseen kehitettiin tuutoritoimintaa niin aikuisille kuin toisen asteen opiskelijoillekin. Tuutorilla ja tuutoroinnilla tarkoitetaan opiskelijaa tai opettajaa, jonka tehtävänä on auttaa nuorempia opiskelijoita oppimis- ja opiskeluprosessissa. Käytännössä tämä tarkoittaa opiskelun sisällöllisten, oppimistaitojen ja sosiaalisen tuen avulla “auttaa opiskelijaa auttamaan itseään” (Tuutorointiopas, 2006). Hankkeessa tuutorointia tarjottiin myös muille samaan aikaan alueella toteutettujen koulutusten opiskelijoille kuten maakuntakorkeakoulun kautta työvoimapolitiittisena koulutuksena opiskelleille tradenomi- restonomi- ja sairaanhoitajaopiskelijoille. Tuutoreina toimineille vanhemmille opiskelijoille maksettiin tuutoroinnista korvaus, mutta myös sekä hanketyöntekijät ja osin kansalaisopiston henkilökunta tarjosivat neuvontaa.

Miten nämä hankkeen toimenpiteet näkyvät kunnissa? Noin vuosi etähankkeen päättymisen jälkeen niin verkkoympäristöt ja -opetustaidot kuin ohajusmenetelmätkin olivat vaihtelevan aktiivisessa käytössä Itä-Lapin kunnissa. Etähankkeen tuloksien ja niistä seuranneiden varsinaisien vaikutusten paikantaminen ei kuitenkaan ole

yksioikoista. Etähanke on toiminut kokonaisuudessa, jossa on ollut monia samansuuntaisia prosesseja meneillään eikä kaikkea, mitä verkko- tai etäopetuksessa tällä hetkellä tehdään voi lukea vain Etähankkeen ansioiksi.

Haastateltavien mukaan opettajien pedagogiset taidot video- tai verkko-opetuksessa ovat hyvällä tasolla ja kokemusta on jo runsaasti. Kaikkia opettajia ei kuitenkaan saada aktivoitua verkkojen käyttöön mutta muutamat hyödyntävät niitä aktiivisesti. Opettajien taitojen ylläpito ja päivittäminen näyttäytyi haastatteluissa kahtalaisena. Ensinnäkin koettiin, että on koulujen oman edun mukaista pitää henkilökunta ajan tasalla ja tarpeenmukainen täydennyskoulutus nähtiin olennaisena mutta esteeksi muodostuu täydennyskoulutuksen kalleus ja budjettivarojen vähäisyys. Toisaalta verkko-opetukseen tai etäteknikkaan liittyvää koulutusta ei ollut hankkeen päättymisen jälkeen aktiivisesti lähdetty jatkamaan, koska osaaminen koettiin riittävänä ja kouluttaminen sinänsä ei ollut itseisarvoista. Olennaista verkko-opetustaitojen kohdalla oli haastateltavien mukaan että verkkojen käyttömahdollisuudet on ymmärretty

Uusien taitojen omaksumista ja hyödyntämistä kuntien koulu- ja sivistystoimessa voidaan ymmärtää osaamispääoman käsitteen avulla. Osaamispääoma voidaan määritellä tarkoittamaan “kaikkia niitä arvoja ja asenteita sekä tietoja ja taitoja, joita tarvitaan työssä ammatillisesti tulosten ja tuottavuuden varmistamiseksi ja jotka edistävät työntekijöiden työelämässä jaksamista ja hyvinvointia” (Martikainen, 2007). Hankkeen koulutukset ovat tarjonneet mahdollisuuden uusien tietojen ja taitojen kokeilemiseksi, joita opettajat ja ohjaajat työssään edelleen hyödyntävät. Etäopetusta tutkineen Seija Jämingin (2008, 146) mukaan opettajien tekninen osaaminen, taitavuus pedagogisten lähestymistapojen soveltamisessa sekä käsitykset verkko-oppimisympäristöjen mahdollisuuksista ohjasivat niiden käyttöä opetuksessa. Kokemattomuus asettaa opettajan tekniikan armoille mutta kokemuksen karttuessa uskaltaa muokata verkkoja tarpeidensa mukaisesti.

Itä-Lapin lukioilla turvautuminen verkko- tai etäkursseihin perustuu pieniin opiskelijamääriin ja vaikeuteen saada yhden koulun opiskelijoista riittävän suurta ryhmää. Verkko- tai etäopetuksena toteutetaan lähinnä valinnaisia kursseja ja määrällisesti vähän. Yhteisiä kursseja oli Sallan ja Kemijärven lukioiden välillä syksyllä 2008 yksi ja kaiken kaikkiaan lukuvuodessa videoneuvotteluina toteutuneita kursseja on

muutamia. Savukoskella muiden koulujen kanssa etäopetuksena toteutettavia kursseja ei ollut koska lukio-opetus on tähän mennessä toteutettu oman opetushenkilökunnan voimin tarjoamalla valinnaisia kursseja vuorovuosin. Pelkosenniemeltä lukio lakkautettiin hankkeen päättymisen aikoihin, keväällä 2007, eikä verkkokursseja tai etäopetustaitoja päästy hyödyntämään käytännössä. Niiltä osin kuin verkko-opetustaitoja käytettiin, voi hankkeen vaikutukset tulkita olleen osaltaan resurssina ja ”osaamisen kehittäjänä”.

Haastatteluaineiston perusteella hankkeen tarjoamilta ohjauskursseilta saatu tieto oli jäänyt osaamisena työtätekevien pääomaksi ja oli edelleen käytössä. Ohjaustaitoja voitiin hyödyntää muussakin asiakastyössä kuin vain etä- tai verkko-opiskelijoiden kanssa. Verkostoitunut ohjaustoiminta ei kuitenkaan ollut hankkeen jälkeen jatkunut käytännössä vaikka yhteistyön tärkeyteen uskottiinkin. Organisaatio-tason järjestelyjen sijaan ohjaustieto oli henkilökohtaisten resurssien ja yhteyksien varassa. Vaikutustypologia on tällöin mallia ”tienraivaaja”, jolloin sinänsä positiivinen kokeilu ei saa itsenäisesti jatkoa, vaan jää odottamaan seuraava kehittäjää.

Samoin näyttää käyneen tuutoroinnin kanssa. Tutkimusaineiston keruun aikaan syksyllä 2008 tuutorointia ei ollut käynnissä Itä-Lapin kansalaisopistoissa. Tuutorointia vaativia opintoryhmiä ei ollut mutta tuutoroinnin ajattelumallin tai sen mahdollisuuden ei kuitenkaan uskottu hävinneen. Vaikka hankkeen aikana tuutorina toimineet eivät olisi enää käytettävissä, nähtiin hankkeen tuottamat oppaat hyvänä resurssina tuutorointia uudelleen käynnistettäessä. Toisaalta huomautettiin että tuutoreille pitää pystyä maksamaan palkkio eikä budjettivaroista sellaista helposti löydy.

Savukosken ja Sallan lukioissa tuutorointia ei ollut jatkunut hankkeen jälkeen. Toiminnan vakinaistamiseksi ja uusien tuutoreiden kouluttamiseksi ei ollut ensinnäkään löytynyt resursseja ja toisekseen pohdittiin mihin väliin lukio-opinnoissa tuutorointi luontevimmin sopisi. Tuutoreita pitäisi kouluttaa joka vuosi, ja lisäksi tuutoroinnille pitäisi varata oma aikansa ja paikkansa. Huomionarvoista onkin, että Kemijärvellä tuutorointi toisella asteella on saanut toteuttajakseen uuden hankkeen ja oman projektihenkilön, joka toimii ammatillisen koulutuskeskuksen alaisuudessa mutta vastaa koko toisen asteen tuutoroinnista, sekä Kemijärvellä että koko Itä-Lapissa. Hanke on

käynnistynyt vasta elokuussa 2008 eikä haastatteluhetkellä vielä ollut käytännön kokemuksia sen toiminnasta.

Hankkeen loppupuolella hanketyöntekijät kokosivat etäopetus-, aikuisopiskelu- ja tuutorointitiedon julkaisuihin. Etäopetusoppaaseen on koottu tietoa opettamisen ja teknologian yhteensovittamisesta koulutuksen järjestäjän ja opettajan näkökulmasta. Aikuisen etäopiskelijan opas on tarkoitettu aikuisena opintojaan aloittelevalle tueksi opiskelumahdollisuuksien hahmottamiseen. Lisäksi Tuutorointioppaat sekä aikuisille että nuorisoasteelle tarjoavat perustietoa tuutoroinnista, tuutorin tehtävistä ja voimavaroista. Haastattelujen aikaan syksyllä 2008 hankkeen julkaisemat esitteet eivät olleet minkään instituution aktiivisessa käytössä. Haastateltavien mukaan oppaat olivat kuitenkin hyvä resurssi tuutorointia tai aikuisten etäopiskeluun liittyvissä kysymyksissä. Oppaita oli kuitenkin kiinnostuneille saatavilla ainakin Kemijärven kansalaisopistossa. Seuraavassa on tiivistettynä, mitä kaikkea Etähankkeessa etäopetustaitoihin liittyen tehtiin ja mitä Itä-Lapin kouluilla oli tutkimushetkellä meneillään.

Tuotos	Tulos	Varsinainen vaikutus	Selitys
Etäopetuksen järjestämiseen liittyvä koulutus (4kpl, yth. 11 op)	Osallistujia Itä-Lapissa 69	Lukioilla yhteisiä videoluentoja valinnaisaineissa Lukiot mukana Lapin toisen asteen verkkokoulussa Peda.net verkkoympäristö käytössä kaikissa kunnissa Kansalaisopistolla muutamia verkkokursseja sekä verkko-opettajainhuone-projekti Täydennyskoulutusta lähinnä etäopetuksena	Osaamisen kehittäjä
Etäopiskelun ohjaamiseen liittyvä koulutus (5kpl, yth. 21 op)	Osallistujia Itä-Lapissa 88	Tiedot ja taidot käytössä asiakaspalvelussa Ei verkostoitunutta opinto-ohjausta oppilaitosten välillä	Osaamisen kehittäjä Tienraivaaja
Tieto- ja viestintäteknikan strategia(1 kpl, 1 op)	Osallistujia Itä-Lapissa 8	Ei mainintoja aineistossa, strategia luotu?	[Muutostyökalu]

Tuutorointikurssit aikuisille ja lukiolaisille (3kpl, yht. 5op)	Osallistujia Itä-Lapissa 23	Ei aktiivista tuutorointia Itä-Lapin oppimiskeskuksella (ILO) oma tuutorointihanke	Tienraivaaja
Opiskelu- ja ohjausoppaat	Tuutorointipas, Etäopiskelu-opas	Ei aktiivisesti käytössä, valmiina resurssina	Tienraivaaja

Kuvio 3. Toisen tavoitteen vaikutukset

Haastateltavien mukaan verkko- ja monimuoto-opiskelun ohjauksen ja tukipalvelujen kehittämiseksi kehitetyt toimenpiteet ovat saaneet hyvän vastaanoton alueen koulutusorganisaatioissa siinä mielessä, että hankkeen tarjoamien koulutusten nähtiin tuovan sellaisen lisäresurssin, mitä kunnat eivät olisi voineet tarjota. Verkkoympäristöistä ja videoneuvotteluopetuksesta on tullut arkipäivää vaikkakin prosessissa on vaikuttanut useita samansuuntaisia kehityskulkuja. Ohjaustaidot ja tuutorointi nähtiin myös osaltaan lisänneen alueen osaamispääomaa mutta niiden kehittäminen on vielä alkuvaiheessa verrattuna verkkovälitteiseen opiskeluun. Ohjaustoiminnan ja tuutoroinnin epäjatkuvuuksien selitysmallin olen tulkinut viittaavan siihen, miten uuden toiminnan käynnistäminen on alussa aina hankalaa ja tähän tarvitaan hankkeiden kaltaisia tienraivaajia. Periaatteessa uusista toimintamalleista on pidetty mutta ne eivät ole löytäneet paikkaansa koulujen tai kansalaisopistojen vakituisessa toiminnassa. Sen sijaan tuutoritoiminnan kehittämistä varten on aloitettu uusi hanke.

Yhtenä hankkeen tuloksena voidaan haastateltavien mukaan kuitenkin pitää etäopetuksen ja -oppimisen kulttuurin vahvistamista. Opettajien täydennyskoulutus toteuttaminen etäopetuksena nähtiin haastatteluissa luontevana ja houkuttelevampana vaihtoehtona Rovaniemelle tai kauemmas Etelä-Suomeen matkustamiselle. Videoneuvotteluna vastaanotettu luento säästää niin aikaa kuin matkakulujakin ja aikaa jää enemmän perustyölle. Esimerkiksi Savukosken täydennyskoulutusbudjetti vuodelle 2009 on laadittu sitä silmällä pitäen, että matkakulujen osuus vähenee ja tarvittava koulutus saadaan videoneuvotteluina ja etäopintoina. Pullonkaulana useampien koulutusten järjestämisessä kaikkien haastateltujen mielestä oli se, ettei Etelä-Suomessa

koulutusta tarjoavilla tahoilla ole valmiutta tai halua tarjota enempää koulutustaan videoneuvotteluna.

Etähankkeen varsinaisten vaikutusten paikantamisessa on kuitenkin huomioitava etteivät hankkeen koulutukset ja kurssit kuitenkaan tulleet yksinään tai historiattomina uutuuksina. Ensinnäkin videoneuvottelut ja niiden hyödyntäminen opetuksessa oli otettu käyttöön jo Etähanketta edeltäneen Yliopisto Itä-Lapissa- projektin aikana. Videoneuvottelut tuntuivatkin haastateltavista jo ”vanhanaikaiselta” tai ”perinteiseltä” uusien tietoverkoissa olevien virtuaalisten oppimisympäristöjen rinnalla.

Toisekseen, Etähankkeen aikana Itä-Lapin kunnat osallistuivat useisiin muihin tavoitteiltaan ja menetelmiltään samansuuntaisiin hankkeisiin. Sen osoittaminen miten, missä ja milloin jonkin taito tai toimintatapa on otettu käyttöön, lienee mahdotonta. Esimerkiksi Lapin toisen asteen verkkokoulu on Etähankkeen kanssa yhtä aikaa toiminut ja tavoitteiltaan yhteneväinen hanke. Verkkokouluhankkeen tavoitteena oli luoda tasavertaisia opiskelumahdollisuuksia Lapin toisen asteen opiskelijoille. Hanke järjesti vuosina 2005–2007 opettajille monimuoto-opetusta tukevaa koulutusta, tuotti materiaalia verkko-opetukseen sekä toteutti koulutusta tietoverkkojen kautta. Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoittaman hankkeen toteuttajana oli Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu ja osallistujia niin opetusmateriaalin tuottajina kuin opiskelijoinakin oli ympäri Lapin lääniä. Hankkeen päättymisen jälkeen verkkokoulu on jatkanut toimintaansa ja lukuvuodelle 2008–2009 oli tarjolla 89 opintokokonaisuutta sekä opettajille 5 koulutusta. (ESR-tietopalvelu 2009, Lapinverkkokoulu 2009) Edelleen, hankkeen koulutukset esimerkiksi peda.net kouluverkkoon liittyen toivat osaamista verkkoympäristöihin liittyen, vaikka se olikin tullut tutuksi jo aiemmin.

Opetuksen teknisistä edellytyksistä huolehti Etähankkeen kanssa samaan aikaan vuosina 2004–2008 toiminut Itä-Lapin kuntayhtymän hallinnoima ja Kemijärven kaupungin toteuttama Itä-Lapin tietoverkkohanke. Euroopan aluekehitysrahaston (EAKR) rahoittaman hankkeen tavoitteena oli parantaa tietoverkkojen toimivuutta kuntien palveluntuotannon tueksi. Hankkeessa hankittiin kaikkiin seutukunnan kuntiin yhteneväiset videoneuvottelulaitteet ja rakennettiin videoneuvottelustudiot. (EAKR-tietopalvelu 2009). Itä-Lapin tietoverkkohanke ja Itä- ja Pohjois-Lapin etäoppimisympäristöjen kehittämishanke oli mielletty tavoitteiltaan ja toiminnaltaan

niin yhteneväisiksi, että haastatteluissa näiden erottaminen toisistaan oli vaikeaa. Laitehankinnat ja videoneuvottelustudioiden rakentaminen liitettiin keskusteluissa Etähankkeeseen ja vasta tarkemmin pohdittaessa muistettiin, että laitteet tulivatkin erillisen hankkeen kautta.

Tavoitteiltaan lomittaiset ja päällekkäiset hankkeet jatkuvat myös Etähankkeen päättymisen jälkeen. Hankkeen innoittamana vaikkakin sisällöllisesti hieman erilaisena oli Kemijärven kansalaisopistolla käynnistynyt oma hanke syksyllä 2008, missä kehitetään sähköistä opettajainhuonetta kansalaisopiston opettajille. Kansalaisopisto toimii kolmen kunnan alueella ja opettajat tekevät työtään usein oman päivätyön ohessa. Yhteisen opettajainhuoneen toteutuminen fyysisesti on pitkien etäisyyksien ja erilaisten aikataulujen takia hankalaa. Sähköisen, aina käytävissä olevan opettajainhuoneen uskotaan tuovan uutta yhteisöllisyyttä ja kolleegatukea opettajien työhön. Samoin tiedottamisen uskotaan helpottuvan kun tiedotus hoituu sähköisesti ja vältytään monistamisilta ja postituksilta. Kiinnostus sähköisen opettajainhuoneen käyttöön on ollut runsasta. Lisäksi verkkokurssien nähdään olevan osa kansalaisopistojenkin tulevaisuutta.

Seutukuntien tarpeiden mukaisten korkea-asteen opintojen tarjoaminen

Oman kokonaisuutensa hankkeessa muodostivat arvosanoihin tähtäävät opintokokonaisuudet. Kuten aiemmin totesin, suoritettujen opintojen ja kasvaneen osaamispääoman vaikutus yksilöiden elämän kulkuun olisi sinänsä mielenkiintoinen tutkimuskohde, mutta on tämän tutkielman rajauksen ulkopuolella. Tarkastelen opintojen tarjoamista ennemminkin hallinnon ja instituutioiden näkökulmasta. Arvosanaopetus toimi jatkumona Etähanketta edeltäneen Yliopisto Itä-Lapissa -hankkeen aikana aloitetuille opinnoille. Laajimpana toteutuneena kokonaisuutena olivat Lapin yliopiston tutkintovaatimusten mukaiset kasvatustieteen syventävät opinnot, joka toteutettiin kokonaan yliopistokampuksen ulkopuolisena opiskeluna. Vastaavaa tapaa järjestää koulutusta ei alueella aiemmin ollut kokeiltu. (Loppuraportti 2007, 15).

Diplomi-insinöörin tutkintoon johtavat opinnot yhteistyössä Tampereen yliopiston Porin yksikön olivat myös alkaneet jo aiemmin. Etähanke mahdollisti opintojen jatkumisen ja erityisesti Tietoturvan perusteet, Digitaalinen media ja Tekijänoikeus-kurssit olivat suunnattu tutkintoon tähtääviin diplomi-insinööriopintoihin. Koulutuksiin hakeutuminen oli kuitenkin avointa ja joitakin suunnitelluista opinnoista jäi toteutumatta vähäisen osallistujamäärän vuoksi. Kaikille halukkaille avoin koulutuskokonaisuus oli myös Ohjelmoinnin verkkokurssi. Videoneuvottelutekniikkaa tehtiin lisäksi tutuksi järjestämällä videoneuvotteluluento suuremmalle yleisölle. Työpaikan turvallisuutta käsitelleen luennon kouluttaja luennoi Helsingistä ja kuulijoita oli kuudella paikkakunnalla yhtä aikaa 244. Yleisellä tasolla kiinnostavan luennon avulla tehtiin vaivihkaa etäteknikasta arkista ja lähestyttävää.

Tuotos	Tulos	Varsinainen vaikutus	Selitys
Kasvatustieteen syventävät opinnot (30 op)	Opiskelijoita Itä-Lapista 8	Ei arvosanaopetusta kansalaisopistoissa Tenttien valvonta Sallan aikuislukio	Muutostyökalu
Tietotekniikan insinööriopintoihin johtava koulutus (3 kpl, yht. 11 op) Ohjelmoinnin verkkokurssi (3 op)	Opiskelijoita Itä-Lapista 19 Opiskelijoita Itä-Lapista 38	Ei arvosanaopetusta hankkeen jälkeen, tarpeet ennemminkin ammattikorkeakoulu-opinnoissa	Muutostyökalu
Koulutusseminaari ja Yleisöetäluento	Osallistujia Itä-Lapista 72 ja 148	Ei mainintoja seminaarista aineistossa Avoimen yliopiston ”Ikääntyvien yliopisto”-luentoja moneen pisteeseen	? Muutostyökalu

Kuvio 4. Kolmannen tavoitteen vaikutukset

Alueen tarpeiden mukaisten korkeakouluopintojen tarjoamisen taustalla on Etähankkeen rooli edeltäjänsä, Yliopisto Itä-Lapissa - projektin jatkumona. Ajatus etäteknikkaa

hyödyntävästä opiskelusta esiteltiin edellisen projektin aikana ja Etähankkeen yhtenä roolina oli olla tuon toiminnan vakiinnuttajana. Yliopisto Itä-Lapissa- hankkeen ideana oli nostaa alueen koulutustasoa tarjoamalla mahdollisuuksia opiskeluleen tukeutuen etätekniiikan mahdollisuuksiin. Hankerahoituksella tarjottiin opintoja niin tekniikan kuin yhteiskuntatieteiden ja kaupan alalta. Hanke vastasi “patoutuneeseen tarpeeseen” ja arvosanoja ja opintojen osakokonaisuuksia suoritettiin runsaasti, myös kasvatustieteen perus- ja aineopintoja. Näiden jatkona oli Etähankkeen kautta mahdollista kasvatustieteen syventävien opintojen suorittaminen. Etähanke toimikin haastateltavien mukaan “puskurina” suuren opiskeluinnon tasaantuessa, siten ettei vastuu opintojen järjestämisestä kaatunut ylivoimaisena kansalaisopistoille.

Korkeakouluopintoja oli ennen opiskeluhankkeita voinut Itä-Lapissa suorittaa kansalaisopistojen kautta. Hanketoiminta nähtiin kuitenkin haastateltavien mielestä toimivana keinona laajamittaisempien korkea-asteen opintojen järjestämiselle alueella, kun yliopistojen tai korkeakoulujen vakituisia toimipisteitä tai tutkimuslaitoksia ei alueella ole. Toisaalta korkea-asteen opintojen järjestäminen ei kuulu kunnille siinä missä lakisääteinen perusopetus tai vapaa sivistystyö. Toisaalta nähtiin että yliopistot ja korkeakoulut eivät ole itse olleet aloitteellisia jalkautumaan kuntiin. Yhtenä hankkeen roolina koettiin juuri seutukunnan opiskeluhaluuden ja etäopintoina toteutettavan arvosanaopetuksen mahdollisuuden todistaminen.

Hankkeen tarjoamien korkea-asteen opintojen jälkeen vastuu avoimien yliopisto-opintojen tarjoamisesta on siirtynyt takaisin kansalaisopistoille. Sallassa avoimen yliopiston tarjonta on hankkeen päättymisen jälkeen rajoittunut Lapin Yliopiston Ikääntyvien yliopiston luentoihin ja seminaarimatkaan Lapin yliopistolle. Kemijärven kansalaisopisto on tarjonnut myös Ikääntyvien yliopiston luentoja niin Kemijärvellä kuin Savukoskella ja Pelkosennielläkin mutta varsinaista arvosanaopetusta ei ollut meneillään. Toimivaksi käytännöksi oli sen sijaan muodostunut yliopistotenttien suorittaminen yleisinä tenttipäivinä, siten että kansalaisopisto valvoo tentin suorittamisen.

Yhtenä syynä korkeakouluopintojen suorittamisen vähenemiselle nähtiin haastatteluissa, se, että suurin tarve ja kiinnostus opintojen suorittamiselle oli saatu purettua ja “pusikot tyhjennettyä”. Korkeakouluopintoja oli voinut suorittaa etäopintoina ja myös

taloudellisesti tuettuna jo vuosituhaten alusta saakka ensin Yliopisto Itä-Lapissa hankkeen kautta ja sitten Etähankkeen tarjoamina opintoina. Yksittäisiä kyselyitä opinnoista oli kansalaisopistoille tullut mutta muutaman hengen ryhmän perustaminen tulisi liian kalliiksi. Toisekseen huomautettiin, että mahdollisuudet avoimien yliopisto-opintojen suorittamiselle ovat moninaistuneet. Opintoja voi suorittaa kansalaisopistoista riippumatta suoraan yliopistojen verkkokursseina eikä koulutuskiinnostus tai tarve silloin näy enää paineena kansalaisopistoille.

Epäsuorasti hanketoiminnan ansioksi nähtiin lisääntynyt kiinnostus Sallan aikuislukiota kohtaan. Mahdollisuus opiskella aikuisena oli tullut helpommin lähestyttäväksi hanketoiminnan kautta ja halu kehittää itseään työn ohessa on konkretisoitunut tutkintotavoitteiseen opiskeluun. Aikuislukion toiminta Sallassa on alkanut 2005 ja sitä ennen kyselyjä aikuislukio-opinnoista oli ollut vain satunnaisesti. Nyt kymmenkunta aikuislukion opiskelijaa vuosittain tuntui haastateltavista runsaalta pienelle kunnalle. (4364 asukasta vuonna 2007, Tilastokeskus 2008).

Korkea-asteen opiskelu on hanketoiminnan päättymisen jälkeen hiipunut ainakin kansalaisopistojen opintotarjonnan ja osallistujamäärien perusteella. Selittävinä tekijöinä voidaan pitää seutukunnan sinänsä rajallista asukasmäärää. Suurin tarve ja halu opiskella korkea-asteen opintoja on saatu tyydytettyä tai sitten keinot itsensä kehittämiseen kanavoituvat toisaalle, kokonaan verkkovälitteisiin opintoihin tai aikuislukioihin. Hanke oli toiminut kehityksessä muutostyökaluna.

Vaikutuspajatsso ja hankkeiden epäjatkuva jatkuvuus

Etähankkeen vaikutukset ovat tulkintani mukaan olleet kolmenlaisia. Ensimmäkin muutostyökaluna toteutuneet vaikutukset ovat olleet lyhytaikaisia, kertaluonteisia koulutuksia, joilla on vastattu akuuttiin osaamisvajeeseen (oppimismenetelmäkurssi, opettajien etäteknikkakoulutukset), tekniseen ongelmaan (oppimispisteet kirjastoissa) tai tarpeeseen (tutkintotavoitteisten opintojen tarjoaminen). Niiden vaikutukset ovat toisaalta realisoituneet jo hankkeen aikana opintosuorituksina mutta säilyvät toki koulutuksiin osallistuneiden osaamispääomana edelleen. Muutostyökalun niistä tekee muuttunut tilanne. Kirjastojen oppimispisteitä ei enää tarvita ja saavutettu osaamistaso etätekniiikan hyödyntämisessä ei välttämättä kaipaakaan koulutusten uusintamista ainakaan

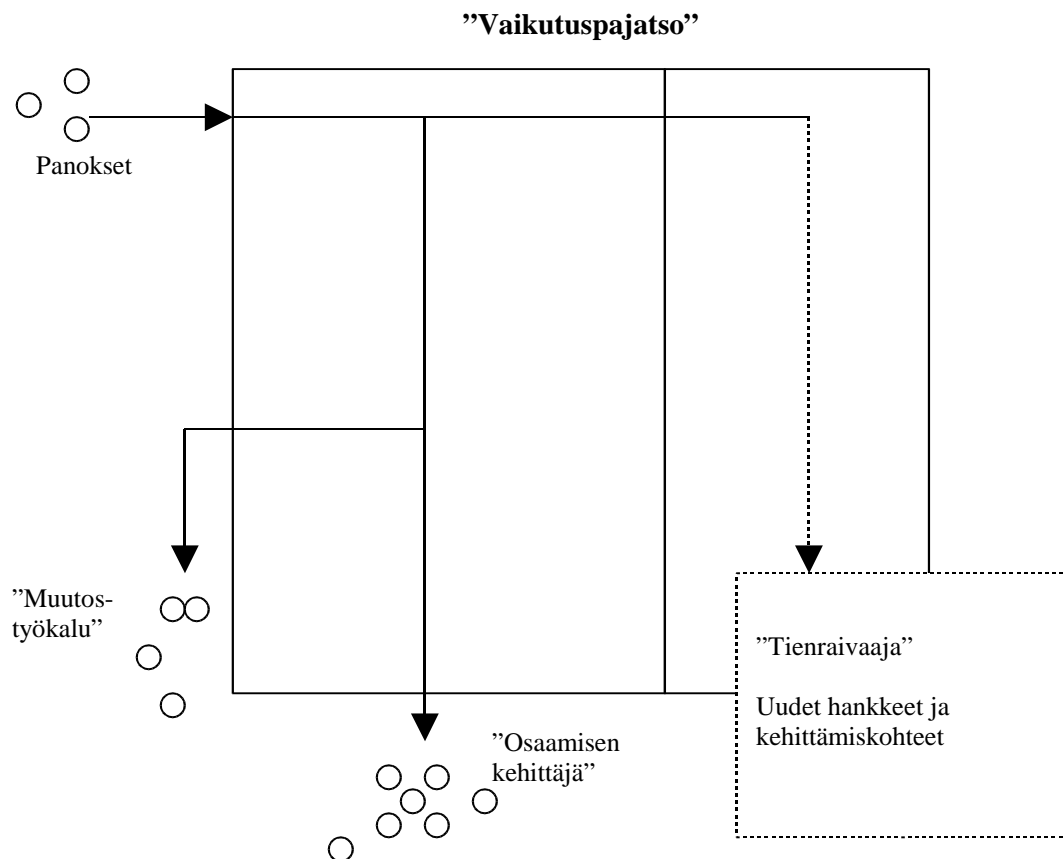
samassa muodossa. Hanke on ollut resurssina siirryttäessä etätekniiikan käytön tai osaamisen tasossa eteenpäin ja samalla se on tehnyt itsestään tarpeettoman.

Toisekseen Etähankkeen vaikutukset näyttäytyvät kestävämpiluonteisena osaamisen kehittymisenä opetus- ja ohjausmenetelmissä ja saavutettu osaaminen on käytössä edelleen, verkkoympäristöjä hyödynnetään monipuolisesti ja niihin kehitellään uusia sovelluksia. Tilan ja ajan rajoitusten ylittäminen tekniikkaan tukeutuen näyttäytyy arkipäiväisenä ja luonnollisena vaihtoehtona. Kolmas vaikutusten luokka on hankkeessa täysin uutuutena esitellyt toimintatavat kuten tuutorointi ja verkostomainen opinto-ohjaus. Näiden osalta hanke on ollut tienraivaaja. Ajattelumallin sanottiin tulleen tutuksi mutta käytännön juurtuminen koulujen tai kansalaisopistojen arkiseen toimintaan oli vielä kesken.

Miten omaksutun osaamisen ja keskeneräisen kehittämisen välinen dynamiikka tulisi ymmärtää? Ehkä arkijärjen mukaista olisi esittää analoginen (vrt. Haila 2007) vertaus etäopetus- ja opiskelumenetelmien sekä tuutorointi ja ohjausmenetelmien välillä. Etäopetusmenetelmät tuotiin Itä-Lappiin Etähanketta edeltävän ”Yliopisto Itä-Lapissa” – hankkeen aikana. Menetelmien ja käytäntöjen juurtuminen ei tuolloinkaan ollut itsestään selvää vaan etäoppimista kohtaan esitettiin epäilyksiä ja ihmettelyä. (Vrt. esim. Pöyliö 2005). Vajaan vuosikymmenen kokemus ja harjoittelu on tehnyt etäopiskelusta ja videoneuvotteluihin toteutettavista luennoista haastateltavien mukaan mitä arkipäiväisintä toimintaa. Itä-Lapin oppimiskeskuksen uuden tuutorointihankkeen päätyttyä voidaan tarkastella onko tuutoroinnille käynyt samoin.

Hankkeiden epäjatkuva jatkuvuus perustuu juuri uusien käytäntöjen hitaalle juurtumiselle rakenteisiin. Keskeneräistä uudistusta jatketaan uudella hankkeella, jonka myötä löytyy uusia kehittämiskohteita, joita jatketaan jälleen toisilla hankkeilla. Samaan on kriittisesti kiinnittänyt huomiota Ilkka Kankare (2006), jonka mukaan arvioinneilla ja hankkeilla on ”syntinen liitto”. Arvioinneissa epäonnistumiset helposti kierretään muotoilemalla ne kehittämiskohteiksi, joille tarvitaan uusi hanke ja sille taas arviointi ja niin edelleen. Kankare on analysoinut syitä, miksi hallinnon suosimien väljien ja tulkinnallisten tavoitteiden perusteella ei olekaan niin yksinkertaista luoda toimivia paikallisia järjestelyjä. Yhtenä ongelmana hän esittää, että tietty toimintatapa voi tarkoittaa eri osapuolille hyvin eri asioita. Arviot tavoitteista ja keinoista voivat

vaihdella niin, että kärjistäen se, mikä toiselle on unelma, on toiselle painajainen. “Jollain toiminnan tai verkostoitumisen tasolla esimerkiksi verkostoituminen saattaa olla vain välttämätön paha, johon käytettyjen resurssien koetaan olevan poissa varsinaisesta tehtävästä, kuten asiakastyöstä, kun taas saman organisaation toisella tasolla verkostoitumisen ajatellaan olevan koko toiminnan ydin” (mt., 134).

Kuvio 5. Hankkeen erilaiset vaikutukset

Yllä kuvattuun kaavioon on tiivistetty hankkeiden erilaiset vaikutukset. ”Vaikutuspajatsolla” yritän hahmotella sitä toiveiden täyttämisen ihmekonetta, mitä hankkeiden usein odotetaan olevan. Kun hankkeille myönnetään rahoitus, eli panokset asetetaan pajatsoon, toivotaan, että ne helisevät runsain mitoin alhaalla odottavaan vaikutusten laariin. Todellisuudessa vaikutukset harvoin ovat niin ennustettavia tai suoraviivaisia. Kuten Etähankkeen tapauksessa osa vaikutuksista näyttää todentuneen jo hankkeen aikana ja tippuu ikään kuin sivulle. Akuutti tarve on tyydytetty eikä odotettavissa ollutkaan pysyviä muutoksia tai käytäntöjen uudistumista. Osa taas singahtaa suoraan seuraavan pajatson panoksiksi uusien hankkeiden ja kehittämiskohteiden muodossa. Tarjottu uutuus on liian irti pysyvistä rakenteista, ettei se heti löydä paikkaansa vaan tarvitsee jatkokehittelyä useimmiten hankkeen muodossa. Vain osa tuotoksista helisee toiveiden mukaisesti odotettuun laariin pysyvänä osaamispääomana, uusina käytäntöinä ja juurtuneina toimintatapoina.

4. KEHITYKSEN PROSESSI VAI HANKKEEN OFFENSIIVI?

Hankepuhe kulttuurintutkimuksen silmin

Risto Eräsaaren(2007) mukaan kontekstin hahmottaminen on “ihmettelyn mahdollistava askel taaksepäin, jotta nähdään enemmän ja paremmin” (mt., 150). Joskus tuon näköaloja avaavan peruutusvaihteen löytäminen voi olla hankalaa. Ongelmana ei niinkään ole oikeiden vastausten vaan ennemminkin oikeiden kysymysten löytäminen. Aineiston tarjoamat itsestäänselvydet tuntuvat houkuttelevilta ja “järkeenkäyville”, jolloin tutkimus kääntyykin aineiston tarjoamiin vastauksiin sopivien kysymyksiä kehittelyksi. Haastavaa on nimenomaan itsestäänselvyksien kyseenalaistaminen ja siten tutkittavan tapauksen ajattelemisen jotenkin ”toisin”. Seuraavassa tarkastelen tapaustani hieman ”toisin”, kulttuurintutkimuksen silmin.

Sosiologisella kulttuurintutkimuksella tarkoitetaan sellaista teoreettista viitekehystä, ”joka ottaa merkityksen käsitteen ja yhteiskuntaelämän merkitysvälitteisyyden vakavasti ja kohottaa sen tutkimuksen keskiöön” (Alasuutari 2001, 56). Tutkimuksen tavoitteena on kulttuuristen merkitysjärjestelmien paikantaminen. Sulkusen (1989) mukaan erilaiset arkiset käytännöt ja toimet eivät ilmene ”kulttuurisina jäsenyyksinä”, vaan ”kulttuurinen elämäntavan tutkimus on eräänlainen käännöstehtävä, jossa se mitä havaitaan, on muutettava teoriaksi” (mt., 267). Keskeisiä käsitteitä tällöin ovat juuri kulttuuri ja merkitys. Alasuutarin (2001) mukaan kulttuuri on ymmärrettävä kollektiivisena subjektiviteettinä, eli ”jonkin yhteisön tai yhteiskuntaluokan piirissä omaksuttuna elämäntapana sekä maailman hahmottamisen ja mielekkääksi kokemisen tapana” (mt., 57). Mielekkyys muodostuu tällöin ilmiöiden merkityksestä, eli esimerkiksi ilmiöiden oikeuttamisesta ja kieltämisestä, jonkin jäsentävän periaatteen kautta.

Mihin huomio kiinnitetään kun tutkitaan kulttuurisia jäsenyyksiä? Sulkusen (1989, 267–268) mukaan havainnot voidaan tehdä niin käytännön (praksis) kuin puheen (logos) tasolta. Puheen, erittäinkin arkipuheen tarkastelu on kulttuurintutkimuksen kannalta osoittautunut hedelmälliseksi. Puheessa ”selitämme ja perustelemme omaa toimintaamme sekä arvioimme ja luokittelemme muita ihmisiä ja heidän toiminta- ja puhetapojaan”(mt.). Taustalla on Ferdinand de Saussuren kielitieteeseen perustuva

semiotiikka. Kieli ymmärretään erontekojen ja luokittelujen välineeksi, jonka avulla ilmiöstä saadaan ”tolkkua”. Merkin, eli kielellisen ilmaisun ja merkityn, eli objektiivisen maailman kohteen välillä ei ole mitään itsestään selvää yhteyttä, vaan tuo linkki on aina mielivaltainen mutta merkin tulkinta sopimuksenvarainen. Semiotiikan mukaan nimeämiseen ja erontekoihin perustuvat kieli ja kulttuuri jäsentävät maailmaa merkityksellisiin osiin. (Alasuutari 2001, 63). Erontekojen ja luokittelujen tutkimisen mielekkyys ei kuitenkaan typisty luokittelujen neutraaliin toteamiseen. Luokittelut saavat voimansa kulttuurista ja sen arvoista ja arvostuksista. Arvot sisältyvät luokitteluihin implisiittisinä, sisäänrakennettuina ja kyseenalaistamattomina ja niiden eksplikoimiseksi tarvitaan puheen ja tekstien lähempää tarkastelua (Sulkunen 1989, 268–269).

Kulttuurin uusintaminen perustuu sitä jäsentävien konventioiden omaksumiselle. Konventiot puolestaan määrittävät ja suuntaavat toimintaamme ja orientoitumistamme ympäristöön. Jäsennykset eivät kuitenkaan yksipuolisesti määrää yksilöllisen toiminnan tuloksia. ”Kulttuurintutkimuksen piirissä korostetaan että merkitysrakenteet eivät käytä ihmistä, vaan että maailmaa jäsennetään ja siinä toimiessaan ihmiset käyttävät ja soveltavat ’merkitysjärjestelmiä’, ’kulttuurisia jäsennyksiä’, ’malleja’, ’skeemoja’ tai ’tulkintarepertuaareja’. Toisaalta korostetaan, yhteiskunnassa yleisesti käytetyt mallit tai jäsennykset konstituioivat – tuottavat ja uusintavat - sosiaalista todellisuutta ja sen osia” (Alasuutari 2001, 72).

Kulttuurintutkimuksellinen lähestyminen antaa teoreettisen mahdollisuuden ja analyttisiä välineitä tarkastella hanketta ja sen vaikutuksia. Edellä toin esille, miksi vaikutusten tutkiminen hankearvioinnissa syy-seuraussuhteina tai tieteellisinä lainalaisuuksina voi olla metodologisesti ongelmallista. Tutkimusaineistoa voidaan kuitenkin myös lukea kulttuurisesti jäsentyneenä puheena vaikutuksista. Kulttuurintutkimuksellinen ote tarkoittaa Pertti Alasuutaria (2001) mukailleen että aineistoa voidaan lukea fakthanäkökulmasta ja näytenäkökulmasta. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa olen lukenut aineistoa fakthanäkökulmasta. Aineistosta on ensin hahmoteltu tapahtumien kulku: mitä hankkeessa on tehty ja mitä hankkeen tuloksista on jäljellä kun hankkeen päättymisestä on kulunut noin vuodenvaihteet. Fakthanäkökulmalle on tyypillistä, että tutkittavien esittämiä väitteitä luetaan kuvauksina todellisuudesta mutta väitteiden todenperäisyyttä on mahdollista epäillä. Käsitys

todellisuudesta on faktanäkökulmassa arkijärjenmukainen ja tutkija on kiinnostunut siitä, mitä oikeasti on tapahtunut ja mitä mieltä tutkittavat ovat tapahtumista. (Alasuutari 2001, 90–91)

Faktanäkökulman vastakohta on näytenäkökulma, jossa aineisto ei niinkään tarjoa tietoa todellisista tapahtumista vaan muodostaa kokonaisuutena “näytteen todellisuudesta”. Tuolloin annettujen lausumien totuusarvoilla suhteessa reaali maailmaan ei ole väliä, sillä aineisto itsessään muodostaa todellisuuden osan. Näytenäkökulmasta aineistosta on mahdollista saada esille kulttuurisia jäsennyksiä ja merkitysjärjestelmiä. Tuolloin huomio kiinnitetään siihen, miten asioista puhutaan sen sijaan, että mitä puhutaan. Olennaista on tutkijan etäännyttää näkökulmansa tekstin tarjoamasta reaali maailmasta ja katsoa, miten näkemykset ja käsitykset tuotetaan erilaisten erontekojen ja luokitusten kautta. (Alasuutari 2001, 114–117)

Näytenäkökulmasta aineistoa voi analysoida erilaisia menetelmiä käyttäen, kuten etsimällä esimerkiksi juonirakenteita, retorisia keinoja tai kulttuurisia jäsennyksiä. Kulttuurisella jäsennyksellä, diskurssilla tai Alasuutarin (2006) tapaan puheavaruuden käsitteellä tarkoitetaan ”merkitysten, käytäntöjen ja toimijoiden asemien muodostumia” (mt., 86), joita teksteistä on mahdollista paikallistaa. Olen tarkastellut aineistoani kulttuuristen jäsennyksien näkökulmasta kysymällä kenelle puheessa annetaan tekijän asema? Miten hankkeen toimintaa kuvataan ja millaisia keinoja asemien, oikeutusten ja kieltämisten muodostamisessa käytetään? Se, millainen tulkinta hankkeesta ja kehittämisestä tekstien erontekojen kautta muodostuu, ei kuitenkaan ole itsestään selvää. ”Ensivaiheessa siinä [analyysissä] vain aineistoon nojautumalla osoitetaan, että kyseinen artikulaatio tosiaan esiintyy. Mitä ja mihin kaikkeen todistusaineistoon pohjautuvia jatkopäätelmiä siitä tutkimuksessa lopulta tehdään, on toinen kysymys” (Alasuutari 2001, 123)

Aineiston lukeminen kulttuurintutkimuksellisista lähtökohdista tarkoittaa Pertti Alasuutaria (1999) mukailleen, että tekstien asiasisällön sijaan huomio kiinnitetään siihen, miten käsitykset ja jäsennykset ilmiöstä tuotetaan erilaisten kielellisten erottelujen ja luokitusten kautta. Pekka Sulkusen (1989, 277) mukaan kvalitatiivisen aineiston analyysille ja päätelmien tekemiselle ei ole olemassa valmiita malleja. Havaintojen tekemisen voi kuitenkin aloittaa vaikkapa etsimällä aineistosta toistuvia

semanttisia eli merkityksellisiä rakenteita. Semanttisten erottelujen apuna voi käyttää vaikkapa Suomen kielioppia. Sanoilla voi olla useita semanttisia rooleja, eli merkitystä ilmaisevia tehtäviä lauseessa. Ne ilmaisevat toiminnan tekijä, kokija, vastaanottaja, tulos, kohde tai toiminnan lähde. (Mikkola et al. 1998, 462–463). Kulttuurin tutkimuksellisen analyysin kannalta onkin mielenkiintoista kysyä aineistolta kuka tekee, mitä tekee ja miten tekee. Puheessa tehdyistä erotteluista toimijoihin ja toiminnan kohteisiin ja toiminnan tapoihin, voidaan päätellä puhujien asenteita, arvoja, oletuksia ja luokitteluja, toisin sanoen kulttuurisia jäsennyksiä.

Haastattelupuhe, erityisesti rönsyilevät ja kontrolloimattomat ryhmähaastatteluaineistot on haastava analysoitava, koska ne ovat jäsentymättömiä, moniaineksisia ja -äänisiä. Sulkusen mukaan kulttuurin tutkimuksen semioottisen analyysin välineet ovat tarkoitettuja enemmän lyhyiden, jäsentyneiden tekstien tarkasteluun, on tällöin vaarana että laajassa tekstimassassa haastattelulausumat irtoavat kontekstistaan, tulkinnat tehdään intuition varassa ja aineistosta pääsee esille vain kysymyksenasettelua tukeva aines (Sulkunen, 1989, 275–276). Päätelyn strategian vahvistamiseksi tarvitaankin Pekka Sulkusen (mt., 271) mukaan että tutkijan on koeteltava aineistoaan ja päättelyään kysymällä, millä tavalla aineistosta tehdyt havainnot vastaavat aineiston todellista sisältöä ja miten aineistosta tehdyt havainnot vastaavat siitä tehtyjä tulkintoja. Valmista selittävää mallia tai käsitettä ei kuitenkaan ole ollut. Havaintojen yhdistämistä ja muotoilua voisi kuvata samanlaiseksi vaihtoehtojen kokeiluksi ja punnitsemiseksi kuin pienimmän yhteisen nimittäjän etsimistä matematiikassa. Vakuuttavinta tulkintaa on etsitty kokeilemalla erilaisia jäsennyksiä ja niiden selitysvoimaa koko aineistoon. Raakahavainnoissa yhdistäviä tekijöitä voi olla monia, mutta analyysin tavoitteena on tutkimuskysymysten kannalta merkittävien yhteisten tekijöiden paikantaminen.

Seuraava katkelma aineistosta auttaa hahmottamaan millaisia kulttuurisia jäsennyksiä aineistosta olen etsimässä:

H: no tuota, sitten jos mietitään tämän hanketoiminnan roolia seutukunnan koulutuskokonaisuudessa niin mitä luulette, olisiko tämmöistä etäopetuksen lisäkoulutusta esimerkiksi tullut opettajille ilman tätä hanketta tai ...?

N1,P: olis se varmaan jossakin vaiheessa. Että jos olis ollut niin että meillä olis ollu tarve täällä.

[—]

M1,P: no tuota kyllä se ainakin hyvään saumaan osu.

H: että hyvään saumaan sattuu?

M1,P: Kyllä se näin on että kyllä se tavallaan kun rahat loppuu niin keinot löytyy, näin se aina on. Että kyllä melkein sanosin että paljon nihkeempää se [etätekniiikan käyttöönotto] olis ollu. Että kyllä se [Etähanke] on niinku hyväksi ollu. Ja toisaalta jos ajatellaankin näin, niin ku tuossa, että kyllähän se kummalta tuntuu että mentäisiin jonnekin vaikkapa hakemaan sitä täydennyskoulutusta. --- Entistä enemmän on sidosryhmiä ja verkostoitumista ja näitä joissa haetaan jotain niin kyllä se on minun mielestä ihan parasta hoitaakin tekniikan kautta. Siis se on ihan järettöntä lähteä ihmisiä siirtelemään.

Katkelmassa käytetään kolmea todellisuuden jäsentämisen strategiaa, joilla ensinnäkin etätekniiikan hyödyntämisen kehittymistä tehdään ymmärrettäväksi ja toiseksi hanketoiminnan roolia siinä määritellään. Ensinnäkin etätekniiikan käyttöönoton ja hyödyntämisen olennaisena edellytyksenä on haastettunäytten mukaan tarve, tässä tapauksessa erityisesti kunnan koulutoimen tarve. Toiseksi haastateltavien mukaan hankkeen rooli on ollut olla nopeuttamassa ja helpottamassa etätekniiikan hyödyntämistä, sillä edellytyksellä se on sattunut “hyvään saumaan”. Kolmanneksi etätekniiikan käytön kehittymisestä on tullut haastateltavien käsityksen mukaan niin arkipäiväistä ja luonnollista että muunlaiset toimintatavat tuntuvat kummallisilta ja järjettömiltä.

Eräsaarelta (2006) lainattua jaottelua mukaillen aineistosta rakentuva jäsenitys on mahdollista tulkita etätekniiikan hyödyntäen kehityksen prosessinomaisena kuvauksena. Eräsaaren (mt., 156–157) esimerkkinä kontekstualisoimisen kontingentista luonteesta on länsimainen kertomus modernisaatiosta, jolloin modernisaatio voidaan ymmärtää joko prosessina tai offensiivinä. Prosessinomainen kuvaus tarkoittaa modernisaation tarkastelua väistämättömänä tapahtumasarjana, jossa “kehitys kontrolloi yhteiskuntaa, sosiaalisia suhteita ja sosiaalisia muotoja - ei päinvastoin”. Kuvaus modernisaatiosta offensiivinä sen sijaan tarkoittaisi, että kehitys on asioihin puuttumista, “ihmiset muovaavat tapahtumia ja ihmisten päätökset ohjaavat kehitystä”. Välttämättömyyden ja mahdollisuuden, tilanteiden omaehtoisen kehittymisen ja tilanteisiin aktiivisesti puuttumisen vastakkaisuudesta syntyy myös hankepuhetta jäsentävä jännite.

Toimintaan suhtaudutaan hyvin eritavoin, jos se nähdään tapahtumasarjojen välttämättömänä tuloksena tai poliittisten päätösten, vallitsevan arvomaailman ja tavoittelemisen arvoisten päämäärien muutoksena. Seuraavassa erittelen tarkemmin, miten nämä vastakkaiset jäsennykset rakennetuvat tutkimusaineistossani. Mielenkiintoista on, miten haastateltavat käyttävät erilaisia jäsennyksiä aineistossa vuorotellen. Hanketoiminnalla on yhtä aikaa monenlaisia, tilanteisia merkityksiä.

“Jos meillä olis ollu tarve” - toimijuuden ottaminen

Yksi strategia hankemaailman jäsentämiseksi prosessinomaisesti on toimijuuden ottaminen tai kieltäminen puheessa. Toimijuuden osoittamiseksi puheessa on useita keinoja. Suomen kielen lauseopissa tekijää voidaan ilmaista predikaatti-verbin persoonamuodolla tai subjektilla. Toisaalta tunnettu tekijä voidaan häivyttää passiivirakenteella, jolloin tekijä on joku elollinen olio (Mikkola et al. 1998, 463–464). Tekijä tai toimijuus kiinnittävät huomiota seuraavassa esimerkissä, missä haastateltava kertoo, mitä Etähankkeessa tehtiin.

“Niin tuota jos ajatellaan sitä niin siinä hankkeessa varmaan niinku päästiin käytännössä toteuttamaan ja kokeilemaan sitä etäoppimisperiaatetta ihan niinkö selvästi kokemuksellisesti. Ja sen kautta toteutettiin semmosia koulutuksia, tuotiin tavallaan semmosta tietämystä alueelle joka on kuitenkin niinku jääny elämään. Tuotiin lisää semmoista tietämystä asioista, oli se sitten jotain learn linkkiä tai tuommosta tuutorointia tai mitä muuta tahansa niin tai tämmöstä, tai opinto-ohjausta.”(M2,K)

Ensinnäkin haastateltava puhuu hankkeen toiminnasta passiivimuodossa käyttäen ilmaisuja “päästiin toteuttamaan ja kokeilemaan”, “toteutettiin”, “tuotiin”. Passiivin jättää avoimeksi sen, kuka oikeastaan on se, joka pääsee toteuttamaan tai kokeilemaan, kuka toteuttaa tai tuo. Passiivimuodon käyttöä voisi pitää vain haastateltavalle tyypillisenä puhekielisyysnä, eikä siten niin merkityksellisenä. Jos puheen ajatellaan kuitenkin olevan tiedollista toimintaa ja aktiivista maailman jäsentämistä, kannattaa sen muotoseikkoihinkin kiinnittää huomiota. Haasteltavan olisi ollut myös mahdollista nimetä hanke uutuuksien aktiiviseksi tuojaksi ja toteuttajaksi, jolloin toimijuuden

osoittaminen olisi ollut selkeämpää. Toisekseen ilmaus “päästiin toteuttamaan” on mielenkiintoinen. Oli lauseen toimija kuka tahansa, kunta, seutukunta, koulutoimi, taustalla on oletus, että toimijalla on ollut tarve toteuttaa ja kokeilla, johon hanke sitten vastaa. Passiivimuotoa käyttämällä tarve, päämäärä ja aloite siirretään kuitenkin nimeämättömälle toimijalle.

Toinen tapa häivyttää toimijuutta tulee esille seuraavassa näytteessä, missä toinen haastateltava ihmettelee Etähankkeen roolia kokonaisuudessa ja toinen haastateltava antaa sille roolin.

M3,K: no tää hanke, onko tää hanke on loppunu viime syksynä? Mä löysin nyt netistä tämän ja mä oon selannu. Mä en nyt taas sinänsä kans osaa sanoa miten lukio nimenomaan tähän hankkeeseen on ollu mukana. Mutta on meillä opettajia ollu näissä koulutuksissa ja varmaan ne on tuohon hankkeeseen liittyny. Ja sitten meillä on kans sitten näitä toisen asteen verkkokoulun kurssien tarjontaa, että meillä on niinku sinnepäin. Että kun tulee näitä umpiperiä niin lähinnä nämä opiskelijat suorittavat siellä toisen asteen verkkokoulussa näitä kursseja, elikkä tämä learn link. Ja sitten opettajat ovat tänne Moodleen ja PedaNettiin tehny näitä kursseja. Ja sittenhän meillä on täällä Itä-Lapissa justiin onko tämä nyt tämä vanhanaikainen, kyllä me edelleen tätä etäopetusmenetelmää käytetään tätä videoneuvotteluopetusta. Ja meillähän on nyt ranskan kurssi esimerkiksi menossa, Sallan ja Kemijärven kanssa yhteinen videoneuvottelukurssi. Mutta se miten nämä liittyy nimenomaan tähän hankkeeseen niin mä en sitten osaa yhdistää.

M2,K: On hanke on tukenu näitä kaikkia että sillä tavalla. Että se oli semmonen merkittävä apu näissä hommissa, niinku siirtymisessä tähän etiäpäin.

Ensimmäinen haastateltavista epäröi, miten lukiolla tapahtunut kehitys etätekniiikan hyödyntämisessä liittyy juuri Etähankkeeseen. Koululla on monenlaisia toimintoja ja käytäntöjä käynnissä, mutta miten ne liittyvät juuri tiettyyn hankkeeseen, on haastateltavalle vaikeaa yhdistää. Toinen haastateltavista antaa Etähankkeelle selkeän roolin: ”tukea” ja ”olla apuna”. Huomio kiinnittyy siihen, millaista toimintaa tukeminen ja apuna oleminen oikeastaan on? Tulkintani mukaan haastateltavalle varsinaista toimintaa on kuntien opetustoimen “siirtyminen eteenpäin” opetuksen teknistymisen tiellä, jota hanke auttaa ja tukee. Samanlaisia tehtäviä Etähankkeelle tarjotaan toisaalla

aineistossa, kun haastateltavat kertovat, että hanke “hoiti tehtävää” tai “ylläpiti toimintakulttuuria”. Ilmaukset implikoivat ennemminkin kätevän työrukkasen asemaa kuin innovatiivista aloitteen tekijää tai uranuurtajaa.

Satujen, tarinoiden ja legendojen juonirakenteita tutkineelta A.J. Greimasilta peräisin olevan aktanttimallin mukaan saduissa ja tarinoissa on yleensä subjekti ja objekti, lähettäjä ja vastaanottaja sekä auttaja ja vastustaja. Lähettäjä motivoi subjektin tavoittelemaan objektiä. Auttaja on apuna tehtävässä ja vastustaja yrittää estää sen. Lopussa vastaanottaja palkitsee tai rankaisee aktantteja toiminnastaan. Satujen juoni rakentuu aktanttien välisille jännitteille ja suhteille. (Esim. Korhonen & Oksanen 1997, 55–58). Aktanttimallia voi soveltaa aineistossa hankkeelle annettujen roolien tulkitsemiseen. Edellä kuvatuissa näytöksissä hankkeelle tarjotaan auttajan roolia. Puhujina ovat tällöin kuntien virkamiehet, sivistystoimehjohtajat ja rehtorit. Tarinan subjektin osa jää myös edelleen avoimeksi, kun sitä suoraan oteta kunnille vaan se jätetään passiivimuotoisen puheen verhon taakse.

“Sattu hyvään saumaan” - hankkeen osuuden suhteellistaminen

Toinen strategia hankkeiden jäsentämisessä on hankkeen merkityksen suhteellistaminen. Suhteellistavassa puheessa yksittäisen hankkeen vaikutus kiedotaan ajallisiin, tilallisiin ja toiminnallisiin yhteyksiin.

“Ja onhan se aina niinkin että kaikki asiat vaikuttaa kaikkeen että voiko sitä niin yksilöidä että onko se just tämän hankkeen tulosta vai oliko se sen ajan murros että oli jo tarve sille verkkoympäristön käyttöönotolle että se tuli niinkö siihen hyvään saumaan.” (N2,Sa)

Edellä olevassa esimerkissä haastateltava liittää Etähankkeen vaikutukset aikakauden muutokseen opetusteknologiassa. Haastateltava kyseenalaistaa hankkeen itsenäiset ansiot esittämällä, että tarve verkkoympäristöjen käyttöönotolle oli jo olemassa, ja Etähanke vain toteutui ajallisesti hyvänä hetkenä. Aktiivista aloitteentekoa vahvempana tekijänä näyttäytyy ajan henki. Samaan viitataan myös seuraavassa näytöksessä.

N4,K: Minun on niinkö vaikea mieltää juuri tätä Teija Varrion hanketta tässä ajatusmaailmassa kun itse on ollu mukana siinä Lapin toisen asteen verkkokoulut-hankkeessa. Ja sitten se mikä on nyt jatkona Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun hanke jossa on juuri tämä tämmönen tuutorointi käynnistyny. Ja sitä kautta niin tämä Teijan osio mulle ei sillai niin aukea että se on jotenki sitä tämän päivä elämää jota edelleenkin täytyy jotenkin kehittää. Että sinänsä se on ihan hyvä ollu että sitä on tullut eri suunnilta tätä oppia opettajakuntaan. Että jos se olis pelkästään ammattiopisto niin ei se sitten näkyis kansalaisopistossa tai muualla tämmöisellä puolella ja alueellisesti. Että kyllä nämä kytköksissä kaikki toisiinsa on.

M1,K: tosiaan ja on vaikea sanoa että mikä on jonkun tietyn hankkeen ansio. ---

Näytteessä haastateltava itse on ollut mukana toisessa, samansuuntaisessa hankkeessa, eikä siten kykene erottamaan, mikä on kuulunut juuri Etähankkeen toimintaan. Useiden hankkeiden sisällöllinen päällekkäisyys ja ajallinen samanaikaisuus aiheuttavat sen, että etätekniiikan käyttö ja tuurtoiminnan kehittyminen näyttäytyvät haastateltavalle “sinä tämän päivän elämänä, jota edelleen täytyy kehittää”. Ajan henki on aktiivisia toimijoita merkittävämpää, kun kehittämisen pakko häipyä passiivin imperatiivin taakse. Haastateltava ei kiellä rinnakkaisten hankkeiden arvoa sinänsä. Sen sijaan hän tekee tilallisen suhteellistamisen. Eri hankkeet ovat vaikuttaneet eri alueilla ja eri organisaatioissa, mutta ovat “kytköksissä kaikki toisiinsa”. Toinen haastateltava vahvistaa huomion dialogissa.

“Niin elikkä tuota, tuossa niinkö ajatus synty että kyllä se niinkö kyllä se varmaan niinkö toi tämmösiä koulutussisältöjä. Elikkä sisältöä toi, niitä semmosia koulutuksia, kursseja ei muuten oltais saatu täällä toteutettua. Ja sitten se toi näitä menetelmiä, kuten [T] mainitsi Learn Link, videoneuvottelu ja niin edelleen. No toki niitä olis ehkä muutenkin käytetty, että vaikea sanoa että oliko tämä niinkö pelkästään hankkeen ansiota. Mutta ainakin se näihin menetelmiin toi lisää rutiinia ja lisää tietoa niistä. ---”(M1,K)

Edellisessä näytteessä haastateltava käyttää kolmatta, toiminnallista suhteellistamistapaa. Etähankkeen ansioihin luetaan ensin erilaiset koulutukset ja kurssit, joita ei ilman hankerahoitusta olisi saatu toteutettua. Seuraavaksi ansiot

kuitenkin asetetaan kyseenalaiseksi toteamalla, että “toki niitä olis ehkä muutenkin käytetty”. Lausuma on ehdonalainen “ehkä olisi” vahvistettuna “toki”- sanalla. Hankkeen ansiot kutistuvat kuin pyy maailmanlopun edellä, kun lopuksi rooliksi annetaan enää “rutiinin ja tiedon lisääminen”. Sama hankkeen ansioiden arviointi ja suhteuttaminen tehdään seuraavassa näytteessä dialogissa.

H: aivan, no jos kysytään niin päin että mitä ei olis tullu jos tämmöistä hanketoimintaa, seutukunnallista ei olis?

M1,Sa: no nyt tuota, nyt täytyy mennä tuohon laitepuoleen. Laitepuolella me on saatu kyllä hyötyä siitä seutukunnallisesta hankkeesta.

N1,Sa: joo kyllä, kyllä. Ja tottakai esim se PedaNet maailma että oltasko me siihen lähetty?

M1,Sa: niin, se on.--- Toisaalta me oltiin siinä PedaNetissä mukana jo aiemmin sen pienten lukioden hankkeen mukana

N1,Sa: ...hankkeen kautta, se on totta. Että se olis voinu olla että se olis sitä kauttakkin elää, elää.---

Katkelmassa samansuuntaiset, alueellisesti ja tavoitteellisesti päällekkäiset hankkeet, ajan henki tai toimintamallien murros antavat haastateltaville aihetta epäillä, minkä verran tällä hetkellä käytössä olevista menetelmistä tai tekniikoista on oikeastaan yksittäisen hankkeen ansioita. Arkijärjellä ajateltuna suhteellistaminen tuntuu vähintäänkin kohtuulliselta. Hankepuhetta tulkitsevasti lukemalla, voidaan suhteuttaminen nähdä keinona jäsentää sekavaa kokonaisuutta. Suhteellisuutta korostava puhe hankkeen vaikutuksista voi olla myös hankkeiden vaikuttavuutta korostavan hallintoretoriikan vastareaktio (vrt. esim. Pylkkänen 2008).

“Kyllä se näin on että kyllä se tavallaan kun rahat loppuu niin keinot löytyy, näin se aina on” kehityksen luonnollistaminen

Kolmas strategia Etähankkeen paikan osoittamiseksi on tehdä etätekniiikan hyödyntämisestä luonnollisen kehityskulun näköinen tarina. Seuraavan näytteen asetelma toistuu aineistossa. Siinä maantieteelliset faktat on valjastettu motiiviksi toiminnalle.

N4,K: Ja yleensä sillai nämä meän sijaintialueet täällä Itä-Lapissa. Jos ajatellaan että kun opetushallitus tarjoaa koulutusta tai joku koulutusorganisaatio muu, joka on etelässä, niin täältä lähtee yks ihminen sinne. ---. Ja kyllä minusta tässä pitäis jotenkin siellä etelässäkin ajatella ja kehittää sitä toimintaa. Tuntuu että täällä on kehitetty mutta etelässä sitä ei läheskään siinä määrin kehitetty että se näkyis täällä meillä.

H: Aivan. Osaatko arvioida että mistä johtuu?

M1,K: siis kun etelässä ei ole ollut tarvetta tällöisen etäyhteyksiin kokouksissa eikä koulutuksissa. Mutta täällä on ollu tarvetta ja hyvä kulttuuri, toimiva kulttuuri. Ja nyt sitten tällöisiä keskinäisiä koulutuksia pystytään järjestämään. Mutta että sitten joku, joku tuota joku etelästä saatava luento tai kokous tai ta joku pitempi koulutus niin se on mahotonta järjestää kun siellä ei ole valmiuksia, ei ole laitteita tai osaamista sitten.

Haastateltavien mukaan Itä-Lapin maantiede ja erityisesti pitkät etäisyydet “etelästä” ovat toimineet motivaationa sille, että alueella haluttu kehittää etätekniiikan hyödyntämistä. Vastaavia olosuhteita ei ole ollut “etelässä”, jolloin etätekniiikan käytölle ei ole ollut tarvetta. Mahdollisuudet hyödyntää tekniikkaa laajemmin tyypistyvätkin haastateltavien mukaan toisen osapuolen kykenemättömyyteen. Toisessa esimerkissä asetelmaa vahvistetaan edelleen. Mikä edellisessä näyttäytyi tarpeena, on seuraavassa muuttunut pakoksi:

N1,Sa: ---En minä nyt sitä sano että me oltais mitenkään täällä ylikehittyneitäkään mutta kyllä täällä ihan tarpeeksi näistä asioista täällä tietään ja varmasti näistä etäoppimisympäristöistä tietään sen takia että meidän on ollu pakko niitä niinku miettiä. Monissa näissä kasvukeskuksissa, vaikka nyt Rovaniemi ole ehkä kasvukeskus mutta keskus on niin, eihän siellä ole campus-alueella kenenkään tarvinnut miettiä pätkääkään. Että täällähän se jos me jotain opetusta toivotaan, niin eihän se ongelma ole meidän päässä vastaanottaa ja huolehtia. Sehän on siellä lähettävän päässä kun ei kukaan osaa käyttää niitä ja aina tarvitaan joku tukiverkosto sinne ja se maksaa. Ja meillä se taas on niin luontevaa kun se on pakko. Että jos jotakin kehittyä niin monestihan se kehittyä

täällä periferiassa sen pakon sanelemana. Ei mekään oltais jos oltais saatu lähiopetusta aina pitää niin oltais niin innokkaita.

N2,Sa: Niin, ei olis tarvinnu kehittää!

N1,Sa: Ei olis tarvinnu kehittää mutta nyt on ollu pakko kehittää. Videoneuvotteluakin on haluttu kehittää sen takia ettei tarvitsisi lähteä täydennyskoulutuksiin pitkien matkojen taakse, jotka maksavat paljon ja vievät paljon aikaa. Että se on se lähtökohta

Haastateltavien mukaan pakko kehittää etätekniiikan hyödyntämistä nousee siitä, ettei Itä-Lapissa ole ollut samoja resursseja tai mahdollisuuksia kuin “kasvukeskuksissa”. Yliopistojen lähistöllä on opiskelijoita tarjolla enemmän kuin haja-asutusalueella, jolloin yliopistoilla ei ole mielenkiintoa jalkautua campuksen ulkopuoliseen toimintaan. Periferisen sijainnin asettamat vaikeudet käännetään motivaatioksi, joka on pakottanut kehittämään vaihtoehtoisia tapoja toimia. Tällöin opiskelu etätekniiikan avulla on mahdollista ajatella “luontevana”.

Pakon ja mahdollisuuden vastakkaisuuden hahmottamisen apuna voidaan käyttää toiminnan modaalisuuden käsitettä. “Olla pakko” esimerkiksi voidaan tulkita A.J. Greimasin toiminnan tapaa kuvaavana modaalisuuteena. Greimas erittelee toisaalta toimijaan itseensä ja toisaalta toimijan ulkopuolelle viittaavat modaalisuudet. Kykeneminen ja velvoite viittaavat toimijan ulkopuolisiin tekijöihin kun taas osaaminen ja tahtominen toimijaan itseensä (Sulkunen & Törrönen 1997, 83–84). Aineistossa esiintyvä velvoite, “olla pakko”, tulee Greimasin modaalisuustulkintojen mukaan kuntatoimijoille ulkopuolelta, pitkistä etäisyyksistä, resurssien vähäisyydestä. Toiminnan mahdollistaja voisi tällöin olla Etähanke, mutta siihen ei aktiivisesti viitata.

Toisaalla aineistossa kehityskulun luontevuutta vahvistetaan vielä muiden vaihtoehtojen saattamisella naurunalaisiksi. Paitsi että etätekniiikan hyödyntäminen on kätevä ja mukava vaihtoehto, tuntuvat muut tavat toimia “kummallisilta” tai jopa “järjettömiltä”:

M1,P: no on se mukava käyä lauantaina täällä ja sitten lähteä kottiin. Jos niin suuria haluja on lähteä muuten niin lähtee sitten...--- Koulutuksen takia niin, jotenkin tuntuu kummalliselta että pitäs syrjästä lähteä jonnekin niin sen koulutuksen takia...jonnekin!

Entistä enemmän on sidosryhmiä ja verkostoitumista ja näitä joissa haetaan jotain niin kyllä se on minun mielestä ihan parasta hoitaakin tekniikan kautta. Siis se on ihan jätetöntä lähteä ihmisiä siirtelemään.

Haastateltava tekee eroa kummallisen ja ymmärrettävän, tai tavallisen ja järjellisen ja järjettömän toiminnan välillä. Naurunalaiseksi asettuvat vaihtoehdot, joissa "syrjästä" pitäisi lähteä "jonnekin" tai "ihmisiä pitäisi lähteä siirtelemään". Ilmaukset antavat niin vakuuttavan kuvan etätekniiikan etujen luontevuudesta, että kuulijalta voi unohtua, että videoneuvottelutekniikkaa Itä-Lapissa on hyödynnetty kaikkiaan noin kymmenen vuoden ajan. Käytäntö sitä ennen lienee ollut vahvasti liike periferioista keskuksiin päin. Toisaalla aineistossa toimimisen tavan muutos ja etätekniiikan luonnollistumisen prosessi tulevatkin esille:

H: se kuulostaa siltä että nämä videoneuvottelut on täällä ihan arkipäivää, tuntuuko se siltä?

M2,S: no kyllä kai

N1,S: tietyllä tavalla

M2,S: ettei se nyt ainakaan enää mikään kynnyskysymys ole

H: missäkhän vaiheessa se kynnys on ylitetty sitten?

N1,S: niitä on niin aika paljon tosin ollu, täydennyskoulutusta ja muuta, että se on niikö sillai luonnollista että tulee tuota videoneuvotteluna sitten

N,P: --- Että kun tulee joku tämmönen meille kaikille tärkeä ja keskeinen asia niin ei tarvi niin sanotusti lähteä mihinkään kauemmas. Jotkut tykkäis lähteä kauemmas ja jotkut ei. Joskus.

M1,P: Ehkä me ei enää nykyään.

Etätekniiikan luonnollisuus on ensimmäisen katkelman haastateltavan mukaan syntynyt ensinnäkin toistojen kautta. Täydennyskoulutusta on ollut haastateltavan mukaan videoneuvotteluna aika paljon ja koulutusten vastaanottaminen etänä tuntuu luonnolliselta. Toisessa katkelmassa toinen haastateltava muistuttaa, että "ehkä me ei enää nykyään" haluta matkustaa. Ilmaisuu antaa ymmärtää että etätekniiikka ei ole aina ollut ensimmäinen vaihtoehto, vaan tukeutuminen siihen on muuttanut jotain suhteessa

aiempaan. Etäisyydet fyysisinä realiteetteina eivät ole kadonneet mihinkään, mutta tekniikan tuomat keinot ylittää ne, asettavat periferiat uuteen asemaan suhteessa keskuksiin. Ainoa vaihtoehto ei enää ole liike keskuksiin päin, vaan keskuksista voidaan vaatia joustavuutta ja edistyksellisempää asennetta jalkautua periferiaan etätekniiikan avulla.

Toimijuuden ottamisen, hankkeen roolin suhteellistamisen ja kehityksen luonnollistamisen keinoin haastateltavat tekevät tulkintani mukaan opetuksen monimuotoistumisesta ja etätekniiikan käytön kehittymisestä prosessinomaisen jäsenyyden. Toisaalta aktiivisen toimijan hämärtäminen ja toisaalta hankkeelle annetun auttajan roolin kautta tilaa jätetään myös kuntien omalle toimijuudelle. Suhteuttamalla Etähankkeen saavutukset ja vaikutukset ajan henkeen, alueella toimiviin rinnakkaisiin kehitysprosesseihin tai muihin hankkeisiin, vaikuttavuuspuhe asetetaan kyseenalaiseksi. Edelleen pakottavien motiivien ja vaihtoehtojen naurunalaiseksi saattamisen avulla tekniikan hyödyntämisen kehittymisestä tehdään luonnollisen oloinen. Tuloksena on prosessinomainen jäsenyys kehityksestä, jossa kehitys on vääjäämätöntä, eikä yksittäisellä hankkeella ole siinä juurikaan sijaa.

Se ainakin viritti ihmiset semmoseen... - aktiivinen toimijuus

Prosessinomaisen kuvauksen vastakohtana on aineistossani offensiivitulkinta kehityksestä. Offensiivitulkinnassa kehitys on aktiivista puuttumista vallitseviin oloihin. Etähankkeen tapauksessa offensiivilla on lisäksi niin positiivinen kuin negatiivinen tulkintansa. Aloitan hahmottelemalla, mitä positiivinen offensiivitulkinta tarkoittaa ja miten se muodostuu:

“No mun mielestä se kaikkein suurin anti oli silloin alussa, että kun ei meilläkään ollut tällöistä rauhallista pistettä etäopiskelijoille.--- Että tämä projekti niinkö antoi virikkeen ja tavallaan pakotti miettimään että miten me ratkaistaan se etäopiskelupiste. Että se oli niinkö se yksi.” (N2,K)

Näytteessä haastateltava kuvaa Etähankkeen roolia kirjastossa. Etähanke “antoi virikkeen” ja “pakotti miettimään”, miten kirjastot voisivat paremmin palvella

etäopiskelijoita. Toisin kuin prosessinomaisessa jäsennyksessä, nyt haastateltava antaa hankkeelle puheessa aktiivisen toimijuuden: juuri hanke antaa virikkeen ja hanke pakottaa miettimään. Sama hankkeen aloitteellisuus välittyy seuraavistakin näytteistä:

“En osaa sanoa, minun mielestä se ainakin viritti ihmiset semmoseen... onhan se että kun ihmiset sitä työnsä ohella tekee, menee koulutuksiin ja näihin opettajainkin, niin eihän se varmaan aina niin hauskaa sinne viikonlopuksi ollu mennä. Mutta kyllä siellä niinkö opetuksen taso oli niin tasokasta että se kannatti. Ettei tullu semmosta tunnetta että “itku, täällä istua ja kuunnella tuota!” Ne oli hyvin mielenkiintosisia.”
(N6,K)

“Kyllähän se semmosta tietoa tuopii ja kehittämistä. Että ei tavallisen työn ohessa, et sinä ei sulla ole aikaa kehittämiseen, jonkun asian kehittämiseen ja ottaa tavallaan niinkö näkökulmia erisuunnista. Se niinkö sillai vähän harmittaakin ittellä että se on niin helppo mennä sen entisen mallin mukaan. Sitten kun joku ehottaa jotakin uutta niin se tuntuu että sitä on tässä niin kiirettä että onko tässä pakko alkaa jotakin vielä yrittää uutta.” (N6,K)

Ensimmäisessä katkelmassa haastateltava kuvaa miten hankkeen tasokkaiksi koetut luennot ja koulutukset ovat “virittäneet” kuulijat tarkemmin määrittelemättömään, mutta lausuman jatkosta päätelleen positiiviseen ja motivoituneeseen tilaan. Luennoilla on ollut mielenkiintoista eikä yhtään vastenmielistä istua. Seuraavassa katkelmassa haastateltava kuvaa hankkeen virikkeiden vaikutusta omaan työhönsä. Hankkeen koulutuksista saadut uudet ajatukset ovat “tuonut tietoa ja kehittämistä” mutta myös “ehdottaneet” uudenlaisia tapoja toimia ja “pakottanut yrittämään uutta”. Ero prosessinomaisen jäsennyksen passiivisuuteen alkaa hahmottua.

“Että minustahan se verkosto toimii sillä lailla että siellä on niitä kumppanuuksia, mutta hanke kun sillä on päätehtävänä kehittää, ja tavoitteellista. Sillä on määräaikainen toiminta mahdollista. Niin hanke toimii tällaisten sytykkeiden antajana ja tavallaan vähän painostaakin sitä että “nyt aikataulullisesti että tehtäskö näin ja näin”. Mutta että kyllähän sitten taas kansalaisopistot ja kunnat niin myöskin heiltä voi tulla niitä, että myöskin heillä voi olla tämmöisiä ideoita, mutta he ei oo saanu niitä liikkeelle mutta näkevätkin että “oi, hankkeella oiskin resursseja toteuttaa niitä” niin sitten lähtee niinku.”(N3, K)

Edellä olevassa näytteessä haastateltava kuvaa hankkeen asemaa erilaisten alueellisten toimijoiden joukossa. Haastateltavan mukaan alueen toimijat muodostavat verkoston, jossa hanke “toimii sytykkeiden antajana” ja saattaa “painostaa” muita toimijoita, kuten kuntia ja kansalaisopistoja. Hankkeen määräaikaisuus ja käytettävissä olevat resurssit asettavat hankkeen aktiiviseen asemaan. Aktiivisen, toimivan ja aloitteellisen hankkeen roolia voidaan verrata passiiviseen ja toimintaa tukevaan rooliin, joka sille annettiin aiemmin prosessinomaisessa jäsenyyksessä. Greimasin aktanttimallin (vrt. Korhonen & Oksanen 1997) mukaisesti hankkeelle annetaan nyt auttajan sijaan lähettäjän rooli. Toisin kuin prosessijäsenyyksen auttaja, lähettäjä on tavoitteellinen, kehittäjä, toimintaa alulle pavana ja motivoiva resurssien lähde. Alla ovat koottuna prosessinomaisen ja offensiivinomaisen jäsenyytapojen erot toimijuuden suhteen.

	Prosessi	Offensiivi
Toimija	”kehitys”	Hanke
Semanttiset keinot	Passiivi, ”päästiin kokeilemaan”,	Aktiivi, ”painostaa”, ”virittää”
Tarinalliset keinot	Hanke kehityksen ”auttaja”	Hanke kehityksen ”lähettäjänä”

Kuvio 6. Toimijuus prosessinomaisessa ja offensiivinomaisessa jäsenyyksessä

“Oli hienoja visioita mutta ei kerjetty mukaan” - aloitteellisuuden rajoittaminen

Kuten edellä hahmottelin, offensiivitulkinnessa kehityksestä aktiivinen toimijuus on hankkeella. Kaikkea toimintaa ei kuitenkaan vastaanoteta positiivisesti virittävänä tai eteenpäin vievänä. Negatiivisessa versiossa offensiivistä hanke asetetaan kyseenalaiseksi. Keinona puheessa on tällöin aloitteellisuuden rajoittaminen.

“Eli tuota siinä oltiin tuota semmoisella alueella että minusta tällä hankkeella, tällä kuntayhtymän hankkeella oli valtavan hienoja visioita joihin me ei aina niinku kerjetty mukaan. Eli ne oli hyvin tämmöisiä luovia ja hienoja ideoita, ehkä me ei

kaikkean ihan kerjetty siinä tahdissa mukaan sitten. Että, että että jos sitä vielä sitä uutuutta miettii niin koulu on semmoinen että ei se ehkä ihan niin nopeasti reagoi kaikkeen kuin joku hanke, kun pohtii kaikkea surrururur tämmöstä tuuaan ja tätä tehään, niin meän pitää aina vähän niinkö sulatella että hetkinen onko tämä niinkö sopivaa”(NI,Sa).

Edeltävässä näytteessä kunnan sivistystoimen näkökulmasta hankkeella on ollut aloite toiminnan kehittämiseksi. Hanke on esittänyt “valtavan hienoja visioita”, joiden perässä kunta ei aivan ole pysynyt. Perusteluna hitaaseen reagointiin on haastateltavam mukaan koulun vastuullisuus: uusien toimintojen ”sopivuutta” koulun rakenteisiin on mietittävä. Koulun pysyvyyttä ja hankkeiden häilyvyyttä painotetaan toisaallakin aineistossa:

MI,P: opettajilla on tietty tuntimäärä jonka ne tekee jolloinka projekti pystyttäisiin toteuttamaan siinä tuntityöajan puitteissa. Ja silloin kun sen tekee. Kun projekti tulee niin projekti on aina projekti, se alkaa ja se loppuu. Ja sitten näin niin se ei ole lukujärjestykseen sidottu...

Haastateltava kuvaa hanketoiminnan ja koulun perusoiminnan eroa toteamalla, miten “projekti on aina projekti”. Projektin ei ole sidottu koulujen lukujärjestyksen kaltaisiin rakenteisiin vaan se voi organisoida toimintansa toisin. Aloitteellisuus on mahdollista juuri tämän irrallisuuden varjolla mutta samalla irrallisuus tarjoaa perustelun rajoittaa hankkeen aloitteellisuuden mahdollisuutta vaikuttaa rakenteisiin. Seuraavassa näytteessä perusteluiksi hankkeen ideoisen kiinnittymiselle on valjastettu myös ajalliset ja tilalliset esteet:

“Vaikka se ideahan oli hyvä. Ja me ollaan paljon puhuttu sen jälkeen päin että kyllähän se sellaista synnytti ajattelua. ---. Että kyllä se niinku se tutorointi ajatus jäi elämään mutta miten sen toteuttaa käytännössä? Kun siinähan pitäis ajatella että jotenkin sille pitäis varata aikaa sille tuutoroinnille, miten se osoitetaan? Meillä yli puolet lähtee koulukyydeissä menemään koulupäivän jälkeen kotiin. Milloin niitä tuutoroidaan niitä ihmisiä? Se pitäis olla just tämmönen verkkotuutori. Siihen ei ehkä ole, sen tyyppiseen vielä niin...”(NI,Sa)

Katkelmassa haastateltava pohtii, mitä Etähankkeen tuoma tuutorointi ajattelu on tarkoittanut koulun toiminnan kannalta ja pohtii syitä sille, miksi toiminta ei kuitenkaan ole kiinnittynyt koulun käytäntöihin. Haastateltavan mukaan hanke voi “synnyttää ajattelua” ja “tuoda uutta”, mutta ei välttämättä muuttaa olosuhteita. Oppilaiden tuutorointiaan ei ole osoittanut paikkaa ja aikaa, kun lukujärjestyksen mukaisen opetuksen jälkeen koulukyydit odottavat. Seuraavassa yhteenvedossa verrataan, miten eri tavoin toisaalta prosessitulokinnassa hankkeen vaikutukset suhteellistetaan ja toisaalta offensiivitulokinnassa aloitteellisuutta rajoitetaan. Ajallisen, tilallisen ja toiminnallisen suhteellistamisen vastaparina ovat ajalliset, tilalliset ja toiminnalliset rajoitteet.

	Prosessi	Offensiivi
Ajallisuus	Ilmiön ajankohtaisuus; ”sattui hyvään saumaan”	Ilmiö irrallaan ajankohtaisista ilmiöistä: ”Ei keritty mukaan”
Tilallisuus	Monia paikallisia kehityskulkuja: ”kyllä nämä on kaikki kytköksissä”	Kehitykselle ei ole tilaa: ”Ei ole osoittaa paikkaa”
Toiminnallisuus	Samansuuntaisia tavoitteita eri keinoin: ”tukevat toisiaan”	Tavoitteiden asettelun arviointi: ”onko tämä nyt sopivaa”

Kuvio 7. Suhteellistamisen ja rajoittamisen keinot prosessi- ja offensiivijäsenyyksissä

”Kyllä se minusta menee liian pitkälle” – offensiivin torjuminen

Jos prosessinomaisessa jäsenyyksessä kehityksestä yhtenä keinona oli tuottaa luonnollinen kuvaus kehityksestä, niin offensiivinomaisessa jäsenyyksessä kehitys nähdään kamppailuina. Kamppailua käydään ennenkaikkea rajallisista resursseista.

N1,Sa: ei ole [aikuistuutoreita], koska sille tuutorillehan pitäisi maksaa jostakin palkkaa! Ja sehän on tämän hanketoiminnan kaikista suurin ongelma kaikkialla, että hanke kun tekee ilmaiseksi töitä niin me olla töllötetään niin kauan onnellisena ja sitten ei kukaan pohdi että miten tämä jatkuu. Kuka sen kontolleen? Ei sitä paljon mietitä silloin kun se hankerahoituskin rykäistään kasaan. Että kyllähän se on niinku hirmu huolestuttava asia se että meille tuuaan joku hanke kolmeksin vuodeksi, ja me tehään kaikenlaista kivaa ja ihanaa ja mahtavaa josta vaikuttavuudesta

puhutaan, ja sitten ei ole mitään miten sitä jatketaan! Koska se on usein niinku jonkun uuden kehittämistä, niin vieppä täällä läpi sellainen asia että me saatais sille joku ihminen

N2,Sa: kolmessa vuodessa...

M2,Sa: siihen pitäisi saada budjettivaroja ja se on aina tiukkaa.

Näytteessä haastateltava perustelee, miksi aikuistutoreita ei ole ollut kansalaisopistossa Etähankkeen päättymisen jälkeen. Päälimmäiseksi syyksi haastateltava esittää, ettei kunnilla ole ohjata resursseja hankkeen jälkeisiin toimintoihin. Hankkeen määräaikainen tuutorointi on ollut ilmainen kokeilu, jota nyt ei budjettivaroin kyetä jatkamaan. Haastateltavan mukaan vastuun jättäminen kunnille hankkeen päättymisen jälkeen on huolestuttavaa. “Vieppä täällä läpi”-ilmaisulla haastateltava korostaa hankkeen tulosten juurruttamisen vaikeutta. Kunnan sivistystoimella ei tunnu olevan mahdollista saattaa loppuun prosessia, jossa hankkeessa aloitettuun työhön palkattaisiin pysyvästi työntekijä.

Edellä kuvattua asetelmaan voidaan jäsentää toiminnan modaalisuuksien suhteen. Toisin kuin prosessitulkinnessa, jossa uuden kehittäminen on ollut “pakko”, on tässä kohtaa kehittäminen lähinnä mahdottomuus. Greimasin (vrt. Sulkunen & Törrönen 1997) toiminnan modaalisuuksien mukaan haastateltavien perusteluissa vedotaan toimijan ulkopuolisten seikkojen, kuten rajallisen budjetin aiheuttamaan kykenemättömyyteen. Vaikka toimija tahtoisikin muuttaa tilannetta, toimijan ulkoiset tekijät tekevät sen mahdottomaksi. Siinä, missä uusien keinojen käyttöönotto toisaalla aineistossa on luontevaa, on se toisaalla taas äärimmäisen vaikeaa. Seuraava katkelma voi antaa vihjeitä siitä, miksi näin on:

“No kyllähän se vähän tämmönen hämmentävä ja epäselvä minun mielestä on ollut tämän kuntayhtymän rooli. Kun Itä-Lapin kuntayhtymän rooli, minun mielestäni tämä tämmönen henkilökohtainen mielipide, niin kuntayhtymän perustehtävä on edunvalvonta. Niin nyt jos kuntayhtymä toimii koulutusorganisaationa sillä tavalla että se on vastuullinen toimija jossakin koulutushankkeesta niin se mennee pikkusen liian pitkälle siitä kuntayhtymän perustehtävästä. --- Mutta että tietyllä tavalla se rooli on minusta niinkö sanoin niin vähän tämmönen hämmentävä ollu. Että kyllä se niinkö oikeammin olis toiminu jonkun kunnan omana toimintana vaikka se oliski

ollu hanke. Mutta että ei se ole niinkö ollu tämmönen pelk..niinkö negatiivinen asia että vähän se on ollu tämmönen hämmentävä.”(M1,K)

Katkelmassa haastateltava pohtii, millainen on ollut Itä-Lapin kuntayhtymän asema hankkeen toteuttajana. Haastateltavan mukaan aseman on ollut “hämmentävä” tai vähintäänkin “epäselvä”. Asemaa perustellaan kuntayhtymän perustehtävällä edunvalvojana, ei niinkään koulutuksen järjestäjänä. Kuntayhtymälle annetut tehtävät määrittelevät sitä, mikä sille on sallittua ja mikä ei. Hämmennys syntyy siitä, kun tehtävien totunnaiset rajat ylitetään. Jos käytetään apuna Greimasin aktattimallia, voitaisiin sanoa, että kuntatoimijan näkemyksessä kuntayhtymä on pyrkinyt sille asetetusta auttajan roolista toiminnan subjektiksi. Offensiivi on torjuttava, jotta kuntatoimijan omalle subjektiudelle jää mahdollisuus. Hanketoiminnan ristiriitaisuus suhteessa kuntiin korostuu seuraavissa näytteissä:

“Tämä maailma on niin, että mehän kritisoidaan näitä hankkeita toisina päivinä, että meiltä koko ajan otetaan rahaa pois tästä normaalista valtionosuudesta ja kehittämisestä ja tuuaan toisesta kautta näitten...mehän sanotaan että kaksi mitä hullumpaa asiaa kun yhdistetään yhteen niin silloin heti tulee hankerahaa.” (N1, Sa)

“Siis tämmöselle hankkeellehan olis jatkuva tarve,---Mutta kun hanke ei voi olla tämmöistä perustoiminnan tukemista, niin hankkeen pitää, hankkeellehan pitää niinkö keksiä toisesta logiikasta, ja luoda niinkö aidosta oikeasta kehittämistarpeesta. Niin tietyllä tavalla on välillä semmonen ristiriitainenkin olo että kun se tarve on tuota aivan eri asiassa ja sitten esimerkiksi EU-hankkeet tarjoaa rahaa aika paljon aivan toisiin mahdollisuuksiin. Niin tuota tämä, tämä on vähän tämmöinen kakspiippunen juttu.”(M1, K)

Haastattelukatkelmissa vastakkain asetetaan hankkeet ja kuntien perustoiminta. Kuntien perustoimintojen rahoittaminen koetaan olevan tiukalla ja turhautumista herättää rahoitustapa, jossa samalla kun valtionosuuksia leikataan rahaa tarjotaan hanketoimintaan. Ensimmäisessä otteessa turhautumisen ilmaisukeinona käytetään hankkeiden logiikan tekemistä naurettavaksi kuvailemalla sitä “kahden mitä hullumman

asian yhdistämisenä”. Toisessa näytteessä ilmaisu on neutraalimpi. Haastateltavan mukaan “aitoja oikeita kehittämistarpeita” pitäisi paikantaa, ennen kuin rahoitusta saadaan. Tilanne on “kaksipiippuinen”, tarve on toisaalla kuin missä resurssit. Naurunalaiseksi saattaminen strategiana tekee hankkeista kyseenalaisia toimijoita kuntien rinnalla, ja ristiriitaa aiheuttava offensiivi on siten mahdollista torjua.

Alla olevassa kuviossa on tiivistettynä prosessi- ja offensiivi jäsenyyksien keinot asemoida Etähanketta suhteessa kehitykseen. Luonnollisuuden sijaan kehitys näyttäytyy kamppailuina, vastakkain asettuu pakko ja mahdottomuus, yhtä lailla huvittavia ovat “kummallinen” kehittymättömyys ja “hullut” kehittämiskohteet.

	Prosessi	Offensiivi
Kehityksen mahdollisuudet	Olosuhteiden pakko, tarve	Kamppailu, mahdottomuus
Tekstuaaliset keinot	Luonnollistaminen, vaihtoehtojen naurunalaiseksi saattaminen	Kyseenalaistaminen, kehityksen naurunalaiseksi saattaminen

Kuvio 8. Kehitys prosessi ja offensiivijäsenyyksissä

Tulkintojen ja asemien vaihtelu

Edellä olen eritellyt, miten eri keinoja käyttäen haastattelupuheissa on tuotettu kaksi erilaista jäsenyyttä kehityksestä, prosessinomainen ja offensiiviomainen. Seuraavassa käännyksen takaisin aineistoni puoleen ja liitän analyysissä tuottamani havainnot kontekstiinsa. Missä yhteyksissä prosessinomainen jäsenyys nousee esiin ja missä taas offensiivi?

Prosessikuvauksen konteksteina aineistossa ovat kuntavirkamiesten - sivistystoimenjohtajien, kansalaisopiston henkilökunnan ja opettajien - kommentit. Kommenteissa on kuvattu hankkeen toimintaa, uutuusarvoa ja merkitystä. Erityisesti sellaisia hankkeen toimenpiteitä, jotka ovat jääneet elämään myös hankkeen päättymisen jälkeen kuten etä- ja verkko-opetuskäytännöt kouluilla ja henkilöstön täydennyskoulutuksessa, jäsenetään osana prosessinomaista kehitystä. Edellisessä

luvussa olen nimittänyt näitä vaikutuksia “osaamisen kehittäjäksi”. Myös “muutostyökalu”- vaikutukset, joiden vaikutus on toteutunut jo hankkeen aikana, ovat olleet osa prosessia, “apuna ja tukena siirtymisessä eteenpäin”.

Offensiivitulkinnan konteksteina ovat niin hanketoimijoiden kuin kuntavirkamiestenkin puhe. Erottavana tekijänä on se, että positiivinen, varaukseton puhe hankkeen offensiivistä kehityksen virittäjänä on läsnä vain hanketoimijoiden puheessa. Kuntavirkamiesten tulkinta offensiivistä on varauksellisempi ja osin negatiivinen. Jäsennys tulee esiin sellaisissa kohdin keskustelua, missä puhutaan toimenpiteistä, jotka eivät suoraan ole saaneet jatkoa hankkeen päättymisen jälkeen, tai joiden jatko on ongelmallista. Esimerkiksi tuutoritoiminnalle ei ole löytänyt paikkaansa kouluissa suoraan, vaan on saanut toteuttajakseen uuden hankkeen. Lisäksi offensiivitulkinta nousee esille puheessa, joka käsittelee hanketoimintaa yleisellä tasolla osana Itä-Lapin kehittämistä ja koulutusta alueella. Jäsennykset ja niiden kontekstit on vielä koottu kuvioon 9.

	Prosessi	Offensiivi
Kehityksen mahdollisuus	Olosuhteiden pakko, tarve	Kamppailu, mahdottomuus
Toimija	”Kehitys”	Etähanke
Hankkeen asema kehityksessä	Auttaja	Lähettäjä
Keinot aseman osoittamiseksi	Merkityksen suhteellistaminen	Aloitteellisuuden korostaminen/ Aloitteellisuuden rajoittaminen
Puhujat	Kuntatoimijat	Hanketoimijat, kuntatoimijat
Etähankkeen vaikutusten kontekstit	”Osaamisen kehittäjä” ja ”muutostyökalu”	”tienraivaaja” ja ”muutostyökalu”

Kuvio 9. Yhteenvedo jäsenysten keinoista

Tulkintani mukaan Etähankkeen vaikutusten jatkuvuudella ja prosessinomaisella käsityksellä kehityksestä, oli se sitten opetuksen tietoteknistymistä tai täydennyskoulutuksen järjestämisestä, on aineistossa selvä yhteys. Sen sijaan offensiivin omainen tulkinta kehityksestä, jolloin hanketoiminnan aloitteellisuus ja uudet toimintamallit torjutaan, liittyy sellaisiin kohtiin, missä hankkeen vaikutukset eivät ole juurtuneet tai löytäneet jatkuvuutta. Miten yhtymäkohtia sitten pitäisi tulkita? Mitä ne kertovat hankemaailman todellisuudesta toimijoiden kokemustasolla? Aineiston ja sen analyysin avulla Etähankkeen tapauksesta on tuotettu tulkinta. Johtopäätökset siitä, mitä prosessi- ja offensiivijäsenyykset voivat kertoa tutkimuksen alussa viritetystä yhteiskunnallisesta todellisuudesta vaativat kuitenkin tapauksen palauttamista laajempiin yhteyksiinsä. Seuraavassa pohdin mitä uutta analyysini voi tuoda hanketoiminnan arviointiin ja keskusteluun projektiyhteiskunnasta.

5. PROJEKTIYHTEISKUNTAA HAHMOTTAMASSA

Tutkielmani tehtävänä oli tarkastella Itä- ja Pohjois-Lapin etäoppimisympäristön kehittämishanketta tapauksena hanketoiminnasta julkisessa hallinnossa. Tapaustutkimuksellinen ote tutkimuksessani tarkoittaa, että Etähankeen analyysi ei kerro vain jotain yhdestä yksittäisestä hankkeesta, vaan tulosten perusteella pitäisi olla mahdollista sanoa jotain ilmiöstä myös yleisellä tasolla. Liittämällä tapaus muuhun tutkimukseen ja teoreettiseen kirjallisuuteen voi tapaustutkimus avata näköaloja tutkitun tapauksen rajojen ulkopuolelle.

Hyödyntämällä kulttuuritutkimuksellista lähestymistapaa, pyrin etsimään vaihtoehtoja vaikutuksen ja vaikuttavuuden arvioinnissa ongelmallisille kausaalisuus-pohdinnoille. Vaikutuksen käsitteeseen olen suhtautunut ensinnäkin konstruktionistiseen perinteeseen nojaten ”työhypoteesina”, käsitteellisenä välineenä, joka auttaa havaintojen tekemisessä, en niinkään tuloksena sinänsä. Toiseksi hanketoiminnan vaikuttavuus rakentuu tutkimuksessa kahdessa osassa: ensin faktanäkökulmasta tapahtumien kulkua ja käytäntöjen jäämistä ”elämään” todentamalla, ja sitten näytenäkökulmasta sellaisia kulttuurisia jäsenyksiä etsimällä, jotka mahdollistavat käytäntöjen elämisen

Etähankeen tavoitteena oli edistää Itä- ja Pohjois-Lapin asukkaiden opiskelu- ja oppimisvalmiuksia, kehittää oppimisen tukipalveluja ja tarjota alueen tarpeiden mukaisia opintoja. Laajemman tavoitteenasettelun määritteli hankkeen rahoituskanava, eli Euroopan sosiaalirahasto, jonka osaohjelmaan ”Osaamisen kehittäminen maaseudulla” hanke kuului. Hankkeen resurssit loivat mahdollisuuden uusien toimintatapojen kokeilemiseen ja opettelemiseen. Hankkeen tuloksena oli koulutuksia, seminaareja ja uudenlaisia oppimisen tukipalveluja. Hankkeen vaikutukset, tai se, ”mitä hankkeesta oli jäänyt elämään” noin vuosi hankkeen päättymisen jälkeen, olivat tutkimukseni tulosten mukaan kolmenlaisia. Ensinnäkin osa hankkeen tuloksista todentui jo hankkeen aikana eikä niiltä ollut odotettavissakaan pidempikestoisia vaikutuksia. Näitä olen nimittänyt ”muutostyökaluiksi”. Toiseksi, osa hankkeen vaikutuksista näkyi kasvaneena osaamisena ja käytänteinä, jotka vakiintuneet kuntien toimintaan osittain juuri hankkeen ansioista. Näiltä osin olen kuvannut hankkeen vaikutuksia nimellä ”osaamisen kehittäjä”. Kolmantena ovat hankkeen toimenpiteet,

jotka eivät suoranaisesti olleet saaneet jatkoa heti Etähankkeen päätyttyä mutta olivat muuten esimerkiksi herättäneet kiinnostusta ja ajattelua. Tällaisia tuloksia olen kutsunut nimellä ”tienraivaaja”. Hankkeen vaikutukset eivät ainakaan vielä ole löytäneet paikkaansa jatkuvammassa toiminnassa tai sitten ne on määritelty uusiksi kehittämiskohteiksi ja ovat saaneet toteuttajakseen uusia hankkeita.

Tutkimukseni toisessa osassa analysoin kulttuurintutkimuksellisin menetelmin, millaisten kulttuuristen jäsenysten kautta hanketoimintaan suhtaudutaan. Tarkoituksena oli etsiä selityksiä sille, miksi joidenkin hankkeen toimintatapojen ja käytäntöjen oli mahdollista juurtua ja toisten ei. Erittelin haastattelupuheesta kulttuurisia jäsenyyksiä, joiden perusteella haastateltavat merkityksellistivät ja määrittelivät hanketoimintaa. Analyysin tuloksena päädyin tulkintaan, jonka mukaan merkittävää uusien toimintojen juurtumiselle on se, millainen tulkinta *kehitykselle* annetaan. Prosessinomainen tulkinta kehityksestä saa opetuksen tietoteknistymisen ja siihen liittyvät käytännöt näyttämään väistämättömiltä ja luonnollisilta pakoilta. Toimijuus prosessikuvauksessa jää avoimeksi. Hankkeen rooli on tarjota apuaan ja tukeaan. Offensiivinomaisessa tulkinnassa kehityksestä toimijaksi nousee hanke aloitteineen ja virikkeineen. Kehitys on olosuhteisiin puuttumista ja aktiivista uusien käytänteiden tarjoamista. Tulkinta hankkeen offensiivista voi kuitenkin olla myös negatiivinen, jolloin kuntatoimijoiden on mahdollista asettua puolustuskannalle. Sellaiset Etähankkeen toimet, jotka ovat muotoutuneet osaksi kuntien normaalia toimintaa, saavat puheessa tulkinnan osana prosessia. Sellaiset toimet puolestaan, joiden jatkuminen ei ole itsestään selvää tulkitaan offensiiveiksi, joiden sopivuutta on syytä arvioida tarkkaan.

Projektiyhdistykunnan oireita

Tutkielmani yhteiskuntatieteellisen kontekstin muodostaa uuden julkishallintoajattelun yleistymiseen liittynyt kriittinen tutkimus. Pekka Sulkusen (2006) projektiyhdistykunnan kritiikin mukaan keskeistä uudessa projektimuotoisessa hallinnassa ovat tavoitteiden abstraktius, vaikuttavuuden vaatimus ja toimijuuden korostuminen. Keskushallinnolle on edullista siirtää yleisluontoisten tavoitteiden soveltaminen käytäntöön paikallisille toimijoille siten, että varoja toimintaan annetaan vaikuttavuustulosten perusteella.

Kuitenkin vaikuttavuus osoittautui kompleksiseksi työväliseksi edellyttäessään oletusta kausaalisuhteesta tuloksen ja syyn välillä, mitattavuutta sekä vertailukohtaa, mihin mittauksia voisi peilata. Käsitteen käyttö hanketoiminnan oikeudenjakajana nosti kritiikkiä ja keskustelua yhteiskuntaelämän muuttumisesta politiikasta hallinnointiin.

Tutkimassani tapauksessa Etähankkeella oli aineiston perusteella monenlaisia vaikutuksia. Oliko hanke kuitenkaan ”vaikuttava” tai millainen oli hankkeen vaikuttavuus, ovat kuitenkin kysymyksiä, joihin en voi enkä halua vastata. Ensinnäkin tutkimusasetelma tekee pitävien vaikuttavuustulosten antamisen mahdottomaksi. Aloitin hankkeen vaikutusten hahmottelemisen hankkeen jo päätyttyä, joten mitattavaa alkutilannetta ei oikeastaan ollut hahmotettavissa. Hankkeen toimenpiteet olivat moninaisia niin tavoitteiltaan, kohderyhmiltään kuin keinoiltaan. Jotta voitaisiin puhua vaikutusten mittaamisesta tiukassa mielessä, olisi jokaista toimenpidettä mitattava erikseen sille erityisesti määritellyin mittarein, mistä ei tutkimuksessani voida puhua. Hankkeen oletetut vaikutukset perustuvat hankkeen kanssa tekemisissä olleiden ihmisten näkemyksiin ja kokemuksiin. Samoin kokemus siitä, mikä on hankkeen vaikutusta ja mikä taas yhteisvaikutusta, perustuu haastateltavien niille luomiin yhteyksiin. Näen kuitenkin perusteltuna olettaa, että jos hankkeen aloittamia toimintatapoja oli edelleen käytössä tutkimushetkellä, niitä voidaan pitää hankkeen vaikutuksina.

Vaikuttavuuskriitikoiden mielestä ongelmana on, että vaikuttavuuden tutkiminen on arvoja ja poliittista päätöksentekoa neutralisoivaa. Erityisesti hyvinvointipalvelujen tuottamisessa ongelmalliseksi muodostuu jos joihinkin toimenpiteisiin myönnetään resursseja vain siksi että ”se toimii”, käymättä keskustelua siitä, mikä on oikeudenmukaista, poliittisesti suotavaa tai hyvää yhteiskuntaa rakentavaa (vrt. Rajavaara 2007, Warpenius 2006). Etähankkeen tapaus ei siinä mielessä kuulu hyvinvointiyhteiskuntakeskusteluun, että sen tuottamalla palveluilla ei pyritty korvaamaan mitään sosiaali-, terveys- tai muuta kuntien peruspalvelua. Sen sijaan kysymys osaamishankkeiden vaikuttavuudesta voidaan liittää keskusteluun siitä, millaisilla toimilla tehokkaimmin tuetaan aluekehitystä. Vastakkain asettuvat silloin esimerkiksi hankkeet ja toimenpiteet, joilla tuodaan alueille konkreettisia investointeja, parannetaan infrastruktuuria ja siten luodaan näkyvää ”kehitystä” nopeasti. Luotuja työpaikkoja tai parantuneita liikenneyhteyksiä on helpompi todentaa kuin esimerkiksi

kasvanutta osaamispääomaa, luotuja epävirallisia, toimintaa tukevia verkostoja tai vaikkapa osallisuuden tunnetta kehittyvässä tietoyhteiskunnassa.

Esimerkiksi Stefan Sjöblom (2006, 75–81) on analysoinut julkishallinnon muutosta ja kuvannut sitä projektoituneeksi. Hänen mukaansa projekteja käytetään hallinnon uudistuspolitiikan välineinä keskushallinnon hallintajärjestelmien vahvistamisessa, resurssiriippuvuuksien hallintamekanismina, ylikansallisen ohjelmapolitiikan vahvistajana ja hallinnollisena välittäjänä. Resurssiriippuvuuksien hallintamekanismilla Sjöblom tarkoittaa budjettirahoituksen vajavuuksien paikkaamista ainakin osin hankerahoituksilla. Ilmiöstä on kuitenkin vielä vähänlaisiin varsinaista näyttöä. Sjöblomin mukaan brittiläinen tutkimus antaa kuitenkin olettaa, että hyvinvointipalvelujen korvaaminen projektiorganisaatioilla ei ainakaan välttämättä johda toiminnan paranemiseen tai varojen tehokkaampaan käyttöön.

Sulkusen toisena projektiyhteiskunnan fiktiona on tavoitteiden abstraktius. Etähanke kuului rahoituksensa puolesta Euroopan Unionin aluekehitysrahaston ohjelmaan ”Osaamisen kehittäminen maaseudulla”. Hanke itse määritteli tavoitteensa, miten se tarkemmin aikoi osaamisen parantamisen kautta tukea aluekehitystä. Hankesuunnitelmassa määritellyt tavoitteet kuitenkin antoivat tilaa toteuttaa monenlaisia toimenpiteitä nuorisosteiden tutorkursseista aina kuntien TVT-strategioiden laatimiseen. Tilanteessa, jossa korkeakoulutuksen järjestäminen syrjäseudulla ei ole kenenkään vakituisen toimijan vastuulla, voivat väljät raamit antaa mahdollisuuksia monenlaisillekin kokeiluille. Hankkeen anti voi olla hyvinkin kertaluoteista, kokeilevaa eikä käytäntöjen pysyvyys tai pysymättömyys mittaakaan niiden onnistuneisuutta. Toisaalta väljät raamit ja toiminnan joustava muokkaaminen tarpeen mukaan on hanketyön rikkaus. Toisaalta hankkeiden päätyttyä aloitetun toiminnan jatko ja juurruttaminen tuntuvat kaatuvan juuri vastuiden ja omistajuuden puuttumiseen. Tämä taas aiheuttaa stressiä ja turhautuneisuutta vakituisissa toimijoissa kunnissa, joilla ei ole hankerahoituksen luomia väljempää raameja vakituisessa toiminnassaan.

Projektiyhteiskunnan fiktioista toimijuuden korostumisella Pekka Sulkunen (2006) tarkoittaa sitä kokemusta, joka paikallisille toimijoille syntyy, kun normien noudattamisen sijaan omaa työtään voikin ohjata kokemuksensa mukaan parhaaseen suuntaan. Projektiyhteiskunnan ”fiktiona” toimijuuden kääntöpuolena on kuitenkin

poliittisen vastuun katoaminen ja toimijuuden kokemusten korvautuminen jatkuvan kilpailun tuomilla pettymyksillä. Myös Risto Heiskala (2006a) kiinnittää huomiota yksittäisten toimijoiden kokemukseen analysoidessaan suomalaisen yhteiskunnan muuttumista suunnitelmataloudesta kilpailukyky-yhteiskunnaksi. Hänen mukaansa työntekijät, joiden todellisuuteen koventuneet kilpailukykyvaatimukset vaikuttivat, alkoivat tulkita todellisuutta kilpailukyvyn termeillä muotoillakseen identiteettinsä uudelleen ja kokeakseen elämänsä mielekkääksi. Tutkimuksessani tapaustutkimuksellinen ote tarkoitti, että hanketta tarkasteltiin paitsi sen vaikutuksien myös niiden takana olevien toimijoiden kokemusten kautta. Ideana on jonkin ihmisryhmän kokemuksen kautta hahmottaa laajempaa ilmiökokonaisuutta (vrt. Laine, Bamberg & Jokinen 2007).

Hanketta toteuttaneiden puheessa hanketoiminnan tulkinta oli positiivinen offensiivi. Edellä esitettyjen Sulkusen ja Heiskasen kommenttien valossa suhtautuminen on ymmärrettävää. Hanketyön mielekkyys muodostuu luovuuden kokemuksesta ja oman työn hallinnan kautta. Toimintaa myös tulkitaan toimijuuden kielellä. Siinä missä väliaikaisuus ja liikkuvuus otetaan hanketyötä tekevien puheessa annettuna, on se haaste tai uhka pysyvien organisaatioiden toimijoille. Hanketoiminta määräaikaaisuksineen ja vaihtuvine henkilöineen koetaan olevan ”perustyön” ulkopuolella olevia, liikkuvia, vaikeasti hallittavia ja häilyviä kokonaisuuksia. Ne muodostavat uhan pysyvien organisaatioiden kuten esimerkiksi koulutoimen toimijuudelle saadessaan resursseja, joita koetaan ennemminkin tarvittavan toisaalla.

Vastareaktion onkin kuntatoimijoiden tapa määritellä kehitys prosessinomaisesti. Jos hankkeelle myönnettäisiinkin toimijuus, asetetaan se kyseenalaiseen valoon epäilyttävänä ja torjuttavana offensiivina. Tulkintani mukaan toimijoiden ristiriitaiset ja vastakkaiset jäsenyykset hankkeesta palvelevat kumpikin kuntatoimijoiden oman toimijuuden kokemuksen vahvistamista. Toisaalta prosessissa toimijuus häivytetään jonnekin pakottavan ”kehitys kehittyi”-ajattelun taakse, jolloin toimijuus jää ikään kuin avoimeksi. Toisaalta offensiivitulkinnessa kuntatoimija voi asettua vastustamaan hanketoimijan ehdottamaa kehitystä vedoten vastuullisuuteensa ja sille määrättyihin rooleihin.

Etähankkeen kanssa samantapainen, hankkeen väliaikaisuuteen ja instituutioiden pysyvyyteen perustuva jännite on Päivi Kivelän, Jari Kolehmainen ja Martti Siisiäisen tutkimuksessa Työllisyysprojekti toimijaverkkona (2007). He ovat lähestyneet Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoittamaa työllisyys Hankkeen arviointia toimijaverkkoteorian avulla ja pohtineet miten hankkeen onnistuakseen on käännettävä erilaisten vakinaisten toimijoiden ongelmanasettelu ja ratkaisuvaihtoehdot oman toimintansa tavoitteiden mukaisesti. Hankkeen ”kääntämisoperaatiot” eivät kuitenkaan onnistuneet ja Kivelä, Kolehmainen ja Siisiäinen (2007, 32) toteavatkin, sektorirajat ylittäviä toimijaverkkoja on vaikea luoda lyhytkestoisen projektirahoituksen turvin. Tuloksena on paradoksi: lyhytkestoisilla projekteilla halutaan luoda ja kokeilla uusia käytäntöjä mutta instituutioiden pysyvyys itsessään on estämässä niiden tosiasiallista juurtumista.

Mitä Etähankkeesta on opittavissa?

Tutkimuksen aluksi siteerasin haastateltavaa joka turhautuneena totesi, että hankkeita kyllä arvioidaan mutta mitä sitten? Mitä tapahtuu, kun arviointi valmistuu? Mitä merkitystä hankkeiden pohtimisella, arkistoinnilla ja tulosten selvittelyllä oikeastaan on? Minne tieto kertyy ja kuka siitä välittää? Seuraavassa tiivistän vielä Etähankkeen kokemusten perusteella huomioita siitä, mitä tapauksesta olisi opittavissa.

Toisaalta toimijoiden *yhteinen visio* kehittämisen tarpeista, keinoista ja päämääristä luo pohjaa sille, että hankkeiden tavoitteiden on mahdollista toteutua. Huomio ei ole varmaan millään muotoa uusi tai yllättävä mutta saattaa hankkeita suunniteltaessa unohtua. Yhtä olennainen on selvä *tietoisuus rooleista*, eli siitä kuka tekee ja mitä. Etähankkeen tapauksessa niiltä osin, missä käsitys kehittämistarpeista oli yhteisesti jaettu – etäopetusosaaminen – myös saavutettiin kestäviä tuloksia. Samoin tuolloin käsitys hankkeen roolista työnjaossa oli yhteinen. Hanke tuotti sellaisia palveluja, mihin kunnilla ei yksinään olisi ollut varaa. Samalla ne toiminnot, joiden visiosta ei ollut ehkä yhtä vahvaa yksimielisyyttä – tuutorointi – eivät löytäneet hetimiten paikkaansa ja hankkeen roolia niiltä osin kummeksuttiin.

Toisaalta hankkeilla *ei ole todennäköistä toteuttaa pysyviä muutoksia organisaatioihin* jos samalla ei varmisteta resursseja ja sitoutumista toiminnan juurruttamiseen. Uusia

toimintamalleja voidaan hankkeilla kokeilla ja testata mutta juurruttamiseen on sitouduttava erikseen. Hyvien toimintamallien kehittämiseen käytetään hankkeissa huomattavasti työpanoksia ja niiden jääminen ilman jatkoresursseja aiheuttaa stressiä ja turhautumista niin kehittäjissä kuin niissä joiden vastuulle toiminnot jäävät. Samalla *tavoitteen asettelun on oltava realistinen*. Kaikkea mahdollista ei yksittäisellä hankkeella voida saavuttaa ja jotkin tulokset ovat näkymättömämpiä kuin toiset. Verkostoituminen siinä yksinkertaisessa mielessä, että toimijat yli kuntarajojen tietävät, mitä toisessa kunnassa tapahtuu voi olla tulevan yhteistyön kannalla huomattavan edullista, vaikka sitä ei millään mittareilla hankeraportteihin saataisi kirjattuakaan.

Toisin kuin Pekka Sulkunen, en ole aivan niin skeptinen projektiyhteiskunnan todellisuuksien suhteen. Ihmiset, jotka hankkeita toteuttavat oppivat hyödyntämään hankkeiden tarjoamia mahdollisuuksia, siinä missä aiemmin valtion runsaampaa perustoimintojen rahoittamista. Ohjelmia luetaan niin, että ne itse kutakin hyödyttävät ja hakemuksia kirjataan siten, että ne maksajaa miellyttävät. Tuloksena syntyy hanketoiminnan ammattilaisia ja siinä sivussa paljon kehittävää toimintaa ja joukko ahaa-elämyksiä, uusia oivalluksia ja taatusti myös pettymyksiä ja turhautumista.

Kriittistä keskustelua hankkeiden mukanaan tuomista yhteiskunnan hallintamalleista kuitenkin tarvitaan jotta uusia, vaihtoehtoisia organisoitumisen muotoja löytyisi. Jos hankkeiden ja arviointien ”syntistä liittoa” (vrt. Kankare 2006) ei pureta ajatteleamalla arviointiperusteita uudelleen, ei hankemaailman itse itseään ruokkivasta kehästä päästä erilleen. Olennaista olisi avata hankkeiden arvioinnin ja raportoinnin suhdetta siten, että ongelmista, epäonnistumisista tai pettymyksistä ei rankaistaisi. Jos tuloksena on tällä hetkellä että ”epäonnistujat” jätetään ilman rahoitusta seuraavalla hakukierroksella, ei kukaan uskalla raportoida hankkeiden ongelmista ja puutteista rehellisesti. Tuloksena on hankkeilleen omistautuneita hanketyön ammattilaisia, jotka taistelevat rahoittajien ja pysyvien – ja siksi jähmeiden – organisaatioiden muodostamia tuulimyllyjä vastaan. Vastaavasti keskushallintoon kasautuu hankkeita arvioivia ja tarkkailevia virkamiehiä, joilla kuitenkin ei ole mahdollisuutta saada kattavaa käsitystä, siitä mitä kentällä tapahtuu hankkeiden moninaisuuden, epätäsmällisyyden ja vaihtuvuuden takia.

LÄHTEET

Kirjallisuus:

- Ahonen, Pertti (2001) *Evaluointi - Evaluaatio - Arviointi*. Oppia evaluaattoreille, evaluoittajille ja evaluoitaville. Julkaisussa Myllymäki, Arvo & Vakkuri, Jarmo (toim.) *Tulos, normi, tilivelvollisuus*. Tampere, Tampere University Press, 62–88.
- Aikuiskoulutuspolitiikan seuranta ja arviointi (2001) Aikuiskoulutusneuvoston julkaisu 17/2001, Helsinki
- Aikuiskoulutuspolitiikan seuranta ja arviointi (2001) Aikuiskoulutusneuvoston julkaisu 17/2001, Helsinki
- Alastalo, Marja (2005) *Tutkimushaastattelun historia yhteiskuntatieteissä*. Teoksessa Ruusuvoori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Vastapaino, Tampere, 57–77.
- Alasuutari, Pertti & Lampinen, Marjaana (2006) *OECD ja suomalaisen projektiyhteiskunnan synty*. Teoksessa Rantala, Kati & Sulkunen Pekka (toim.) *Projektiyhteiskunnan käänöpuolia*. Gaudeamus, Helsinki, 56–68.
- Alasuutari, Pertti (2001) *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino, Tampere.
- Alasuutari, Pertti (2006) *Merkitys, toiminta ja rakenne sosiologiassa: kulttuurinen näkökulma*. *Sociologia* 43:2, 79–92.
- Alavaikko, Mika (2006) *Valtakunnallisen sosiaalipolitiikan loppu - keskitetystä ohjauksesta alueellisiin kehityshankkeisiin*. Teoksessa Rantala, Kati & Sulkunen Pekka (toim.) *Projektiyhteiskunnan käänöpuolia*. Gaudeamus, Helsinki, 37–55.
- Dahler-Larsen, Peter (2005) *Vaikuttavuuden arviointi. Hyvät käytännöt*. Menetelmäkäsikirja. Helsinki, Stakes, FinSoc
- Eräsaari, Risto (2007) *Konteksti*. Teoksessa Laine, Markus, Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (toim.) *Tapaustutkimuksen taito*, Gaudeamus, Helsinki, 149–170
- Haila, Yrjö (2007) *Analogiamallit ja dynaaminen yleistettävyyys*. Teoksessa Laine, Markus, Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (toim.) *Tapaustutkimuksen taito*, Gaudeamus, Helsinki, 173–190
- Hattunen-Seppänen, Minna, Varrio-Majava, Teija, Björkman, Heli, Uutela, Henna ja Haantie, Terttu (2006) *Tuutorointiopas*. Itä- ja Pohjois-Lapin etäoppimisympäristön kehittämishanke.
- Haverinen, Riitta (2003) *Empowerment käsitteenä ja evaluaation näkökulmana*. *Hallinnon tutkimus* 1:2004, 46-54

- Heiskala, Risto (2006a) Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros. Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva(toim.) Uusi jako. Miten suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta. Gaudeamus, Helsinki, 14–42.
- Heiskala, Risto (2006b) Sosiaaliset innovaatiot ja hegemonisten mallien muutokset: kuinka tulkita Suomen 1990-luvun murrosta? Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) Uusi jako. Miten suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta. Gaudeamus, Helsinki, 202–217.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki.
- Häikiö, Liisa & Niemenmaa, Vivi (2007) Valinnan paikat. Teoksessa Laine, Markus, Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka(toim) Tapaustutkimuksen taito, Gaudeamus, Helsinki, 41-56.
- Itä- ja Pohjois-Lapin etäoppimisympäristön kehittämishanke. Loppuraportti 1.8.2004 - 30.9.2007 (2007) Itä-Lapin kuntayhtymä.
- Itä-Lapin Koulutusmatkailuhanke [www-dokumentti]
<<http://www.salla.fi/koulutusmatkailu/hankeesittely.htm>>(luettu 16.1.2009)
- Itä-Lapin kuntayhtymä (2007) Itä- ja Pohjois-Lapin etäoppimisympäristön kehittämishanke. Loppuraportti 1.8.2004-30.9.2007.
- Itä-Lapin tietoverkkohanke[www-dokumentti]
<<https://f2krap.atbusiness.com/scripts/dbpub/dbpub.pl?R=Hankeku&S=sql1&P1=107850&M=F>>(luettu 16.1.2009)
- Jäminki, Seija (2008) Ohjaus- ja opiskeluprosessit samanaikaisessa ja eriaikaisessa verkkoympäristössä. Etnografinen tutkimusmatka verkkotutkimuksen maailmaan. Acta Universitatis Lapponensis 148. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Kivelä, Henna-Sisko (2003) “Itelleni minä opiskelen” : Itä-Lapin naisten kokemuksia arkipäivän hyvinvoinnista ja opiskelun vaikutuksesta subjektiivisen hyvinvoinnin kokemukseen ja kehittymiseen. Pro Gradu-tutkielma, Lapin Yliopisto, Rovaniemi
- Kivelä, Päivi, Kolehmainen, Jani & Siisiäinen, Martti (2007) Työllisyysprojekti toimijaverkkona. Sosiologia 44:1, 19-34.
- Korhonen, Inkeri & Oksanen, Katja(1997)Kertomuksen semiotiikka.Teoksessa Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka(toim) Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Gaudeamus, Helsinki. s. 54-71

- Laine, Markus, Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (2007) Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria, teoksessa Laine, Markus, Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka(toim) Tapaustutkimuksen taito, Gaudeamus, Helsinki, 9-38
- Lapin laajakaista hankekuvaus,[www-dokumentti]
<<https://f2krap.atbusiness.com/scripts/dbpub/dbpub.pl?R=Hankeku&S=sql1&P1=111128&M=F>>(luettu 16.1.2009)
- Lapin laajakaistastrategia[www-dokumentti]
<<http://www.lapinliitto.fi/julkaisut/laajakaistastra.pdf>>(luettu 16.1.2009)
- Lapin toisen asteen verkkokoulu hankekuvaus [www-dokumentti]
http://esrlomake.mol.fi/esrtiepa/kuvaus_S84901.html(luettu 16.1.2009)
- Lapin toisen asteen verkkokoulu[www-dokumentti] <http://www.lapinverkkokoulu.fi/>
(luettu 16.1.2009)
- Lincoln, Yvonna S. & Guba, Egon G.(2000) The Only Generalization is: There is No Generalization. Teoksessa Gomm, Roger, Hammersley, Martyn & Forster, Peter (toim.) Case Study Method. Sage, London, 27-44.
- Martikainen, Jari(2007) Arviointitehtävä ja toteutus. Julkaisussa Hakkarainen Leena-Kaarina; Suopajarvi, Leena (toim.)Hanketoiminta osaamisen kehittäjän Lapissa - Lapin OVO arviointi. Lapin lääninhallituksen julkaisusarja 2007:7, Lapin Lääninhallitus, Rovaniemi.
- Mikkola, Anne-Maria, Julin, Anita, Kauppinen, Anneli, Koskela, Lasse & Valkonen, Kaija (1998) Äidinkieli ja kirjallisuus. Käsikirja. 1.-2. painos. WSOY, Helsinki.
- Miettinen, Reijo (1998) Materiaalinen ja sosiaalinen: Toimijaverkkoteoria ja toiminnan teoria innovaatioiden tutkimuksessa. Sosiologia 35:1, 28-42
- Mäntysaari, Mikko (1999) Arviointitutkimuksen taustaoletukset. Teoksessa Eräsaari, Risto, Lindquist, Tuija, Mäntysaari, Mikko & Rajavaara, Marketta (toim.) Arviointi ja asiantuntijuus. Gaudeamus, Helsinki, 54-.
- Pawson, Ray & Tilley, Nick (1997) Realistic evaluation. London, Sage.
- Peltola, Taru (2007) Empirian ja teorian vuoropuhelu. Teoksessa Laine, Markus, Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka(toim) Tapaustutkimuksen taito, Gaudeamus, Helsinki, 111-129
- Peltola, Taru& Åkerman, Maria (1999) Toimijuus, verkostot ja valta toimijaverkkoteoriassa. [www-dokumentti] Tampereen yliopisto, Aluetieteen ja ympäristöpolitiikan laitoksen verkkojulkaisu 1999.
<http://www.uta.fi/laitokset/yhdt/artikkelit/1999_toimijuus.pdf>] (luettu,

14.09.2008)

- Peuhkuri, Timo (2007) Teoria ja yleistämisen kriteerit. Teoksessa Laine, Markus, Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka(toim) Tapaustutkimuksen taito, Gaudeamus, Helsinki, 130-148
- Pylkkänen, Päivi (2008) Maaseutupolitiikan arviointikäytännöt hallintateknologiana. *Sosiologia* 45:3, 213-232.
- Pöyliö, Sari (2005) Yliopisto Itä-Lapissa -projektin verkostojen alueellinen merkitys - Seutukunnallisen etäopetusprojektin kontekstuaalinen arviointi. Hallintotieteen Pro gradu- tutkielma, Lapin Yliopisto, Rovaniemi.
- Rajavaara, Marketta (2006) Yhteiskuntaan vaikuttava Kela. Katsaus vaikuttavuuden käsitteisiin ja arviointiin. *Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia* 69. Helsinki, Kela.
- Rajavaara, Marketta (2007) Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. *Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia* 84. Helsinki, Kela.
- Ritsilä, Jari & Haukka, Jukka(2005) ESR-hankkeet alueellisen osaamisen kehittämisessä- hanketoiminnan vaikutuksia Satakunnan, Päijät-Hämeen ja Keski-Suomen maakunnissa, Opetusministeriön julkaisuja 2005:3
- Ruonavaara, Hannu (2008) Mekanismeilla selittäminen. *Sosiologia*, 45:1, 37-51.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. *Vatapaino, Tampere*, 22-56.
- Sallan, Savukosken ja Pelkosenniemen sivukylien laajakaistahankkeet (luettu 16.1.2009) <http://www.lande2000.fi/hankerekisteri/30.6.%202006/Tietotekniikka.pdf>
- Seppänen- Järvelä, Riitta(2006) Suunnittelurationalismista hyviin käytäntöihin – kehittämisen menetelmien ja ajattelutapojen muodonmuutos. Teoksessa Seppänen-Järvelä, Riitta& Karjalainen, Vappu (toim.) Kehittämistyön risteyskiä. *Stakes*.
- Stake, Robert E. (2000) *The Case Study Method in Social Inquiry*. Teoksessa Gomm, Roger, Hammersley, Martyn & Forster, Peter(toim.) *Case Study Method*. Sage, London, 19-26.
- Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (1997) Arvot ja modaalisuus sosiaalisen todellisuuden rakentamisessa. Teoksessa Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka

- (toim) Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Gaudeamus, Helsinki. s.72-95
- Sulkunen, Pekka (1989) Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus, Helsinki. s. 264
- Sulkunen, Pekka (2002) Evaluaatio, interventio ja tiedon kasautumisen mahdollisuudet. Nuorisotutkimus, 1/2002, 43-46.
- Sulkunen, Pekka (2006) Projektiyhteiskunta ja uusi yhteiskuntasopimus. Teoksessa Rantala, Kati & Sulkunen Pekka (toim.) Projektiyhteiskunnan käänköpuolia. Gaudeamus, Helsinki, 17 - 37.
- Sulkunen, Pekka(1997) Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat. Teoksessa Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka(toim) Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys. Gaudeamus, Helsinki. s. 13-53
- Suomen tilastollinen vuosikirja 2008(2008) Tilastokeskus, Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli(2002) Sisällönanalyysi. Tammi.
- Töttö, Pertti (2004) Syvällistä ja pinnallista: teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa, Vastapaino, Tampere.

Ei painetut lähteet:

- Laakkonen, Sami(2008) Rakennerahastoakusi 2007-2013 Lapissa, Luento Lapin Yliopistossa 25.2.2008
- Suikkanen, Asko (2008) Aluekehityksen luentosarja Lapin Avoimessa Yliopistossa, syksy 2008.

LIITTEET

Liite 1. Haastateltavat

Kemijärvi

10.10.	Juha Narkilahti Tapio Kostamo Hannu Kulmunki Sirkka Pikkuvirta	Sivistysjohtaja Kansalaisopiston rehtori Lukion rehtori Itä-Lapin oppimiskeskuksen rehtori
9.10.	Janne Perälä	Tietohallintopäällikkö
10.10.	Jouni Pietilä	Lehtori, ILO
1.10.	Kirsti Junttura	Kirjasto

Itä-Lapin kuntayhtymä

1.10.	Tuula Kuvaja	Itä-Lapin kuntayhtymä
5.10.	Teija Varrio-Majava	Itä-Lapin kuntayhtymä

Salla

9.10.	Marja Myllykangas Tapani Niskala Nina Silen	Sivistysjohtaja Lukion rehtori Kansalaisopisto
	XXX	Kirjastovirkailija
	Marko Saariniemi	ATK-tukihenkilö

Savukoski

21.10.	Arto Ahtinen Irja Harju Ensiö Viheriälä	Rehtori Eritysopettaja ATK-vastuuhenkilö
	Leila Kuosku	Kirjastovirkailija

Pelkosenniemi

9.10.	Anita Leppiniemi-Järvinen Samuli Ollila Terho Sirviö	Rehtori, sivistystoimenjohtaja Opettaja, mat-fys-kem ATK-asiat
21.10.	Elisa Tolppanen	Kirjastovirkailija

Liite 2. Haastattelun aiheet

TEEMAHAASTATTELUN AIHEITA

Mitä uutta etäopiskeluhanke toi?

Mitä on jäänyt elämään, kun hankkeen päättymisestä on kulunut aikaa?

Etäopiskelumahdollisuudet ja koulutuspalvelujen tasa-arvoisuus-

- Kansalaisopistojen opiskelijoiden siirtyminen verkko-opintoihin?
- Kansalaisopistojen opintotarjonta korkeakouluopintojen osalta?
- Kansalaisopistojen opinto-ohjaus tällä hetkellä?
- Tuutorkoulutuksen jatkuminen toisella asteella?
- Verkko-opintojen jatkuminen toisella asteella?

Etäopiskelun tukipalvelut-

- Oppimistilojen käyttöaste, ylläpito ja päivitys kirjastoissa?
- Opettajien tietoteknisten taitojen päivitys?
- Videoneuvottelulaitteiden käyttö kouluissa nyt? Videoneuvottelulaitteiden käyttö muuten?

Mikä kuntayhtymän hanketoiminnan rooli on seutukunnan koulutuskokonaisuudessa?

Millaisia verkostoja hankkeen kautta on syntynyt?

- Yhteistyötahojen hyödyntäminen? Maakuntakorkeakoulu, Lapin Yliopisto, RAMK? Lukio-opintoja verkossa?
 - Hanketoiminta pysyvien organisaatioiden näkökulmasta?
 - Kuntayhtymän, kuntien, oppilaistosten ja hankkeen yhteistyö?

Miten arvioit hankkeen vastanneen alueen koulutustarpeisiin?

Miten arviot hankkeen vaikuttaneen alueen osaamispääomaan?

Mikä on koulutushankkeiden merkitys Itä-Lapin tulevaisuudelle?

- Koulutushalukkuus ja asenneilmasto? Kansalaisopistojen opintoihin osallistuneiden määrä?
 - Muutokset?
- Koulutuksellinen tasa-arvoisuus, jääminen/paluu kotiseudulle?
- Elinkeinoelämä ja koulutuksen hyödyntäminen?

